

**R. Patris, Francisci Svarez, E Societate Iesv,
Metaphysicarvm Disputationvm, In Qvibvs Et Vniversa
Natvralis Theologia Ordinate Traditvr, Et Qvæstiones Ad
omnes duodecim Aristotelis Libros ...**

Suárez, Francisco

Mogvntiæ ; [Coloniæ Agrippinæ], 1630

Disputation I. De natura primæ Philosophiæ seu Metaphysicæ.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-94135](https://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:hbz:466:1-94135)

DISPUTATIONES METAPHYSICAE VNIVER- SAM DOCTRINAM DVODECIM LI- BRORVM ARISTOTELIS COM- PREHENDENTES.

AVTHORE R. T. FRANCISCO
Suarez è Societate Iesu.

PRO O E M I V M.

DIVINA & supernaturalis Theologia, quamquam diuino lumine principisque à Deo reuelatis nitatur, quia verò humano discursu & rationacione perficitur, veritatis etiam natura lumine notis iuuatur, eisque ad suos discursus perficiendos, & diuinis veritates illustrandas, tanquam ministris & quasi instrumentis vtitur. Inter omnes autem naturales scientias, ea, quæ prima omnium est, & nomen prima Philosophia obtinuit, sacræ ac supernaturali Theologie præcipue ministrat. Tum quia ad diuinorum rerum cognitionem inter omnes proximè accedit, tum etiam, quia ea naturalia principia explicat atque confirmat, quæ res vniuersas comprehendunt, omnemq; doctrinam quodammodo fulcunt atque sustentant. Hanc igitur ob causam, quamvis grauioribus Sacrae Theologiae commendationibus, ac disputationibus pertractandis, & in lucem emitendis sim distentus, earum cursum paullum intermittere, vel potius remittere sum coactus, ut quæ de hac naturali sapientia ante plures annos iuuenis elaboraueram, & publicè dictaueram, saltem succitius temporibus recognoscere & locupletarem, vt in publicam utilitatem omnibus cōmunicari possent. Cūm enim inter disputationem de diuinis mysterijs hæc Metaphysica dogmata occurrerent, sine quorum cognitione & intelligentia vix, aut ne vix quidem, possunt altiora illa mysteria pro dignitate tractari, cogebar sèpè, aut diuinis & supernaturalibus rebus inferiores quæstiones admiscere, quod legentibus ingratum est & parum vtile; aut certè, vt hoc incommode vitarem, in huiusmodi rebus sententiam meam breuiter propone, & quasi nudam fidem in eis à legentibus postulare. Quod & mihi quidem molestem, & illis etiam importunum videri meritò potuisset. Ita enim hæc principia & veritates Metaphysica cum Theologicis conclusionibus ac discursibus cohaerent, vt si illorum scientia ac perfecta cognitio auferatur, horum etiam scientiam nimium labefactari.

Franc. Suar. Metaph. Tom. I.

necessè sit. His igitur rationibus & multorum rogatu inductus hoc opus præscribere decreui, in quo Metaphysicas omnes disputationes ea doctrinæ methodo complectenter, quæ ad rerum ipsiarum comprehensionem & ad breuitatem aptior sit: reuelatae sapientia inseruia magis. Quapropter necessarium non erit in plures libros opus hoc distribuere seu parti, nam breui disputationum numero, ea omnia, quæ huius doctrina sunt propria, quæ subiecto eius sub ea ratione, qua in ipsa consideratur, conueniunt, comprehendunt & exhausti possunt: quæ verò ad puram Philosophiam aut Dialecticam pertinent, (in quibus alij Metaphysici scriptores prolixè immorantur) ut aliena à presenti doctrina, quoad fieri possit, refecabimus. Prius verò, quæ de materia huic doctrinæ subiecta dicere incipiam, de ipsamet sapientia seu Metaphysica, eiusque obiecto, utilitate, necessitate, attributisque illius atque muneribus, Deo auspice, disserere aggre- diar.

DISPUTATIO I.

Denatura prima Philosophia, seu Metaphysica.

VT à nomine, vt par est, sumatur exordium, varia sunt nomina: partim ab Aristotele, partim ab alijs authoribus, nomina huic doctrina imposita. Primo enim appellata est *Sapientia*. 1. Metaphys. c. 2. quoniam de primis rerum causis, & supremis ac difficilimis rebus, & quodammodo de vniuersis entibus disputationat. Nec refert quod 1. Metaphys. *Prudensia* appelletur, id enim cognomen non propriè, sed per analogiam quandam illi accommodatum est: quia sicut in practicis prudentia, ita in speculatiis hæc sapientia maximè experta est. Deinde dicitur absolute & quasi per artonomiam *Philosophia* 4. libro Metaphys. text. 5. vbi etiam text. 4. & lib. 6. text. 3. *Prima Philosophia* nominatur: est enim *Philosophia*, studium sapientia: hoc autem studium intra naturæ ordinem in hac scientia acquirenda maximè adhucetur, cum ipsa sapientia sit, & in diuinarum rerum cogni-

A cogni-

cognitione versetur. Hinc rursus *naturalis Theologia* vocatur ex lib. 6. Metaphys. cap. 1. & lib. 11. ca. 6. quoniam de Deo ac diuinis rebus sermonē habet, quantum ex naturali lumine habere potest: ex quo etiam *Metaphysica* nominata est, quod nomen non tam ab Aristotele, quā ab eius interpretibus habuit: sumptum vero est ex inscriptione, quam Aristoteles suis *Metaphysicæ* libris prescripsit, videlicet: *Tòv n̄t̄a τάφων*; id est, de his rebus, quæ scientias seures naturales consequuntur. Abstrahit enim hæc scientia à sensibilibus, seu materialibus rebus (quæ *Physica* dicuntur, quoniam in eis naturalis Philosophia versatur) & res diuinæ & à materia separatas, & communes rationes entis, quæ absque materia existere possunt, contemplatur: & ideo *Metaphysica* dicta est, quā post *Physicam*, seu ultra *Physicam* constituta: post (inquam) non dignitate, aut natura ordine: sed acquisitione, generatione, seu inuentionis: vel, si ex parte obiecti illud intelligamus, res de quibus hæc scientia tractat, dicuntur esse post *Physica* seu naturalia entia, quia eorum ordinem superant, & in altiori rerum gradu constituta sunt. Ex quo tandem appellata est hæc scientia, aliarum *principis & domina*, 6. Metaphys. cap. 1. & lib. 11. cap. 6. quod dignitate antecellat, & omnium principia aliquo modo stabilitat & confirmat. Hæc autem vniuersa nomina ex obiecto, seu materia circa quam hæc doctrina versatur, sumpta sunt, ut ex eorum rationibus & interpretationibus facile constare potest. Solent enim à sapientibus vniuersique rei nomina imponi, spectata prius cuiusque natura & dignitate, ut Plato in *Cratilo* docuit, vniuersique autem scientiæ natura & dignitas ex obiecto potissimum pendet, & ideo primum omnium inquirendum nobis est huius doctrinæ obiectum, seu subiectum, quo cognito, constabit facile, quæ sunt huius scientiæ munera, quæ necessitas vel utilitas, & quanta dignitas.

SECTIO I.

Quod sit *Metaphysica* Obiectum.

Naturæ sunt de hac re sententiæ, quæ sigillatim ac breuiter sunt annotanda & examinanda, ut intelligamus exactè, de quibus rebus in discursu huius doctrinæ nobis differendum sit, ita ut neque illius fines transgrediamur, neque aliquid intra eos contentum relinquamus intactum.

Prima & secunda opinione exponuntur.

I. **P**rima igitur sententia est, ens abstractissimum sumptum, quatenus sub se complectitur non solum vniuersa entia realia tam per se, quā per accidens, sed etiam rationis entia, esse obiectum adæquatum huius scientiæ. Quæ opinio suaderet primò, quia ens sic sumptum potest esse obiectum adæquatum alicuius scientiæ: ergo maximè huius, quæ est omnium abstractissima. Antecedens paret, tum quia ens in tota illa ampleitudine intellectui obiectum: ergo & potest obiecti vni scientiæ, et enim eadē ratione etiam, quia sicut intellectus illa omnia intelligit, ita hæc scientia de omnibus illis differit, nempe de entibus rationis, & realibus: & de entibus per se & per accidens: ergo, si propter illam causam continentur sub obiecto intellectus, propter similem contineri debent sub obiecto adæquato huius scientiæ: ergo ens prout obiectum huic scientiæ, sumi debet sub ea abstractione & latitudine, quia hæc omnia directè comprehendat: & eodem modo sumenda erunt communia attributa, de quibus hæc scientia tractat, quia sunt vnitatis, multitudo, veritas, & similia. Vnde argumentor secundò, quia ad perfectiōnem & amplitudinem huius scientiæ pertinet, ut

hæc omnia separat ac distinguat, & de vniuersis doceat, quicquid certa cognitione de his sciri potest: nam hoc maximè pertinet ad rationem sapientiæ: ergo hæc omnia entia secundum communes rationes suas directè continentur sub obiecto adæquato huius scientiæ. Tertiò, nam, si quid impedire quo minus ens sic sumptum posset esse obiectum, maximè quia non est vniuocum: sed hoc non refert, satis enim est quod sit analogum alias nec commune esse posset accidentibus realibus, & substantiis creatis, ac in creatis; ens autem quatenus analogum est, etiam rationis entia complectitur, ut ex 4. Metaphys. tex. 2. sumi potest: vbi Aristoteles priuationes, negationes, seu nonentia subiecti analogiæ entis, quatenus intelligibilia sunt: ergo ens sic analogum esse potest adæquatum obiectu huius scientiæ, eò vel maximè quod omnia illa comprehenduntur sub abstractione adæquata huius scientiæ, quæ est ab omni materia sensibili & intelligibili: nam omnes illæ rationes entium possunt absque huiusmodi materia reperiri. Tandem in ipsius proprietatibus, quæ de ente in communi demonstrantur in hac scientia, ita includuntur entia rationis, ut sine his illæ intelligi non possint, ut postea videbimus: ergo necesse est, ut hæc scientia de illis disputeret.

Nec satis est, si quis dicat, differere quidem hanc scientiam de his entibus, non tamen per se & ex insituto vt de obiecto, sed obiter, & dum aliud agit, vel ad minus explicata sua obiecta, vel quia horum cognitione facilè comparatur ex obiecti cognitione: hoc (inquam) satis non est, quia rationes factæ plus probare videntur: alioqui idem posset dici de accidentibus, imo & de substantiis creatis. Præterim quia huiusmodi entia rationis & similia, sunt per se scibilia, & multaque de illis naturaliter cognoscuntur & demonstrantur: nulla est autem alia scientia, ad quam hoc per se pertinet. Licet enim nonnulli hoc tribuant Dialecticæ, tamen neque in vniuersum dici hoc potest de omnibus entibus rationis, sed ad summum de quibusdam respectibus qui consequuntur operationes intellectus, nec de eis per se inquirit Dialecticus, quomodo rationem entis & proprietates eius participent, sed solum obiter ea attingit, quantum ad explicandas conceptiones intellectus, & denominaciones ab eis prouenientes necessarium est.

Secunda opinio esse potest, obiectum huius scientiæ esse ens reale in tota sua latitudine, ita ut directè non comprehendat entia rationis, quia entitatem & realitatem non habent, complectatur vero non solum entia per se, sed etiam entia per accidens, quia etiam hæc realia sunt, vñque participant rationem entis & passiones eius: & de his urgentius procedunt rationes factæ in confirmationem superioris opinionis. Et potest confirmari, quia aliquæ scientiæ particulares habent entia per accidens pro obiectis: sed obiectum huius scientiæ directè complectitur omnia obiecta particularium scientiarum: ergo.

Refutantur duæ prima opinione.

Hæc vero duæ opinione manifestè repugnant Aristotelei 6. Metaph. Nam in primis, quod ad entia per accidens attinet, quatenus talia sunt, sub scientiam cadere non possunt, ut ibidem Aristoteles probat text. 4. appellatur enim hic ens per accidens, non in ratione effectus, sed in ratione entis, id est, non quod ex accidente seu contingenter, & præter intentionem agentis efficitur, sed quod in se verè vnum non est, sed quoddam aggregatum ex multis: de qua distinctione dicemus plura inferius agentes de vnitate. Cum ergo hoc ens per accidens non sit vnum, sed aggregatio multorum, nec definitionem propriam habere potest, nec passiones reales, quæ de illo

III.

IV.

illo demonstrantur, & ideo sub scientiam non cadit. Quod si tale ens consideretur, quatenus aliquo modo vnum est, eiusq; vnitatis aliquo modo est in re, iam non consideratur tale ens, vt omnino per accidentis, sed vt aliquo modo comprehesum sub latitudine entis per se, quamvis fortasse in illa imperfectu aliquem gradum teneat; sunt enim varij modi entis per se, & per accidentis, vt suo loco declarabimus, de vnitate tractantes. Propterea enim dixi, sermonem esse de ente per accidentis, quatenus tale est: nam illud, vt sic non est ens, sed entia, & ideo directe non comprehesum sub obiecto vnius scientiae, sed plurimum, ad quas pertinere possunt entia per se, ex quibus tale ens per accidentis constat, vt D. Thom. notauit dicto lib. 6. Metaph. lect. 4. Si autem illa vnitatis non sit in re, sed tantum in apprehensione vel conceptione, tale ens vt sic, non vere dicetur reale: vnde eadem erit de illo ratio, quæ de ceteris entibus rationis. Hæc autem excluduntur à confederatione directe huius scientiae ab eodem Aristot. libro 6. Metaphysic. in fine, vt ibidem omnes interpretes notarunt. Et ratio est, quia talia neque vere sunt entia, sed fere nomine tantum, neque cum entibus realibus conueniunt in eodem conceptu entis, sed solum per quandam imperfectam analogiam proportionalitatis, vt infra videbimus: obiectum autem adæquatum scientie requirit vnitatem aliquam obiectuum.

V. **Extrinsecatio-**
nis, quare
excluduntur
ab obiecto
huius scien-
tie.
Vnde non refert, quod aliquando Aristoteles analogiam entis declarauerit, prout se extendit ad hæc entia, quia ibi non assignabat huius scientiae obiectum, sed explicabat vocis significationem ad aquivocationem tollendam. Pollea verò in proprio loco docuit, ens non esse obiectum secundum totam illam analogiam, quæ magis in vnitate vocis, quam obiecti constat. Et propter hoc etiam non est simili ratio de accidentibus realibus: nam illa reuera sunt entia, & sub vnitate conceptus obiecti entis aliquo modo comprehenduntur, vt postea videbimus. Neque necesse est omnia, quæ aliquo modo considerantur in scientia, directe contineri sub adequato obiecto eius, nam multa considerantur obiter per quandam analogiam, seu reductionem, vel vt eorum cognitione obiectum ipsum magis illustretur, vel quia, cognito obiecto, per analogiam ad illud exteram cognoscuntur, & foras alter cognosci non possunt. Item proprietates subiecti, quæ de ipso demonstrantur, non est necesse directe contineri sub ipso obiecto, saltem secundum omnia quæ includuntur. Sic igitur, quamvis hæc scientia multa consideret de entibus rationis, nihilominus merito excluduntur ab obiecto per se & directe intento (nisi quis velit de nomine contendere) propter vtramque causam dictam. Nam imprimis entia rationis considerantur aliquo modo in hac scientia, non tamen per se, sed propter quandam proportionalitatem, quam habent cum entibus realibus, & vt ab eis distinguantur, & vt melius & clarius concipiatur, quid habeat in entibus entitatem & realitatem, quid verò non habeat, nisi solam speciem eius. Vnde (vt sic dicam) magis considerantur hæc rationis entia, vt cognoscantur non esse entia, quam vt eorum scientia vel cogitatio acquiratur. Deinde considerantur ad declarandas proprietates entis realis, & obiecti huius scientiae, quæ à nobis non satis concipiuntur & explicantur, nisi per huiusmodi entia rationis: ita enim agit hæc scientia aliquo modo de genere & specie ad explicandas rerum vnitates, & sic de alijs, vt sumitur ex 4. Metaph. cap. 1. & 2. & ex libro 6. & 7. ex discursuq; materia id magis constat. Deinde sepe tractatur de his entibus ratione alicuius realis Fudamenti, quod habent in rebus, vel certè, quia fundamentum ipsum non potest satis cognosci, neque eius realitas à nobis declarari, nisi prius explicemus, quænam denotiones rationis ibi misceantur.

Franc. Suar. Metaph. Tom. I.

Argumenta igitur præcedentium opinionum probant quidem, huiusmodi entia considerari in hac *Soluunusur* scientia, non verò, quod sint partes directe cōtentæ *fundamen-* sub obiecto eius. Imo, vt ego existimo, ad nullam *ta* præcedentiam per se & primarij pertinent, quia, cum *num*, non sint entia, sed potius defectus entium, non sunt per se scibilia, sed quatenus deficiunt à vera ratione entium, que per se consideratur, vel quatenus aliquo modo illam comitari videntur. Priori modo agit Philosophus de cœcitate, & de tenebris, ac vacuo, quatenus sunt defectus priuationesque visus, lucis, ac realis loci. Posteriori modo tractant multi de relationibus seu denominationib. rationis. Dialecticus in quantum ad illum pertinet dirigere & ordinare reales conceptus mentis, à quibus denotiones rationis sumuntur, & in quibus hæc relationes rationis fundantur: à Philosopho verò etiā considerantur, vel considerari possunt, quatenus ipse & per se propriæ speculator operationes intellectus, non solum directas, sed etiam reflexas, & obiecta eorum. In hæc verò scientia considerantur ob rationes iam dictas.

Tertia Opinio exponitur.

P Rætermis ergo his sententijs, quæ nimium amplificabant huius scientiae obiectum, sunt plures alia, quæ nimium illud coarctant. Tertia itaque opinio, & per extremum opposita, solum supremum ens reale (Deum videlicet) facit obiectum huius scientiae adæquatum. Hanc opinionem refert Albertus in principio Metaphysica ex Alpharabio, libro de diuinitate scientiarum, potestque tribui Auerrois i. Physicorum, comment. vltimo: reprehendit enim Averroenam, eò quod dixerit, ad primum Philosophum pertinere demonstrare primum principium esse: at (obicit Averroes) nulla scientia demonstrat suum subiectum esse: Deus autem seu primum principium est obiectum totius Philosophie. Aristoteles etiam libro i. Metaphysicæ, in principio ait, hanc scientiam contemplari primum rerum cauam, & ideo esse maximè Diuinam, quare vt vidimus, *Theologiam* illam appellat: Theologia autem nihil aliud est, quam scientia de Deo: erit ergo Deus huius scientiae obiectum: nam ex obiecto accipit scientia suam dignitatem & præstantiam, eaque attributa vel nomina quibus talis dignitas indicatur: sed præstantissimum obiectum est Deus: ergo hoc debet esse obiectum præstantissimum ac dignissimum scientiae.

Neque satisfacit, qui respondeat, Deum esse præcipuum huius scientiae obiectum, idque satis *Occurrunt* esse ad illam scientia dignitatem & appellationem, obiectum. licet obiectum adæquatum non sit. Contra hoc enim vrgetur argumentum. Primo, quia nobilis & excellens est habere Deum pro obiecto adæquato, quam solum pro principali: est autem hæc scientia nobilissima omnium, quæ possunt naturali intellectus lumine acquiri: ergo Deus est adæquatum obiectum eius. Primum antecedens probatur, quia Deus secundum propriam rationem quid nobilis est, quam esse possit quælibet ratio communis Deo & creaturis, vt per se constat, quia Deus secundum propriam rationem est ens infinitè perfectum: omnis autem alia ratio abstractior, ex se non dicit, neque requirit infinitam perfectionem: sed illa scientia quæ habet pro obiecto adæquato Deum, immediate & per se primo tendit in ipsum secundum propriam rationem eius: illa verò scientia, quæ solum respicit Deum vt principale obiectum, ad summum potest per se primo versari circa aliquam rationem entis communem Deo & creaturis: ergo illa prior scientia erit longè nobilior: quia nobilitas scientie sumitur ex illo obiecto, in quod per se primo tendit. Quod et-

A 2 iam

iam potest exemplis declarari & confirmari, quia diuinus intellectus nobilissimus omnium est, & ideo solum Deum habet pro adæquato obiecto, nihilque aliud attingit, nisi in quantum in ipsomet Deo, seu per ipsum manifestatur. Similiter visio beata nobilior est, habens Deum pro adæquato obiecto, quam si immediatè attingeret Deum, & aliquid aliud sub aliqua ratione communi. Et denique propter hanc causam Theologia supernaturaliter censetur habere pro adæquato obiecto solum Deum ut supernaturaliter reuelatum: ergo eadem ratione Deus, ut naturali lumine intellectus nostri cognoscibilis, erit adæquatum obiectum huius naturalis Theologiae. Quia potius argumentari possumus, Deum non posse esse principale obiectum huius scientiæ, si non est adæquatum, quia Deus & creatura non possunt conuenire sub aliqua communi ratione obiecti scibilis: ergo, vel Deus dicendum est adæquatum obiectum huius scientiæ, vel omnino excludendus ab obiecto illius. Antecedens patet primo, quia Deus est obiectum intelligibile longe alterius rationis & eminentioris, quam sit omne obiectum creatum, magisque distat Deus ab obiecto quouscato, in abstractione & immaterialitate, quam distent omnia entia creata secundum proprias rationes suas: sed non possunt omnia obiecta creata conuenire secundum proprias rationes sub uno adæquato obiecto huius scientiæ: ergo multo minus poterunt conuenire Deus & alia entia creata. Deinde, quia commune obiectum est prius natura ijs que sub ipso continentur, quia est superioris ipsius, & cum eis non convertitur subiecti consequentia: sed nihil potest esse prius natura Deo: ergo non potest esse obiectum principale contentum sub aliquo communi: erit ergo adæquatum.

IX.
Solutio
rati
onis.

Quod si obiectas, scientiam hanc non de solo Deo, sed de multis alijs rebus differere: Respondent, alia non tractari in hac scientia per se, seu propter se, sed quatenus ad Dei cognitionem conferre possunt. Et ita Aristoteles in 12. lib. Metaphysicae concludit scientiam de Deo, omnia vero quæ in superioribus libris tradit, ad illum ultimum tanquam ad conclusionem principiæ intentam referuntur. Vnde D. Th. 1.2. q. 56. art. 2. & Caietanus ibi dicunt, hanc scientiam versari circa id quod est ultimum respectu totius cognitionis, & iudicare de omnibus principiis per resolutionem ad primas causas, quod Caietanus interpretatur de prima, seu altissima causa, quæ eminenter continet primas rationes causandi, quæ & vniuersales sunt, & ad perfectionem simpliciter pertinent, ut sunt finis, efficientia, exemplar, nam materia & forma vniuersales non sunt, & imperfectionem includunt.

Reiicitur tercia opinio.

x.

Nihilominus hæc sententia probanda non est, repugnat enim Aristotelis, & reliquis fere Philosophis, & interpretibus eius, ut vicebimus: repugnat etiam ipsi (ut sic dicam) experientia, & doctrina, quæ in hac scientia tradit solerit, & ad eius perfectionem & complementum necessaria censetur: nam in ea multa continentur & docentur, quæ per se sunt necessaria ad alias res cognoscendas præter Deum, & ad perfectionem intellectus humani, quatenus in huiusmodi rebus, vel in rationibus ac principiis communibus cognoscendis versari potest, & ad Deum cognoscendum, vel nihil, vel parum conuenient, neque ex modo aut ratione talis scientia ad hoc referuntur, quicquid sit de intentione scientiæ. Ratio denique à priori est, quia hac scientia, cum discurſu naturali procedat, non attingit Deum prout in se est, sed quantum ex creaturis manifestari potest lumine naturali intellectus humani, & ideo nulla esse potest scientia naturalis, quæ

ipsum attingat, & respiciat, ut adæquatum obiectum, quia ratio, sub qua attingitur, semper communis est alijs rebus creatis. Vnde constat rectè dictum esse, tractando fundamentum superioris sententia, Deum contineri sub obiecto huius scientiæ ut primum ac præcipuum obiectum, non tamen ut adæquatum.

Ad instantias vero seu replicas responderetur. Ad primam quidem fatemur esse magnam excellentiam scientiæ, habere Deum pro obiecto, in quod solum per se ac primario tèdat, & per illud in reliqua; dicimus tamen, hanc perfectionem superare naturales vires ingenii humani, & scientiæ quæ per illas acquiri potest: & ideo, quamvis hæc scientia sit nobilissima intra suum ordinem, non propterea illi tribuenda est tanta perfectio. Neque in hoc est comparanda cum intellectu diuino, ac visione beata, imo nec cum Theologia supernaturali, quæ sub altiori lumine, & ex altioribus principiis procedit. Quamquam nec de supernaturali Theologia cōsideret, solum Deum esse obiectum adæquatum illius: multi enim censent, non Deum, sed ens reuelatum, esse obiectum adæquatum illius doctrinae: quia diuina reuelatio, quæ est ratio formalis sub qua, illius obiecti, & quæ cadere potest in Deum & res alias, quod attinet ad vim & rationem cognoscendi, quamvis in ratione finis, & in excellentiæ rei reuelatae Deus omnia supereret, & ideo dicitur soleat vel principale obiectum, vel simpliciter obiectum, practicè & in ordine ad mores res considerando. Sed de hoc alias.

Ad ultimum responderetur, non repugnare, Deum ut cognitum per creaturas, conuenire cum illis in aliqua ratione communi obiecti: nam, licet in suo esse, & secundum se magis distet a creatura qualiter, quam ipsa inter se, tamen secundum ea, quæ de ipso conuenire, manifestari possunt scientia naturali, & iuxta rationem & modum quo manifestari possunt ex creaturis maior propria & convenientia inueniri potest inter Deum & creaturas, quam inter alias creaturas inter se. Neque ad huiusmodi obiectum adæquatum constitendum, quod Deum sub se comprehendat, necesse est dari aliquid, vel aliquam rationem entis, quæ sit prior natura Deo, sed satis est ut detur secundum abstractionem vel considerationem intellectus, quod non repugnat, ut infra ostendemus, tractando de conceptu entis. Sicut enim intelligi potest convenientia aliqua vel similitudo imperfecta inter Deum & creaturas in ratione entis, substantiæ, vel spiritus, ita possunt dari aliqui conceptus secundum rationem priores Deo in vniuersalitate prædicationis: hæc autem non est prioritas naturæ, nec ratione causalitatis, ut per se constat, nec ratione independentiæ seu prioritatis in subiecto: nam omnis ratio, quantumvis abstrahatur communis Deo, & creaturæ, ita comparatur ad Deum, ut existere non possit in rerum natura, nisi in ipsomet Deo, vel dependenter à Deo, & ideo non potest esse prior natura ipsomet Deo.

Refutatur quarta opinio.

A Tque ex dictis contra præcedentem sententiam facile excluduntur duæ alia parum certe probabiles. Quarta ergo opinio sit, substantiam, aut ens immateriale, prout in se includit solum Deum & intelligentias, esse adæquatum obiectum huius scientiæ. Quæ opinio soleat tribui Commentatori. Physic. comment. vltim. Sed ibi solum dicit, intelligentias per se pertinere ad obiectum huius scientiæ, non vero esse adæquatum obiectum. Potest autem hæc opinio suaderi ex discurſu seu partitione scientiarum: omissionis enim scientiæ rationalibus, quæ potius sunt artes quædam, & de vocibus seu conceptibus tractant, & scientiæ Mathematicis, quæ non agunt de substantia, sed de sola quantitate; in-

XI.

XII.

Sect. I. *Desphæra Obiecti eius.*

ter scientias, quæ agunt de substantiis, Philosophia tractat de omnibus substantiis generalibus, & corruptibilibus, & de substantiis etiam corporeis incorruptibilibus, & de substantia etiam composita ex materia, & immortali forma, qualis est homo: & de ipsa etiam forma immateriali, anima scilicet rationali, ac denique de quinque gradibus seu ordinibus materialium substantiarum, scilicet simpli- ci corporum, misteriorum inanimatorum, vegetabilium tantum, sentientium tantum, & rationalium, & de omnibus proprietatibus eorum. Nihil ergo scidum superest in rebus præter immateriales substantias; illæ ergo compleat obiectum adæquatum huius scientiæ. Qui totus discursus primò confirmari potest duplii testimonio Aristotelis. Vnum est 4. Metaph. tex. 4. vbi dicit, tot esse partes Philosophia, quæ substantia. Vnde, sicut duplex est substantia, materialis scilicet & immaterialis, ita duplex est scientia, quæ de substantiis philosophatur: unde concludit, illam esse primam philosophiam, quæ primam substantiam, id est, immaterialem contemplatur. Alterum testimonium est 6. Metaph. tex. 3. vbi Aristot. ait, si non essent substantiae secundum esse abstrahentes à materia, naturalem Philosophiam fore primam, neque præter illam fore aliam scientiam necessariam: ergo tota ratio obiectu huius scientiæ, quæ illam suo modo constituit, & ab aliis distinguit, est substantia immaterialis: hæc ergo est adæquatum obiectum eius. Secundo confirmatur, quia communiter distinguuntur Philosophia naturalis, Mathematica, & Metaphysica, ex abstractione obiectorum: nam Physica considerat res materia sensibili constantes. Mathematica abstrahit ab illa materia secundum rationem, non autem secundum esse; & ideo dicitur non abstrahere à materia intelligibili: Metaphysica vero abstrahit à materia, tam sensibili, quam ab intelligibili, non solum secundum rationem, sed etiam secundum esse: sed sola substantia immaterialis abstrahit à materia secundum esse: ergo illa est obiectum adæquatum huius scientiæ.

XIII. Hæc vero sententia, ut dixi, non habet maiorem probabilitatem, quam præcedens: unde nullus est grauus author qui illam defendat: nam in totò discursu facto diminutè procedit. Probat quidem rectè ille discursus substantias immateriales maximè pertinere ad obiectum huius scientiæ. Probat etiam, ex rebus substantiis in rerum natura nullas alias cadere per se & secundum proprias rationes sub obiectum huius scientiæ præter substantias immateriales, ut paulo inferius contra Aegidium dicemus. Non tamen probat, nec rectè concludit, substantiam immaterialem ut sic, esse obiectum adæquatum huius scientiæ, quia in ipsa immateriali substantia considerari possunt alia rationes, seu conceptus obiectu vniuersaliores, & communiores, de quibus secundum adæquatum rationem potest aliqua scientia tradi, nam his rationibus respondent propriæ principia & proprietates: nulla autem alia scientia præter Metaphysicam has rationes contemplatur: igitur adæquatum Metaphysica obiectum sub aliqua vniuersaliori ratione designandum est. Quamvis ergo discursu, & inductione facta concedamus, omnes res materiales secundum eas rationes, in quibus cum immaterialibus non conuenient, sufficienter sciri per alias scientias à Metaphysica distinctas, non rectè concluditur immaterialem substantiam ut sic, esse obiectum huius scientiæ adæquatum: quia adhuc supersunt rationes utrisque rebus seu substantiis communes, in quibus propriæ demonstrationes fieri possunt.

XIV. Et ideo ex testimonio etiam Aristotelis nihil in contrarium colligi potest: ipse enim, ut statim videbimus, sèpè assignat huic scientiæ vniuersaliori obiectum, quam sit substantia immaterialis. In priori autem loco citato solum dicit, substantias mate-

Aristotelis
duo testimoni-
a pro hac
scientia
affuntur.

Franc. Suar. Metaph. Tom. I.

riales & immateriales secundum proprias rationes ^{data expō-} suas ad diuersas scientias pertinere, & eam scientiæ ^{nunq.} priorem esse natura & dignitate: utrumque autem verissimum est, etiam si substantia immaterialis ut sic, non sit adæquatum obiectum talis scientiæ, sed aliquo modo proprium, in quantum à sola hac scientia consideratur, tam secundum immediatam rationem suam, quam secundum omnem rationem superiori in illa inclusam, atq; etiam secundum omnem rationem inferiorem seu partem subiectiū, quæ sub tali ratione considerari possit. In posteriori autem loco conditionalis illa (Si non esset alia substantia superior præter materialis, naturalis Philosophia esset prima neque esset alia scientia necessaria) verissima est, non quia substantia immaterialis sit adæquatum obiectum primæ Philosophie: sed quia, hac substantia ablata, auferretur tam proprium, quam adæquatum obiectum primæ Philosophie, quia non solum auferretur immaterialis substantia, sed etiam omnes rationes entis vel substantiæ communes rebus immaterialibus & materialibus, & data illa hypothesi, sicut nulla essent entia immaterialia, ita nulla etiam essent rationes entium abstrahentes à materia secundum esse, & ideo non esset necessaria alia scientia distincta. Ex quo etiam conatur, secundam confirmationem non recte concludere, quia non solum substantia immaterialis ut sic, sed etiam omnis ratio entis abstractor vel superior illa, abstrahit à materia sensibili, & intelligibili secundum esse: nihil enim aliud est abstrahere à materia secundum esse, quam quod possit in materia <sup>Quid sit ab-
strahere à
materia secundum esse.</sup> rerum natura verè ac realiter existere absque materia: hoc autem verum est non tantum de substantia immateriali ut sic, sed etiam de quacunque ratione superiori, quæ cum sufficienter existere possit in substantia ipsa immateriali, conatur posse etiam in rebus existere sine materia.

XV.

Dices, esto, hoc verum sit, diuerso tamen modo conuenire hoc abstractionis genus substantiæ immateriali ut sic, & rationibus superioribus: nam substantia seu enti immateriali conuenit per se, positiuè ac necessariò, quia nec communis ratio immaterialis substantiæ, neque aliquid sub illa conuenit in materia existere, at vero rationes communes, ut sunt ratio entis, substantiæ, accidentis, & similes, solum permisissae (ut sic dicam) & quasi per aliquid, participant illam abstractionem: possunt enim existere absque materia ratione vnius partis illi subiectæ, non tamen eis repugnat esse in materia, ratione alterius partis. Respondetur, hoc nihil obstat, quo minus rationes illæ sub obiecto huius scientiæ continantur, sufficienterque illius abstractionem participant, quia hoc ipso quod rationes illæ possunt sine materia existere, nequeant ad inferiorem Philosophiam, vel scientiam pertinere, ut per se non sunt. Neque etiam requirunt aliam scientiam præter hanc: vel enim esset prior quam Metaphysica, quod non est afferendum, cum Metaphysica sit prima Philosophia, ut ex Aristotele vidimus, & cum nullum sit nobilius obiectum scibile, quam sit substantia immaterialis ut Deum comprehendit: Vel esset scientia aliqua posterior, & inferior, & hoc etiam dici non potest, tum quia scientia, qua contemplatur substantias immateriales secundum proprias rationes, potest multo magis contemplari rationes alias, quæ in eis sunt, licet sint communes aliis rebus in inferioribus; tum etiam quia scientia humana, & naturalis vix potest attingere substantias immateriales, nisi incipiendo à rationibus quæ communes sint illis substantiis, & aliis rebus. Quocirca ad obiectum huius scientiæ satis est, quod in conceptu obiectu suo materiam non includat, neque sensibilem, neque intelligibilem. Quod vero includat etiam aliquid repugnans materiæ, hoc

Obiectio.

Solutio.

A 3 potest

Disput. 1. De natura Metaphysice.

potest pertinere ad maiorem quandam excellentiam vel proprietatem obiecti, non tamen ad aequalum obiectum constituit. Atque ad hanc & precedentem sententiam reduci potest ea, quam Averroës attingit in principio sua Metaphysice, eorum scilicet qui dicebant primam vel primas rerum causas esse obiectum ad aequalum huius scientie. Quæ opinio ita absolute sumpta per se improbabilis est: qualiter autem causarum cognitione ad hanc scientiam pertineat, dicetur secundum sequente.

Quinta opinio proponitur, & confutatur.

XVI. **Q**uinta opinio, quæ à fortiori etiam manet ex dictis improbatæ, est omnino diuersa a duabus precedentibus, iuxta diuersos sensus illius. dicit enim ens diuisum in decem prædicamenta esse ad aequalitatem obiectum huius scientie: dupliceiter autem potest concepi hoc ens iuxta diuersas opiniones. Primo supponendo immateriales substantias finitas, & accidentia carum in prædicamentis collocari, & hoc modo obiectum erit ens finitum, solumq; excludetur Deus a ratione obiecti, quamvis non omnino excludatur a consideratione huius scientie, saltem quatenus causa prima est obiecti eius, & hoc modo defendit hanc opinionem Flandria 1. Metaphys. quæstio. 1. Alter sensus esse potest: si supponamus, iuxta aliorum opinionem, substantias omnes immateriales in nullo prædicamento collocari: hoc enim supposito, omnes illæ ab huiusmodi obiecto excludentur, si statuamus illud esse solum ens in decem prædicamenta diuisum. Quod hi authores sive Aristoteles colligunt: nam postquam ille in libro quarto, Metaphysice ens constituit obiectum huius scientie, statim illud in libro quinto, diuisit in decem prædicamenta. Adiungit etiam D. Thomas testimonium, qui interdum docet, Deum & intelligentias considerari à Metaphysico ut principiæ & causæ sui obiecti, non ut partes eius. Afferunt etiam nonnullas conjecturas, quæ parciunt, tractando tertiam opinionem, sicut & sunt: illæ enim rationes, quibus probari videbatur, non posse Deum esse principale obiectum huius scientie, nisi sit ad aequalitatem, usurpantur ab his authoribus ad probandum non posse villo modo esse obiectum: sed illis iam responsum est. Aha autem earum pars solvetur examinando veram sententiam.

XVII. **H**æc itaque opinio in vtroque sensu falsa est & improbabilis, & in primis omisit posteriorem sensum, qui supponit sententiam plane falsoam, & ad rem præsentem valde impertinentem, scilicet, substantias immateriales finitas, & proprietates carum non collocari in prædicamentis: est enim hoc sine fundamento dictum, cum in rebus illis sint vera genera & differentia, & conuenientia vniuersorum cum inferioribus rebus, vt in sequentibus propriis locis ostendemus. Nihil etiam refert ad obiectum scientie assignandum, quid enim interest quod res sit, vel non sit in prædicamento, vt sub obiecto scientie collocetur nec ne? Deinde ob hanc etiam rationem sine causa excluditur Deus ab hoc obiecto, iuxta priorem sensum, propterea quod in prædicamentis non collocetur: est enim id impertinens. Falsumque subinde est, hanc scientiam non agere de Deo vt de primario ac principali obiecto suo, sed tantum vt de principio extrinseco. Idemque de ceteris intelligentiis dicendum est, vt aperte colligitur ex Aristotele 4. Metaphysice tex. 7. vbi ait, Metaphysicam superare Philosophiam naturalem, quia considerat primam substantiam, nimirum, vt præcipuum obiectum, nā vt extrinsecum principium etiam à Philosophia aliquo modo consideratur, vt ex 8. Physicorum pa-

ter. Præterea, libro 6. cap. 1. dicit Aristoteles, *Deus non quoniā præter substantias naturales datur alia solū ut est superior, dari etiam superiorē scientiam, quam sā obiecti fit Philosophia naturalis, quæ de illa consideret. Metaphysica, sed etiam vi pars ilius præcipua ad hanc scientiam pertinet.* Intelligit ergo considerare de illa, vt de obiecto præcipuo. Idemque satis conuincunt omnia argumenta in favorem tertie & quartæ opinionis ad ducta. Nam Deus est obiectum naturaliter scibile aliquo modo (idemque semper de ceteris intelligentiis dictum intelligatur) ergo potest cadere sub aliquam naturalem scientiam, non solum, vt principium extrinsecum, sed etiam vt obiectum præcipuum: ergo hæc dignitas pertinet ad hanc scientiam. Probatur consequentia, tum quia hæc est omnium naturalium scientiarum prima & dignissima, quæ non est sine causa haec excellenta priuanda, tum etiam, quia non potest altiori via & modo Deus naturaliter investigari, quam in hac scientia fiat. Vnde confirmatur, quia hæc scientia non solum considerat Deum sub præciso respectu principij, sed postquam ad Deum peruenit, ipsumque sub dicta ratione principij inuenit, eius naturam & attributa absolute inquirit, quantum potest naturali lumine, vt ex 12. lib. Metaphysice constat: ergo absolute Deus cadit sub obiectum huius scientie. Confirmatur secundo, quia hæc scientia est perfectissima sapientia naturalis: ergo considerat de rebus & causis primis & vniuersalissimis, & de primis principiis generalissimis, quæ Deum ipsum comprehendunt, vt, *Quodlibet sit, vel non est, & in multis: ergo necesse est, vt sub obiecto suo Deum complectatur.*

Nec Diuus Thomas vñquam oppositum docuit, sed solum hanc scientiam peruenire ad cognitionem Dei sub ratione principij: non tamen negat, eandem scientiam tractare de Deo, vt de præcipuo obiecto, vt ex eisdem locis facile conuincere potest. & ex his, quæ infra dicemus. Quod autem Aristoteles diuiderit ens in decem prædicamenta, nihil obstat, nam si illa diuisio intelligatur de his, quæ directe tantum in prædicamento collocantur, sic constat diuisum eius non esse ens, prout est ad aequalitatem obiectum huius scientie, nam illud non solum complectitur entia, quæ in prædicamentis directe collocantur, sed etiam alias rationes transcendentalis & analogas, vt accidentis, formæ, & similes, atque etiam differentias eorum. Si autem sub ea diuisione intelligantur ea, quæ ad illa capita reuocantur, sicut etiam Deus dici potest ad substantiam obiectum, non excludit Deum, aut intelligentias.

Proponitur sexta opinio, ferturque de illa iudicium.

XVIII. **S**exta opinio, quæ Buridani esse dicitur, est, obiectum ad aequalitatem huius scientie esse substantiam, quatenus substantia est, id est, vt abstrahit à materiali & immateriali, finita & infinita. Quod enim hoc obiectum non possit esse contrarius, probant satis ea, quæ contra tres proximas præcedentes opiniones dicta sunt. Quod autem neque ab contrariis esse possit, sumi potest ex Aristotele 7. Metaphysice, tex. 5. vbi post diuisiōnem ens in substantiam & accidentia, cum dixisset, solam substantiam esse simpliciter ens, ita concludit, *Quapropter nobis maxime & primum, & solum (vt ita dicam) deinde hoc pacto quidnam sit, speculandum est.* Quibus verbis solam substantiam videtur constitueri huius doctrine subiectum. Vnde in libro 12. in principio iterum sic scribit, *Speculatio de substantia est, si quidem substantiarum principia & causa queruntur.* Ex quibus locis ratio etiam desumitur, nam substantia &

XIX.

etia & accidens ita comparantur, ut substantia propter se sit, accidens vero sit proprietas substantiae: ergo haec scientia tractat de substantia, ut de subiecto, & de accidenti, ut de proprietate subiecti: ergo subiectum adaequatum huius scientiae non abstractius constitutendum est, quam sit substantia ut sic. Patet consequentia, quia nihil potest esse abstractius, nisi aliquid commune directe seu in recto ad substantiam & accidens: hoc autem assignandum non est, quia subiectum adaequatum scientiae non est commune illi subiecti, de quo demonstrantur passiones, & passionibus ipsis, sed obiectum adaequatum est illud subiectum, de quo passiones demonstrantur, alias que caderent in scientiam subiectum & proprietates, que de illo dicuntur: de ratione autem communis utriusque, (que assignaretur, ut obiectum adaequatum) nihil posset demonstrari, quod est vaile absurdum. Igitur, cum substantia & accidentes se habeant, ut subiectum & proprietas, non est assignandum obiectum huius scientiae, quod sit abstractius utroque & directe, ac per se illis commune: erit ergo sola substantia ut sic, accidens enim esse non potest, ut per se notum est; sed considerabitur ab hac scientia, ut adaequata affectio substantiae.

XX. Potestque hoc exemplis declarari ac confirmari, nam scientia, quae considerat de homine, & proprietates eius de illo demonstrat, non habet pro adaequato obiecto aliquid commune homini, & proprietatibus eius, sed tantum ipsum hominem. Similiter Philosophia naturalis habet pro adaequato obiecto substantiam naturalem, de qua demonstrat proprietates, & non aliquid commune ipsis & proprietatibus eius. Ergo idem est in praesenti dicendum de substantia & accidenti ut sic. Quod si contra hanc sententiam obiectas, hanc scientiam considerare rationem entis ut sic, quae latius patet quam substantia, & de illa demonstrare proprietates latius etiam parentes, & communes accidentibus: responderi potest haec omnia esse analoga, & primo ac simpliciter cum substantia converti, & ideo perinde esse haec demonstrare de ente, ac de substantia: quia ens simpliciter dictum nihil aliud est, quam substantia, praeferim si verum est, enti ut sic, non unum, sed plures conceptus obiectuos respondere.

XXI. Hec sententia habet non nihil verisimilitudinem & apparentiam: & reuera qui negant conceptum obiectuum entis, satis consequenter hoc modo loquerentur, quia si nullus est communis conceptus obiectivus substantiae & accidenti, nihil reale abstractius concipitur, quod possit esse huius scientiae adaequatum obiectum. Nihilominus haec opinio simpliciter falsa est, & a mente Aristotelis aliena, quia, ut inferius ostendetur, simpliciter verius est dari conceptum obiectuum entis, secundum rationem abstractibilem a substantia & accidenti, circa quem per se & ut sic, potest aliqua scientia utrari, eius rationem & unitatem explicando, & nonnulla attributa de illo demonstrando: hoc autem fit in hac scientia, ut ex discursu eius constat, nec potest ad aliam pertinere, quia nullae est prior hac scientia, nullaque praeter illam considerat rationes eorum, quae abstracti sunt a materia secundum esse: ratio autem obiectiva entis ut sic, abstracta a materia secundum esse, immo est prima & abstractissima omnium, ideoque ad primam scientiam seu Philosophiam pertinere debet. Non ergo potest ratio substantiae ut sic, esse adaequata ratio obiecti huius scientiae, quia non continet sub se rationem entis ut sic, sed sub illa potius continetur: & sicut illa ratio est secundum conceptus & obiectum diversa a ratione substantiae, & latius patet quam illa, ita variae saltiora, & abstractiora habet principia, & attributa, & ideo non potest commodè ad illam reuocari in ratione obiecti sicibilis, quia, littera analogia sit, est tamen una & communis, non tan-

tum in unitate vocis, sed etiam obiectui conceptus, & abstractionis eius.

Ex quo etiam intelligitur, in discursu seu fundamento huius sententiae non recte procedi. Primo quidem, qui supponitur, accidens esse adaequatum attributum, quod haec scientia de subiecto demonstrat: quod tamen falsum est, tum quia prius demonstrat de suo subiecto alia attributa universaliora, quam sit accidens ut sic: qualia sunt, unum, verum, bonum, tum etiam, quia non de substantia ut sic, demonstratur accidens ut adaequata passio: nam datur aliqua substantia, quae nullum potest habere accidens: unde, si illud esset adaequatum obiectum huius scientiae, quod est veluti subiectum adaequatum accidentis, non substantiae ut sic, sed substantia finita, ponendum esset adaequatum obiectum huius scientiae, quod tamen falsum est, ut ostendimus. Unde e conuerso, si substantia ut sic, ponitur adaequatum obiectum, assignandas sunt proprietates, quae de illa possunt adaequate demonstrari, & conuenient omnibus substantiis: haec autem fortasse nullae sunt praeter eas, quae enti ut ens est, communes sunt, ac per se primo conueniunt: nam substantia finita & infinita, nullam communem & adaequatam passionem habere videntur praeceps ratione substantiis, & negationem inherendi, quae illam intrinsece comitur. Accedit, quod, licet omne accidens dicatur proprietas substantiae, quare non est effectio eius, non tamen semper ita est talis haec proprietas, quae per se consequatur rationem substantiae, & ideo non semper consideratur ut proprietas, quae de substantia ut subiecto adaequato demonstratur, quia solum illae proprietates, quae per se consequuntur rationem subiecti, hoc modo demonstrantur. Ac denique quamvis ipsum accidens aliquid substantiae sit, ratione in illo ut sic, potest interdum aliquid velut absolute considerari, & ideo aliquando potest aliqua scientia in solis accidentibus versari, ut Mathematica in quantitate.

Hec igitur scientia, quae universalissima est, non considerat accidens solum ut proprietatem de substantia demonstrabilem, sed ut ipsum in se participe posset rationem & proprietates entis, quamvis illas subiectum semper participet in ordine ad substantiam. Qua- alius propter non sunt similia exempla, quae ibi adducuntur. Neque etiam verba Aristotelis repugnant his, quae alii locis ipse docuit, ut statim videbimus. non enim intendit accidens excludere, sed substantiam ei preferre, primumque ac principalem locum substantiae attribuere, ut D. Thomas recte expositus, & ex eodem Aristotele sumitur libro 4. Metaph. tex. 20. & ex verbis eiusdem in praedicto loco libro Septimo, si recte pondererentur: ait enim, maxime & primum de substantia. *Si speculandum*, cum vero aedit, & solum, subiungit illam limitationem (ut ita dicam), veluti significans illud esse per exaggerationem dictum, quia simpliciter non de illa solum speculandum est: quodammodo tamen dici potest, illam solum esse contemplandam, quia illa solum propter se, accidentia vero fere tantum propter illam inquiruntur.

Diffinitur, quod sit Metaphysica adaequatum obiectum.

XXII. Dicendum est ergo, ens in quantum ens reale est se obiectum adaequatum huius scientiae. Hec est sententia Aristotel. 4. Metaph. fere in principio, quam ibi Diuus Thomas, Aenfis, Scotus, Albert. Alex. Aphrod. & fere alii sequuntur, & Comment. ibi, & lib. 3. comm. 14. & lib. 12. comm. 1. Auicen. lib. 1. sive Metaph. c. 1. Soncin. 4. Metaph. q. 10. Aegid. lib. 1. q. 5. & reliqui fere Scriptores. Probataque est

hæc assertio ex dictis haec tenus contra reliquias sententias. Ostensum est enim, obiectum adæquatum huius scientiæ debere comprehendere Deum, & alias substantias immateriales, non tamen solas illas. Item debere comprehendere non tantum substantias, sed etiam accidentia realia, non tamen entia rationis, & omnino per accidens: sed huiusmodi obiectum nullum aliud esse potest præter ens ut sic: ergo illud est obiectum adæquatum.

XXV.

Dissoluitur obiectio contra assertio-nem.

Sed, ut hæc assertio amplius declaretur, occur-
rendum est obiectio, qua statim se se offert, nam ad constituendum aliquod obiectum scientiæ ne-
cessaria est, ut habeat proprietates, qua de illo demon-
strari possint, & principia ac causas per quas possint
demonstrari: sed ens in quantum ens, non potest ha-
bere huiusmodi proprietates, principia & causas: ergo.
Maior constat, quia hoc est minus scientiæ, dem-
onstrare scilicet proprietates de subiecto suo, quas de-
bet per causas demonstrare, ut sit perfecta scientia;
ut constat ex i. Poster. Minor autem quoad priorem
partem patet, quia ens in quantum ens ita abstractū
includitur per se & essentialiter in omni ente, & in
omni modo vel proprietate cuiuslibet entis: ergo
non potest habere proprietatem ita adæquatum &
propriam, quia subiectum non potest esse de esen-
tia sua proprietatis. Quoad posteriorem autem par-
tem probatur, quia ens in quantum ens complecti-
tur Deum, qui est sine principio & sine causa: ergo
ens in quantum ens non potest habere principia &
causas, quia alioqui talia principia & causæ deberent
conuenire omni enti, quia quod conuenit superiori
in quantum tale est, debet conuenire omni contéto
sub illo. Et confirmatur, quia hæc scientia est nobilissima:
ergo debet habere obiectum nobilissimum: sed ens in quantum ens, est imperfectissimum obiectum,
quia est communissimum, & in infinitis etiam
entibus includitur, multoq; perfectius esset substan-
tia, vel substantia spiritualis, vel Deus.

XXVI.

*Quas pro-
prietates de
suo obiecto
demonstrat
Metaphy-
sica.*

Respondeatur, negando priorem partem mino-
ris, nam reuera ens habet suas proprietatis, si non
re, saltem ratione distinctas, ut sunt vnum, verum,
bonum, quod ostendemus statim disputat. tercia, v-
bi declarabimus, an ens includatur intrinsece &
per se in huiusmodi proprietatibus: & an illud principi-
um, quod subiectum non sit de essentia proprietati-
s, limitandum sit, vel ad proprietates realiter dis-
tinctas, vel ad subiecta, quæ non dicunt rationes
transcendentales, vel potius dicendum sit, has pro-
prietates non esse omnino reales quantum ad id, quod
addunt supra ens, satisq; esse, quod ens non includatur
in illis quantum ad id, quod supra ens addunt,
quod probabilius est, ut videbimus. Vnde potest ar-
gumentum factum in contrarium retorqueri, quia
plures proprietates, quas demonstrat hæc scientia,
immediate non conueniunt, nñ enti in quantum
ens, & in eis explicandis magna ex parte versatur:
ergo illud est adæquatum obiectum huius scientiæ,
quia illud est subiectum scientiæ, de quo proprietati-
es communiores in scientia immediate, & per se
demonstrantur.

XXVII.

*Quas item
principia.*

Ad posteriorem partem responderetur in primis du-
plicia principia posse in scientia requiri: quædam di-
cuntur complexa seu composita, qualia sunt illa, ex
quibus demonstratio conficitur: alia sunt simplicia,
quæ significantur per terminos, qui loco medij in de-
monstracione a priori sumuntur. Priora dicuntur
principia cognitionis: posteriora autem, principia
essendi. In hac ergo scientia non desunt principia co-
mplexa, imo, ut infra videbimus, ad eam pertinet prin-
cipia explicare, & confirmare, & primum omnium
principiorum constitutare, per quod alia quodam-
modo demonstrantur. At vero principia incomple-
xa dupli modo intelligi possunt, primo, quod sint
veræ causæ secundum rem aliquo modo distinctæ ab
effectibus, vel proprietatibus, quæ per illas demon-
strantur: & huiusmodi principia, vel causæ non sunt potest de-
simpliciter necessaria ad rationem obiecti, quia ne-
cessaria non sunt ad veras demonstrationes confi-
ciendas, ut constat ex i. Posteriorum. Deus enim
est obiectum scibile, & de eo demonstrantur attribu-
ta, non solum à posteriori, & ab effectibus, sed etiam à priori, vnum ex alio colligendo, ut immor-
talitatem ex immaterialitate, & esse agens liberum,
quia intelligens est. Alio modo dicitur principium
seu causa id, quod est ratio alterius, secundum quod
obiectus concipiuntur, & distinguuntur: & hoc
genus principij sufficit, ut sit medium demonstra-
tionis: nam sufficit ad reddendam, veluti rationem
formalem, ob quam talis proprietas rei conuenit.
Quamvis ergo demus ens, in quantum ens non ha-
bere causas proprie & in rigore sumptas priori mo-
do: habet tamen rationem aliquam suarū proprie-
tatum: & hoc modo etiam in Deo possunt huiusmo-
dificationes reperiri, nam ex Dei perfectione infinita
reddimus causam eum vnum tantum sit, & sic de alis.
Quo circā etiam hanc partem argumenti retorque-
re possumus, nam ens in quantum ens de se est obie-
ctum scibile habens sufficientem rationem forma-
lem, & principia sufficientia, ut de eo demonstren-
tur proprietates: ergo circā illud versari potest ali-
qua scientia, quæ non est alia præter Metaphysicam.
An vero ens in quantum ens habeat aliquo modo
veras & reales causas, dicemus infra in disputatione
de causis.

Ad confirmationem respondet ex Diuo Tho- XXVIII.
ma, prima parte, quæstione quarta, articulo secun-
do, ad tertium, quamvis ens, ut præcise sumptum,
& ratione distinctum, sit minus perfectum, quam
gradus inferiores, qui includunt ipsum ens & ali-
quid aliud, tamen simpliciter ens seu ipsum esse secun-
dum quod in re reperitur cum tanta perfectio-
ne, quam habere potest in ratione essendi, esse quid
perfectissimum. Scientia ergo hæc, quamvis vno
modo consideret rationem entis præcisam & abstra-
ctam, non tamen in ea sicut, sed considerat omnes
perfectiones essendi, quas in re ipsa potest habere
ens, saltem absque concretione ad materiam sensi-
bilem, & ita includit perfectissima entia, à quibus
maxima perfectio huius scientiæ sumenda est, si in
ordine ad res quas contemplatur, consideretur.
Nam, si ad modum etiam speculandi, & scientiæ
subtilitatem, ac certitudinem inspiciamus, magna
ex parte sumitur ex abstractione obiecti, à qua po-
test interdum habere maiorem perfectionem in ra-
tione scibili, quamvis fortasse in suo esse perfectius
non sit.

SECTIO II.

*Vrum Metaphysica versetur circares omnes se-
cundum proprias rationes earum.*

X dictis in præcedente Sectione vide-
tur inferri pertinere ad hanc scien- I.
tiam de omni ente, & secundum o-
tandis pro v-
mnum rationem entis differere, quia
scientia, quæ tractat de aliquo gene-
re, ut de obiecto adæquato, tractat etiam de omni-
bus speciebus sub illo contentis, ut de Philosophia
constat. Etratio est, quia alias non erit adæquatio
inter tale obiectum, & talem scientiam: plura enim
sub vno extremo, quam sub alio continebuntur: ergo
pari ratione scientia, quæ speculatur ens, ut adæ-
quatum obiectum, omnia, quæ sub illo continen-
tur, considerat. In contrarium vero est, quia, si
hoc ita esset, superuaganeæ essent omnes aliae scien-
tiae, præfertim illæ, quæ proprias rerum naturas in-
quirunt, quandoquidem totum hoc sola Metaphy-
sica sufficienter præstaret.

Ad de-

*Sine causis
in re diffi-
cile ab effec-
tibus fieri*

Sect. II. De phæra obiecti eius.

II.
Prima op.
us.
Ad declarandam hanc difficultatem, & materiam, in qua Metaphysica versatur, eiusque fines, ac terminos clarius & distinctius aperiendos, proposita nobis est præsens quæstio. In qua Egid. i. Metaphys. quæst. 22. & in principio Posteriorum, affirmit Metaphysicam de omnibus rebus, & earum proprietatisbus usque ad ultimas species, seu differentias earum considerare. Quam sententiam defendit Antonius Mirand. libro 13. de euers. singul. certam. Sect. 6. & 7. Qui consequenter affirmat ceteras scientias non esse à Metaphysica totaliter diuersas, sed esse partes eius, seu potius omnes esse partes vniuersitatem scientiarum communem autem vnu distingui, & numerari, ut plures propter communidatem, & vnuum earum in adiudicando, quia ita docentur, & addiscuntur, ac si essent distinctæ, idque propter rerum varietatem.

III.
Fundamen.
tum.
Fundarique potest amplius hæc sententia, primò in auctoritate Aristot. i. Metaphysicorum. cap. 2. dicente, Metaphysicam esse vniuersalem scientiam, quia de omnibus rebus disputat. Et libro 4. in principio ait, hanc scientiam vniuersitatem de ente disputare, & in fine text. 2. addit: *Sicut est vnu sensus vnu obiectum, & eorum, quæ sub ipso continentur; ita ruram scientiam hanc speculari ens in quantum ens, & species eius, & species specierum*, & libro 1. Posteriorum, cap. 23. ait, eiusdem scientia esse considerare totum & partes, id est, genus & species, seu predicata vniuersalia & specialia, & libro 6. Metaphysic. cap. 1. dicit Metaphysicam, quod quid est rerum omnium considerare.

IV.
Secundò argumentor in hunc modum, quia non repugnat dari vnuam scientiam, quæ de rebus omnibus hoc modo consideret: ergo danda est huiusmodi scientia, tum quia non sunt distinguenda & multiplicanda scientiæ fine causa, tum etiam quia intellectus acquirit scientias perfectiori modo quo potest: perfectius autem est rerum omnium scientiam vniuersitatem acquirere, quam diuisam, ergo: sed huiusmodi scientia non potest esse alia nisi Metaphysica, quæ dignissima & vniuersalissima est omnium, quæ naturaliter esse possunt. Primum antecedens probatur, quia vna est intelligendi facultas, quæ circa ens, in quantum ens hoc modo versatur, descendendo ad omnes proprias & specificas rationes entium: ergo potest acquirere vnuam scientiam habitum, quo facilis redditur, & prompta ad totum ens eodem modo cognoscendum: oportet enim ut iste habitus tam vniuersalis sit, sicut est potentia ipsa, alioquin non potest perfectè illa potentia bene disponi ad omnes actus suos ad perfectam scientiam necessarios. Vt, verbi gratia, ad perfectam scientiam non satius est sciire quid vnuum quodque sit, sed necesse est illud à ceteris distinguere, ut verbi gratia, hominem à leone & ab angelo, & sic de ceteris, quod tamen nulla scientia præstare potest, nisi quæ vniuersaliter consideret omnia secundum proprias rationes eorum, per quas distinguuntur, quia non potest distinctio inter extrema cognosci, nisi cognitis ambobus secundum proprias rationes, in quibus distinguuntur, ut per se notum est, & docet Aristoteles 3. de anima, capite secundo.

V.
Vnde argumentor tertio, quia si quid obstat huic vniuersalitati Metaphysicæ, maxime, quod non omnes rationes entium abstrahant à materia secundum esse: sed hoc non obstat, quia necessario dicendum est, Metaphysicam descendere ad considerandas plures rationes, seu quidditatem entium, quæ fine materia esse non possunt. Distinguit enim Metaphysica ens finitum in decem prima genera prædicamentorum: rursusque substantiam in materialem & immaterialem distinguit: non posset enim ad immaterialem descendere, nisi eam à materiali discerneret, neque etiam posset hæc præstare, nisi propriam rationem & quidditatem substantiæ ma-

terialis ut sic, prius traderet: spectat ergo hoc ad Metaphysicæ munus: imo, cum nos immaterialia non nisi ad modum priuationum cognoscamus, prius oportet scire quid materialis substantia seu materia sit, ut per carentiam eius immaterialem substantiam apprehendamus. Atque ita Aristoteles 7. & 8. Metaphysica ex professo disputat de substantia materiali, & de principijs eius intrinsecis, quæ sunt materia, & forma.

Rursusque idem argumentum in accidentibus fieri potest, ut in qualitatibus, relationibus, & similibus. Sed peculiarem difficultatem inferunt quædam prima genera, quæ omnino materiam concidunt, ut sunt quantitas, habitat, & situs, quorum rationes proprias Metaphysica tradit, ut adæquata diuisionem entis, quæ ad nullam aliam scientiam pertinere potest, conficiat. Quartò, vel supponimus Metaphysicam esse vnum habitum simplicem, vel collectionem plurium quasi partialium. Si primum dicatur, necesse est consequenter dicere Metaphysicam præcisè considerare rationem entis ut sic, & ad nullam particularem seu minus vniuersalem rationem entis descendere, quod est plane falsum, ut constat ex dictis Sect. præced. & patebit amplius ex dicendis. Sequela probatur, quia non potest idem habitus simplex attingere rationem communem secundum se ac præciatum, & ad particulares descendere, ut declarabimus Sect. sequenti. Si autem posterior dicamus, scil. solum esse vnum habitum collectione plurium partialium, nulla erit maior ratio conficiendi vnam scientiam, quæ veretur circa ens ut sic, & circa quædam entia, quam circa omnia in particulari: quia verumque & que commodè fieri potest collectione plurium.

V.
Hæc vero sententia ab omnibus fere scriptoribus
ut à mente Aristotelis, & à veritate aliena rejicitur: *Præcedens
expresse enim ipse Aristoteles libro primo, capite 2. opinio refutatur,
cum dixisset, Sapientem scire omnia, subdit, ut possibile ratur,
est scire non habentem singulariter eorum scientiam: & infra
hoc declarans dicit, Eum qui habet vniuersalem scientiam, quodammodo
in primis te simonio.*
Hæc vero sententia ab omnibus fere scriptoribus
ut à mente Aristotelis, & à veritate aliena rejicitur: *Præcedens
expresse enim ipse Aristoteles libro primo, capite 2. opinio refutatur,
cum dixisset, Sapientem scire omnia, subdit, ut possibile ratur,
est scire non habentem singulariter eorum scientiam: & infra
hoc declarans dicit, Eum qui habet vniuersalem scientiam, quodammodo
in primis te simonio.*
Dicit autem, *quodammodo* quia non scit illa simpliciter & secundum propria ex vi talis scientiæ, sed quatenus sub vniuersali continentur. Clarius libr. 4. in principio distinguit hanc scientiam à ceteris, quia *speculatur ens in ens sibi, & quæc per se in se, nulla autem ceterarum vniuersaliter de ente prout ens est, considerant, sed eius aliquam partem absidentes, quod est accidens* (id est, conuenit) *speculatur ut in Mathematica scientie*. Distinguit ergo hanc scientiam à ceteris, quæ circa particularia entia versatur: non ergo hæc considerat partem illam entis quam alia absindunt. Idem repetit libro sexto à principio, vbi tres speculatiuas scientias distinguunt, Philosophiam, Mathematicam, & naturalem Theologiam, quas distinguunt tum ex abstractiōne obiectorum, tum etiam consequenter ex rebus, de quibus tractant, tum denitè ex modo quo procedunt & demonstrant, ut infra declarabimus. Atque hanc diuisionem scientiarum speculatiuarum secuti sunt omnes Aristotelis interpres, & fere omnes Philosophi, ut latius traditur in primo Posteriorum.

Est ergo secunda sententia ab his omnibus recepta, Metaphysicam non considerare entia omnia, secundum omnes gradus seu rationes speciales, prout à Philosopho, vel Mathematico considerantur. Vnde Auerroes 2. Physicorum commentar. 22. ait, Metaphysicam solum considerare materiam, ut est quoddam ens: Physicam vero considerare illam, ut est subiectum formæ: & idem fere repetit 4. Metaphysicorum comment. nono, & superalia loca Aristotelis citata. Et Diuus Thomas eisdem locis, & super Boëtium de Trinitate, in quæstione de diuina scientia articulo quarto, ad sextum. Ratio etiam contra priorem sententiam sic explicari potest, quia tribus

VII.

Non sola
Metaphysi-
ca est scien-
tia.

Alia scien-
tia à Meta-
physica ex
proprietate prin-
cipiis prin-
cipiis habent
omnino modum
evidentiam.
De Mathe-
matica pro-
batur.

VIII.
De Philoso-
phia.

IX.

tribus modis intelligi potest hanc scientiam cōtem-
plari res omnes secundum proprias rationes earum.
Primo ut non sola ipsa, sed aliae scientiae distinctae à
Metaphysica de eis speculentur, ita tamen ut cogni-
tio earum, quae per alias scientias habetur, non sit
verè ac propriè scientifica, sed alicuius ordinis infe-
rioris: & solum appelletur scientia vulgari modo,
quia habet aliquam certitudinem, vel ex sensu, vel
ex aliqua fide humana: ad eum modum quo scien-
tia subalternata, quando est sine subalternante, scien-
tia appellatur. Et hic modus declarandi hanc sen-
tentiam falsus est: primò enim supponit falsam sen-
tentiam de subalternatione aliarum scientiarum à
Metaphysica, de qua paulo post dicemus. Secundo
supponit, alias scientias seclusa Metaphysica non ha-
bere propriam evidentiā ex propriis principiis,
quod est plane falsum. Sequela pater, quia si habent
hanc evidentiā, nihil illis deest ad veram & pro-
priam rationem scientiæ: falso ergo negatur cogni-
tione earum esse verè & propriè scientificam. Mi-
nor verò pater, quia est contra experientiam, nam
Mathematica habet propriā principia evidentiā, &
per se nota, ex quibus per evidentes demonstratio-
nes procedit, nec nimirum aliquo testimonio, aut fide
humana, ut per se notum est, sed evidentiā cogente
intellectum. Neque etiam nimirum sensu, nam per se
loquendo, abstrahit à materia sensibili, & conse-
quenter ab effectibus sensibiliibus. Quod si aliquando
vtrit figuris visibiliibus, solum est ut mens per-
fete apprehendat terminos principiorum, ut possit
intrinsicam corum connexionem perspicere.

Philosophia vero quamvis non habeat tantam
evidentiā sicut Mathematica, habet tamen sibi
propriam & accommodatam: quia etiam non funda-
tatur per se in humana auctoritate: quod si in ali-
qua parte ita procedit, quoad illam non est scientia,
sed mere fides & opinio, neq; mutabit rationē suam,
aut evidenter fieri propter connexionem cum Me-
taphysica: fundatur ergo per se in evidentiā suorum
principiorum, quam etiam non habet primario ex
Metaphysica, sed ex habitu principiorum. Quod si
quis dicat hanc evidentiā in Philosophia solum
esse à posteriori, & ab effectibus per sensum cognitis:
respondeatur fatendo in nobis magna quidem ex
parte ita contingere propter imperfectionem no-
stram: tamen hoc nihil referre ad id, de quo agimus:
nam illæ res physicae, quæ tam imperfete per Philo-
sophiam cognoscuntur à nobis, non cognoscuntur
perfetti aut evidenter per Metaphysicam. Quod
si res aliquæ naturales perfectiori modo cognosci
possunt ab intellectu humano corpori coniuncto, ut
revera possunt, in his expectatur maior evidentiā à
Metaphysica, sed in ipsa Philosophia per se haberi
potest: nam, licet incipiat per sensum, non tamen
sempre fundatur in illo, sed vtrit illo ut ministro
ad percipiendas per intellectum rerum naturas, quib-
us cognitis conficit demonstrationem à priori per
principia per se, & ex terminis evidenter intellectui,
nec potest singuli alius modus, quo per Metaphysicam
habeatur perfectior scientia, aut evidenter huius-
modi naturalium rerum: est ergo gratis confitetur
huiusmodi dicendi modus.

Aliter ergo intelligi potest, quod Metaphysica trā-
ctet de omnibus entibus secundum omnes rationes
eorum, scilicet, quia Metaphysica, tanquam scientia
vniuersalissima, omnia hæc complectitur virtute &
efficacia sua (ut sic dicam) etiam si aliae scientiae par-
ticulares aliquam partem huius obiecti possint at-
tingere proprio & particuliari modo, quamvis scien-
tifico & in suo genere perfecto. Itaq; sicut causa par-
ticularis & vniuersalis, sensus particularis & vniuer-
salis, distincti sunt, & vniuersalis attingit quidquid
particularis, quamvis non è contrario, ita existimari
potest de hac scientia & de ceteris. Verutamen
hic etiam modus nihil habet probabilitatis, primo,

quia, ut ex discursu proxime facto sumi potest, nul-
lus est possibilis naturalis modus demonstrandi pro-
prias res physicas, aut mathematicas, altior ac perfe-
ctor quam is quem feruant ipsæ scientiae particula-
res: ergo superflue & sine causa ponuntur scientiae
particulares distinctæ, si est vna vniuersalis, quæ ad
illa omnia descendat. Deinde, quia hæ scientiae non
sunt excogitandas, sed vt facultates seu potentiae distin-
ctæ, sed vt habitus eiusdem facultatis propriis illius
actibus acquirendi, ut ad similes actus elicendos il-
lam facilem reddant: ergo si Metaphysica speculare-
tur res, verbi gratia, naturales secundum proprias
rationes earum ut sic, non acquireretur per actus
nobiliores quam sint ij, quos Philosophia de eisdem
rebus exercere posset, quia neque quadam eam par-
tem haberet maiorem evidentiā, neque altiora
principia: ergo nulla esse posset ratio multiplicandi
hos habitus circa easdem res: neq; potentia indige-
ret habitu facilitante ad illos actus, circa quos iam
haberet Philosophicam scientiam.

Terrio itaq; modo intelligi illa opinio potest con-
fundendo omnes scientias in vnam Metaphysicam,
ita vt intelligamus has denominations vel concep-
tus Mathematicæ, Philosophiae, ac Metaphysicæ,
solum esse denominations seu conceptus inade-
quatos eiusdem scientiæ. Et hic sensus pertinet mag-
is ad questionem de distinctione scientiarum, ut
sunt quidam habitus, vel qualitates, quam ad quæ-
stionem de obiecto, quam modo tractamus. Certum
est enim ex dictis Metaphysicam secundum illum
conceptum obiectuum, qui huic voci responderet,
non versari circa res omnes in particulari, quia hoc
ipso quod mens versari intelligitur circa res na-
turales, vel Mathematicas ut sic, iam intelligitur
transfiri terminos Metaphysicæ, & Philosophia,
vel Mathematica vii. Sicut quamvis memoria non
distinguatur ab intellectu re ipsa, sed ratione forma-
li obiectu, non dicetur proprie & formaliter ver-
sari circa res ut praesentes, sed solum circa res ut præ-
teritas ut sic. Addo deinde (quidquid fit de illis
tribus scientijs, Philosophia, Mathematica, & Meta-
physica, quo modo vnaqueque carum per se vna fit,
quod paulo post breuiter attingemus) per se in-
credibile esse eas omnes verè ac propriè vnicam sci-
entiam humanam esse. Primo quidem, quia hoc per
se notum visum est omnibus sere Philosophis. Se-
cundo, quia agunt de rebus omnino diuersis, & fere
nullam inter se habent connexionem, quantum ad
ea, quæ sunt propria vniuersitatis. Tertiò, quia
multum differunt in modo procedendi: nam Philo-
sophus vix recedit à sensu: Metaphysicus verò pro-
cedit per principia vniuersalissima & maxime ab-
stracta, Mathematicus verò medio quodam modo
procedit: qui modi procedendi oriuntur ex illa vul-
gari tripli abstractione à materia. Quod si hæ tres
scientiae distinctæ sunt, non minus distinguitur Me-
taphysica ab alijs duabus, quam alia duæ inter se,
quia res à materia separata, de quibus tractat, non
minus inq; magis distat à ceteris, quam reliqua
omnia inter se, tum in perfectione entis, tum in ab-
stractione, tum etiam in modo ratiocinandi, & difficultate
ac subtilitate ipsiusmet scientiæ: cum ergo
Mathematica distincta à Philosophia sit omnium
consensu ob diuersam abstractionem, modumque
procedendi omnino diuersum, idem maiori ratione
censendum est de Metaphysica respectu illarum: er-
go non versatur circa res omnes, quas aliae scientiae
considerant secundum proprias rationes, quibus ab
eis considerantur.

Opinio tenenda, & pro ea prima
conclusio.

Hæc posterior sententia vera est, & tenenda,
quam vt distinctius proponamus, & confirme-
mus,

mus, & ut clarius constet, de quibus rebus nobis in discurso huius doctrina tractandum sit, nonnullæ propositiones subiecta sunt. Dico ergo primum, quāmuis haec scientia consideret ens in quantum ens, & proprietates, quæ ipsi ut sic per se conueniunt, non tamen sicut in præcisæ, & quæ actuali ratione entis ut sic, sed ad aliqua inferiora consideranda descendit secundum proprias eorum rationes. Tota haec assertio constat ex dictis in precedente sectione: & quoad priorem partem deente, in quantum ens, confirmari potest ex adductis inter referendam secundam sententiam. Quoad alteram vero partem confirmari potest ex dictis circa primam sententiam: & statim amplius declarabitur. Solum est animaduertendum, quod Dialectici dicunt, genus considerari posse, vel ut totum actuale, vel ut potentiale, seu (quod idem est) considerari posse, ut abstractum abstractione præcisua, id est, secundum id tantum, quod in sua ratione formalis actu includit in suo conceptu obiectu sic præcisio, vel abstractione totali, ut abstractur tanquam totum potentiale includens inferiora in potentia: hoc (inquam) quod de genere dicitur, posse suo modo applicari ad ens in quantum ens: nam & habet suam rationem formalem, quæ actuale, quæ præcisæ secundum rationem considerari potest, & inferiora habet, quæ suo modo in potentia includit secundum rationem. Quando ergo ratio aliqua communis asfignatur, ut ad eum obiectum aliquius potenter, vel habitus, non semper asfignatur, ut est quid actuale, & omnino præcisum abstractione formalis, sed ut includit aliquo modo inferiora: sicut ens naturale, vel substantia materialis dicitur esse subiectum ad eum Philosofia, non tantum secundum præcīsum rationem substantia materialis, ut sic, sed etiam secundum proprias rationes inferiorum substantiarum materialium, corruptibile vel incorruptibile, &c. Sic ergo, cum Metaphysica dicitur versari circa ens in quantum ens, non est existimandum sumi ens omnino ac formaliter præcisum, ita ut excludantur omnia inferiora, secundum proprias rationes, quia haec sententia non sicut in sola consideratione illius rationis formalis actualis: sumenda ergo est illa ratio, prout includit aliquo modo inferiora.

XII. Dico secundum; Haec scientia non considerat omnes proprias rationes seu quidditates entium in particulari, seu ut talia sunt, sed solum eas, quæ sub propria eius abstractione continentur, vel quatenus sunt cum illa necessario coniunctæ. Haec est mens Aristotelis, & auctorum, quos citauit in secunda sententia, & aliorum, qui de hac scientia scripserunt. Qui omnes distinguunt triplicem abstractionem in scientijs speculatiis, & realibus, quales sunt tres supra numerata, Physica, Mathematica, & Metaphysica: nam de alijs scientijs vel moralibus, vel rationalibus, vel practicis alia est ratio, & modus considerandi vnitatem obiecti, vel ex fine scientiæ, vel ex modo procedendi, de quo alias. Illæ ergo tres scientiæ in aliqua abstractione conueniunt, nam des qualiter omnes considerant de rebus in vniuersali: differunt tamen in abstractione quæ formalis & præcisua à materia, nam Philosofia quāmuis abstractur à singularibus, non tamen à materia sensibili, id est, subiecta accidentibus sensibilibus, sed ea potius virtutem in suo ratiocinandi modo. Mathematica vero abstractur quidem secundum rationem à materia sensibili: non autem ab intelligibili, quia quantitas quantumvis abstractur, non potest concepi, nisi ut res corporeæ & materialis. Metaphysica vero dicitur abstractere à materia sensibili & intelligibili, & non solum secundum rationem, sed etiam secundum esse, quia rationes entis, quas considerat, in re ipsa inueniuntur sine materia: & ideo

in proprio & obiectu concepta suo per se non includit materiam. De qua triplici abstractione, & partitione harum trium scientiarum per has abstractiones ex professo differitur in libris posteriorum. Nunc nobis sufficiat haec non esse inueniendam aptiorem rationem distinguendi has scientias, & a liunde hanc videri satis conuenientem: nam, cum ha scientiæ sint de rebus ipsis, sintque maximè speculatiæ, ideoque abstractione vtantur, ut constituant obiectum scibile, de quo possint demonstrations fieri: recte ex diuerso modo abstractionis intelligitur variari obiectum scibile ut sic: & ideo solet dici haec abstractione, quatenus in ipso obiecto fundamētum habet, ratio formalis sub qua talis obiecti in ratione scibilis. Item, quia res eo sunt perfectius intelligibiles, quod magis abstractunt à materia: & similiter cognitio, quo est de obiecto immateriali, & conseq[ue]nter abstractioni, eo est certior: & ideo ex diuerso gradu abstractionis seu immaterialitatis, recte consideratur varietas obiectorum scibilium, & scientiarum. Ex hac autem recepta doctrina facile intelligitur, & probatur assertio potita, quia scientia non transgreditur limites sui obiecti formalis, seu rationis formalis, sub qua sui obiecti: considerat autem quidquid sub illa continetur: ergo haec scientia considerat omnia entia, seu rationes entium, quæ sub predicta abstractione continentur: & ultra non progreditur, nam cætera ad Physicam, vel Mathematicam spe-stant.

XIII. Ut hoc autem clarius intelligatur, dico tertio. Hæc scientia sub ratione entis considerat rationem substantiæ, ut sic, & rationem etiam accidentis. De hac assertione nullus dubitat: & patet facile ex principio posito, quia illæ duæ rationes abstractunt à materia secundum esse: ut enim supra diximus, & recte non negat Diuus Thomas in prolog. Metaphysice, non solum dicuntur abstrahere à materia secundum esse illæ rationes entium, quæ nunquam sunt in materia, sed etiam illæ, quæ possunt esse in rebus sine materia, quia hoc satis est, ut in sua ratione formalis materiam non includant, neque illam per se requirant. Accedit etiam, quod ha rationes sunt scibiles, & habere possunt attributa, veluti ad eum & propriæ, & ad aliam scientiam non spectant: pertinent ergo ad hanc: non potest enim intellectus humanus, si perfecte sit dispositus, carere huiusmodi scientia. Vnde, sicut Philosofia considerans de varijs speciebus substantiarum materialium, considerat subinde communem rationem materialis substantiæ, & ad eum præcipia, & proprietates eius: rursumque agens de varijs speciebus viuentium, considerat communem rationem viuentium, ut sic, & propria principia, & proprietates eius: ita scientia humana (ut dicam) considerans varios gradus & rationes entium, necesse est, ut consideret communem rationem entis. Item, cum varias substantias speculeretur, & varia accidentia, necesse est, ut consideret communes rationes substantiæ, & accidentis: hoc autem non præstat, nisi per hanc vniuersalem, & principem scientiam.

XIV. Arque hinc constat (ne eadem repetamus) idem dicendum esse de omnibus rationibus communibus, quæ sub ente, substantia, & accidente ita abstracti possunt, ut sint in rebus sine materia: huiusmodi rationes sub ente ad Metaphysicam consideratio aut ratio entis creati vel increati, substantia finita, aut infinita, & similiter accidentis absoluti vel respectu, qualitatis, actionis, operationis, aut dependentiæ, & similium. De quibus obseruandum est, Notatu di- plures possunt abstractur rationes communes rebus materialibus, & immaterialibus, quarum consideratio iuxta principium positum in rigore deberet ad hanc scientiam spectare, ut est communis ratio viuentis, quæ abstracti potest à rebus materialibus & immaterialibus: item communis ratio cognoscens & in- tellit.

telligentis, sicut tiam communis ratio entis necessarij, seu incorruptibilis ab hac scientia considerantur: tamen quia plures ex praedictis rationibus, vt à nobis cognoscuntur, non nisi ex diuersis animarum gradibus cognosci possent, ideo nihil de illis potest hic conuenienter dici, præter ea, quæ in scientia de anima dicuntur: ideoque in eum locum ea prædicta reiçimus, quæ ex operationibus vita sumuntur, & communia sunt.

*Prædicta
sunt immaterialibus
rebus communi, huic sunt con-
sideratione.*

Secundò vñterius à fortiori infertur pertinere ad hanc scientiam tractare in particulari de omnibus entibus seu rationibus entium, quæ non nisi in rebus immaterialibus inueniri possunt, vt est communis ratio substantiæ immaterialis, ratio primæ, seu increatae substantiæ, & spiritus etiam creati, & omnium specierum, seu intelligentiarum, quæ sub ipso continentur. Solum est attendendum, has substantias præsertim creatas, valde imperfecte posse naturaliter cognosci, ad summum secundum quasdam communes rationes, & negatiuos conceperus, non tamen secundum proprias, & specificas differentias: eo tamen modo, quo cognosci possunt, ad hanc scientiam potissimum pertinere earum contemplationem, vt supra dictum est. Non enim pertinet proprie, & per se ad Physicam, nisi fortasse secundum quandam rationem communem extrinsecam, & non satis certam, scilicet quatenus Angeli sunt motores coelestium orbium; per se autem, & quoad cognitionem essentiæ & proprietatum intelligentiarum, quæ naturaliter haber potest, excedunt Physicam facultatem, quia sunt in sensibus remotissimæ, & ideo earum cognitio difficilior est, & altior. Pertinet ergo ad hanc scientiam, quæ hominem perficit secundum id, quod in eo præstantissimum est, & in quo eius felicitas naturalis, magna ex parte consistit, id est, in contemplatione rerum altissimarum, vt Aristot. dixit 10. Ethic. cap. 7.

XV.

*Communi-
ratio causa, &
quatenus
genera can-
satur, &
potissimum
larum can-
saliates ad
Metaphys-
cam pertainat.*

Tertiò colligitur ex dictis pertinere ad hanc scientiam tractare de communi ratione causa, & de singulis causarum generibus, vt sic, & de primis ac potissimum causis seu rationibus causandi totius vñueri. Declaro singula, quia in primis ratio causa & effectus, vt sic, ex se communis est rebus materialibus & immaterialibus: nam in Deo, qui summe immaterialis est, ratio causa reperitur, & in angelis ratio effectus, & omnibus entibus creatis, quatenus entia finita sunt, commune & essentiale est, vt ab aliqua causa emanent, & ad ipsa etiam creatæ entia, vel materialia vel immaterialia secundum communem rationem aliquod genus operationis, vel causalitatis pertinet. Rursus hæc ratio causa non tantum secundum communem rationem causæ, sed etiam secundum speciales & distinctos causandi modos ex se abstrahit à materia secundum esse: nam ratio causa efficientis, vt sic, per se non requirit materiam, & multò minus ratio finis. Item hæc ratio agentis liberti, & à proposito. Item ratio causa exemplaris, seu ratio causa agentis per proprium exemplar, vel idem. Rursus causa materialis & formalis, quamvis prout in substantijs reperiuntur, non videantur à materia abstrahere: tamen quatenus secundum communes rationes suas à substantijs & accidentibus abstrahunt, à materia etiam separantur: pericnet ergo ad Metaphysicam hæc genera causarum distinguere, & singulorum rationes explicare. Et quia ipsa Sapientia est, & suprema naturalis scientia, ad eam pertinere primas rerum causas, vel potius primas rationes causandi in prima causa considerare: eiusmodi autem sunt ratio causa efficientis & finalis: hæc namque secundum suam perfectionem supremam nec materiam requirunt, neque ipsam, aut aliud genus causa supponunt, neque imperfectionem requirunt, sed per se ac primario in prima causa, quæ est Deus, coniunguntur: secus vero est de ratione materie ac forma: hæc namque necessario supponunt aliam causam

priorem à qua oriuntur sicutem efficienter, & finaliter, & ideo non computantur inter causas seu rationes causandi simpliciter primas, & ideo earum exacta cognitione non pertinet ad Metaphysicam, nisi secundum rationes communes talium causarum, non tamen secundum eas res, in quibus tales rationes causandi reperiuntur, quæ sunt materia & forma substantialis: Nam licet hæc à Metaphysica attingantur, tamen integra earum scientia à Philosopho traditur.

Illiud denique circa hoc considerandum est, varijs scilicet, titulis seu rationibus pertinere ad Metaphysicam hanc causarum considerationem: nam si virtus causandi, vel causalitas ipsa, vel relatio inde resultans, considerentur, vt sunt entia quædam, pertinent ad hanc scientiam, vt obiectum eius, non quidem, vt adæquatum (vt quidam falso dicebat, quod supra tetigimus) sed vt pars obiecti, quia hæc tantum sunt quædam entia, seu modi entium, non vero in se concludunt totam latitudinem entis. Si vero considererat ratio, vel virtus cause in ordine ad ipsam causam, scilicet, quatenus est proprietas, seu attributum eius rei, quæ causa dicitur, sic pertinet ad hanc scientiam considerare, de causa, non vt de obiecto, vel parte obiecti, sed vt de attributo quodam obiecti, vel partis eius: atque hoc modo, quia hæc scientia considerat de Deo, consequenter in eo considerat rationem primæ causa finalis, efficientis, & exemplaris, & considerans de Angelis, inquirit quam virtutem causandi habeant in reliqua entia, & tractans de substantia, vt sic, speculatur, quam causalitatem habeat circa accidentia, & sic de alijs. Denique considererat ratio cause in ordine ad effectum: id est, quatenus eius cognitione necessaria est, ad exactam effectus cognitionem, sic etiam pertinet ad hanc scientiam causarum cognitionis, non vt obiectum, neque vt proprietas obiecti, sed vt principium, seu causa obiecti seu partis eius.

Dua vero super sunt difficultates circa dicta. Vna est de anima rationali, an eius consideratio ad Metaphysicam pertinet, sive in ratione entis, sive in ratione causa consideratur: Est enim hæc anima substantia quædam immaterialis, & consequenter fit Metaphysica abstrahit à materia secundum esse, vnde etiam abstrahit in proprijs rationibus suis. Hac ergo ratione videri potest propria & specifica consideratio huius animæ ad hanc scientiam pertinere. Quod videtur confirmare Aristot. de partib. c. i. significans Physicum non considerare de omni anima. In contrarium vero est, quia anima rationalis etiam, vt rationalis est, est forma naturalis habens essentiale ordinem ad materiam, & vt sic, est principium suarum operationum, etiam earum quas per corpus exercet etiam secundum eum peculiarem modum, quo ab homine exercentur. Sed hæc controveria tractari solet ex professo in principio librorum de Anima, vbi videri potest Cardin. Toletus quæst. 2. proemiali.

Nunc breuiter dicitur huius animæ consideratio- nem remittendam esse in postremam & perfectissimam partem Philosophie naturalis. Primo, quia scientia de hominè, vt homo est, physica est: eiusdem autem artificis est de toto, & de essentib; eius partibus considerare. Deinde, quia licet anima habeat esse subsistens & separabile à materia quantum ad actualē coniunctionem: non tamen quantum ad aptitudinem, nec quantum ad ordinē ad materiam, & consequenter, neque quantum ad perfectam cognitionem, tam essentia, quam proprietatum & operationum eius; omnis autem cognitione per materiam Physica est. Non est ergo dubium, quin cognitio animæ quantum ad substantiam eius, & proprietates per se illi conuenientes, & modum, seu statum existendi, vel operandi, quem habet in corpore, ad Physicū pertinet. De statu vero animæ separatae, & modo operandi, quæ in eo haber, considerare, putat aliqui

XVIII.

aliqui ad Metaphysicum per se pertinere: quod est probabile, quia secundum eam rationem videtur omnino fieri abstractio à materia, & nihil de anima, prout in illo statu cognosci posse, nisi per analogiam quandam & proportionem ad reliquias substantias immateriales: nihilominus tamē, quia ad perfectiōnē scientiæ spectat integrè atque compleatè subiectum suum considerare, commodius hæc omnia in Philosophia tractantur, maximè, quia hæc consideratio anima & statuum eius, quasi in partes diuisa, & in diuersis scientiis tradita, prolixitatem parit & confusione: & ideo in discursu huius operis à consideratione animæ rationalis, tam coniunctæ, quam separatae abstinebimus. Præfertim, quia etiam de angelis propter eandem causam per pauca dicturi sumus, quia integra eorum consideratio & contemplatio à Theologis merito iam usurpata est, quam tota huc traducere alienum est à naturali scientiæ, & consequenter à nostro instituto: res autem obiter attingere, aut imperfectè tractare, aut nullius, aut parum utilitatis est. Atque eadem fere ratio est de cognitione Dei, quoniam, quia de Deo plura possunt naturaliter cognosci, quam de intelligentiis, & quia eius cognitionis naturalis, magis est ad perfectionem huius scientiæ necessaria, nonnulla de ipso dicemus, quatenus vel à Philosophis tacta sunt, vel ratione naturali inueniri possunt.

XIX.

Altera difficultas erat de communibus rationibus substantiæ materialis & aliis, quæ materiam includunt, vel fine materiam esse non possunt: hæc vero in argumentis tangitur, & in solutionibus eorum expedietur.

XX.

Ad primam ergo rationem dubitandi in principio positam solutio patet ex dictis: Non est enim neceſſe, ut si scientia, quæ considerat vniuersalem rationem, in particuliari descendat ad omnia, quæ subtili ratione continentur, sed solum ad ea, quæ eandem rationem scibilis, seu eandem abstractionem participant. Quocirca quoniam considerando conuenientiam realem in communis ratione entis, non videatur esse maior ratio de quibusdam entibus particularibus, quam de alijs, ut sub hanc scientiam cadant secundum proprias rationes, considerando tam conuenientiam in abstractione à materia secundum esse, quæ est inter quasdam speciales rationes entium, cum ipsamet communis & abstractissima ratione entis, datur sufficiens ratio ob quam hæc scientia ad particularia quædam entia descendat, & non ad alia.

XXI.

Ad primum vero fundamentum primæ sententiae sumptum ex Aristotelis testimonij patet responsio ex dictis, dicitur enim hæc scientia vniuersaliter considerare de ente, quia abstractissimam rationem entis in quantum ens considerat, & de omnibus, quæ in eadem abstractione & ratione scibilis cum illa conueniunt. Et eodem modo dicitur tractare de omnibus rebus, scilicet, quatenus entia sunt, & quia docet principia generalia, & communia omnibus rebus. Specialem vero difficultatem videntur habere verba illa, libro quarto, textu secundo, vbi dicitur huius scientia esse considerare ens & eius species, ac species specierum. Quidam respondent eam distributionem esse accommodare intelligendam, scilicet, de speciebus entis proximis & remotis sub eadem abstractione scibilis contentis. Sed melius Diuus Thomas, & alij antiqui, quos Fonseca sequitur, ad hoc respondent, aliter confruendo litteram Aristotelis, quia si habet secundum versionem antiquam: *Entis in quantum ens quæcumque species speciei vnius est scientia genere, & species specierum.* In quibus verbis illa duo & species specierum æquitudo sunt: posunt enim coniungi, ita ut vnam determinet aliud, & referantur ad ens, & ad species specierum entis, & hunc sensum significat clare verbo Argyropoli, & in eo procedit expositio data. Aliter ve-

Franc. Stur. Metaph. Tom. I.

rd possunt illa duo verba disiungi, & ad diuersa referri, scilicet, ad species rerum scibilium, & ad species scientiarum, & hoc recte significauit Fonseca vertens hoc modo: *Entis quoniam sunt species, vnius scientia genere est, & species specierum contemplari:* atque ita sensu erit, vnius scientia genere esse contemplari species entis in communis, & in genere: variorum tamē specierum scientiarum esse contemplari varias species entis secundum proprias & specificas rationes scibilis. Atq; ex hoc sensu confirmatur nostra sententia: nam si per scientiam vnam intelligamus in rigore commune genus scientiæ, ex hoc loco habetur non pertinere ad aliquam scientiam in specie contemplari omnia entia secundum omnes specificas rationes eorum, sed hoc pertinere ad genus scientiæ speculatiæ in communis: Ad scientias autem specificas spectare particularia obiecta scibia secundum proprias rationes eorum. Si autem per scientiam vnam in genere intelligamus scientiam generalem ratione obiecti, qualis est Metaphysica, sic etiam ex hoc loco habetur huiusmodi scientiam solum considerare omnes species entis sub communione entis, vel substantiæ: scientias autem speciales considerare species entis sub propriis & specificis rationibus.

Ad secundum responderetur non posse dari vnam scientiam humanam, & propriis actibus humani ingenij acquisitam, quæ vniuersaliter illud perficiat quod omnia scibia secundum omnes rationes eorum, alioquin non solum illæ tres scientias speculatiæ, Philosophia, Mathematica, & Metaphysica, sed etiam morales, & rationales, ac denique omnes in secundum vnam coalescerent, quæ esset adæquata perfectione intellectus humani, quod est incredibile, quia cum aetatis, & discursus humani ingenij, sunt tam varij & tam particulares & distincti, atque independentes inter se, non est verisimile fieri posse, ut omnes concurrant ad eandem scientiam generandam. Neque id est necessarium ad effectum, de quo in argumento fit mentio, scilicet, ad iudicandum de diuersitate rerum distinctarum, quæ ad diuersas scientias pertinere dicuntur, quia vnaquæque scientia tradens cognitionem sui Obiecti sufficiens reddit facilem intellectum ad distinguendum illud à reliquis, si tamē reliqua cognoscantur, vnde duas scientias possunt sese iuare & concurrere ad huiusmodi iudicia, maximè si vna præbeat veluti formale medium: alia vero, quasi ministret materiam, cui medium illud applicatur. Ita enim fere in propositione contingit, ut enim intellectus iudicet, & demonstraret, vnum esse diuersum ab alio, verbi gratia, equum à leone, ex Metaphysica sumit formale medium, quod est ratio diuersitatis, seu quid sit esse diuersum, & illud applicat seu attribuit equo & leoni, quorum conceptus seu rationes ex Philosophia sumit, tamen quia medium est quasi formale demonstrationis, ideo talis demonstratio, Metaphysica censetur, & hoc modo dicitur esse Metaphysica munus diuersitatem in rebus ostendere, & eodem modo dicitur demonstrare quidditatem in ratione quidditatis, Metaphysicum est, quia rationem quidditatis ut sic cognoscere, proprium est Metaphysica.

Ad tertium respondent aliqui distinguendam esse in Metaphysica duplē rationem. Vna est scientia particularis, sibi qua ratione negant attingere materialia, ut sic. Alia est, quatenus est communis, aliisque scientijs, vel artibus præst: hoc enim minus tribuit illi Aristotel. in hoc proemio & primo Post. cap. 7. tex. 23. vbi per scientiam omnium Dominam Metaphysicam intelligit, ut omnes expounderent, sub hac ergo ratione dicunt, Metaphysicam cognoscere res materiales, ut materiales sunt, immo & materiam istam, quatenus pura potentia paf-

XXII.

*Vita humana
nascimis
acquisita
omnia scibi-
lia ambire
non posse*

*proprias ra-
tiones.*

XXIII.

siua est, quod si obiectas, quia non potest scientia trahendi obiectum suum, sub eadē distinctione respondent, id verum esse de scientia, ut particularis scientia est: non vero ut communis ars. Verum tamen distinctione & responsio maiori indigent declaratione. Nam illæ duas rationes non distinguuntur ex natura rei in habitu Metaphysice, tanquam duas partes eius in re ipsa distinctæ, sed solum consideratione, & præcisia abstractione nostra per inadæquatos conceptus: nam Metaphysica non nisi ratione sui obiecti abstractissimi, & vniuersalissimi dicitur esse vniuersalis scientia, & principia vniuersalia tradere, ideoque posse alias scientias iuuare: ergo non potest illa duo munera diuisiū (ut sic dicam) seu per diuersas sui partes præstare, sed simul, dum suum obiectum proprium perfecte tractat, consequitur quidquid perfectionis habet super alias scientias, & confert omnem utilitatem, quam ad illas præstare potest: illa ergo partitio est tantum secundum rationem nostram. Igitur fieri non potest, ut Metaphysica transcedat rationem formalem sui obiecti, tam secundum vnam rationem, quam secundum aliam. Et confirmatur nam si Metaphysica, ut esse dicitur vniuersalis, transcedit abstractionem suam, & in rebus materialibus, quatenus tales sunt, versatur: ergo in hoc nullum habet terminum, aut limitem, sed ad omnia obiecta aliarum scientiarum secundum omnes rationes eorum descendit, & sic incidit in omnia incommoda, quæ contra alias sententias intulimus. Sequela vero patet, tum quia si ex ratione formalis obiecti non assignatur talis terminus, non est vnde assignetur: tum quia si Metaphysicus attingit proprium obiectum Philosophiæ, v.g. ut constitut illud, etiam attingeret omnium scientiarum obiecta, & in ipsa Philosophia oportet omnes species naturalium entium exemplari, ut si forte plures sunt Philosophiæ, carum obiecta fecerat, si vero est vna, quomodo ex tot rebus vnum eius obiectum confetur, declarat.

XXIV.

Exstimo ergo, Metaphysicam sub nulla ratione consideratam transilire proprie rationem formalem sui obiecti, nec attingere materialia, nisi concernendo aliquo modo abstractionem suam: nec denique esse vniuersalem, aut deseruare ad alias scientias, nisi sub ea ratione, qua perfecte exhausti obiectū suum. Ut autem hoc declarare, dico in primis, Metaphysicam non attingere rationem substantiæ materialis, & alias similes, quæ sine materia non reperiuntur, nisi quatenus illarum cognitione propria necessaria est ad tradendas generales divisiones entis in decē summa genera, & alias similares, usque ad propria obiecta aliarum scientiarum prescribenda: hoc enim minus proprium est huius scientiæ, ut sumitur ex 6.7. & 8. Metaphysica, & quia ad nullam aliam scientiam hoc pertinere potest, ut per se facile constat: Item, quia sine his divisionibus non posset Metaphysica suum obiectum exacte cognoscere, nec secundum communem rationem entis, quæ cum analogia sit, non satis distinctè cognoscitur, non distinguendo modos, quibus contrahi potest, neque secundum eas proprias & speciales rationes, quæ à Metaphysica per se & exacte contemplanda sunt, quia non potest has rationes perfecte attingere, nisi ab alijs eas separat ac distinguat.

XXV.

Secundò dicitur, quoniam rationes vniuersales, quas Metaphysica considerat, transcendentales sunt, ita ut in propriis rationibus entium imbibatur, hinc fieri, ut dum Metaphysicus attingit nonnullos gradus entium, quæ materiam includunt, ut ab illis separet certos gradus, qui ad se directe & per se pertinent, de illis abstracte consideret rationes & proprietates, quæ communes sunt entibus abstractis à materia, & ipsis etiam materialibus entibus, etiam ut talia sunt, specificatiuè conuenient. Ut, verbi gratia, distinguit Metaphysica substantiam in ma-

terialem & immaterialem, vel ut substantia immaterialis propriam rationem & considerationem assumat, vel, quia ad scientiam pertinet proprias partes sui obiecti aliquo modo considerare, ut dicitur primo Posteriorum capite 23. Tradita autem huiusmodi divisione, substantiam immaterialeam per se & directe considerat, omnia in vniuersum tractando, quæ de illa cognosci possunt: substantiam autem materialeam non ita contemplatur, sed solum quatenus necesse est ad distinguendam illam à substantia immateriali, & ad cognoscendum de illa omnia Metaphysica prædicata, quæ illi ut materialis est, conuenient, ut, verbi gratia, esse composta ex actu & potentia, & modum huius compositionis, & quod sit quoddam ens per se vnum, & similia.

Tertio in forma ad argumentum responderetur, id est Metaphysicam non considerare in particulari omnia entia, quia non transcendent propriam abstractionem sui obiecti: gradus autem quosdam genericos considerare, qui attingunt materiam, non omitendo suam abstractionem, tum quia illosmet abstrahit à materia, quatenus est subiecta motui & sensui, solumque considerat illos secundum communes rationes actus, seu formæ, & potentiae, & similes, tum etiam, quia solum indirecte attingit propriae rationes eorum in ordine ad propriam abstractionem, scilicet, ut declarat quomodo in eis repertari communia & transcendentia prædicata, & quomodo ab eis distinguantur alij gradus, vel genera, quæ vero secundum rem ab omni materia abstrahunt. Et hoc quod Aristoteles 4. Metaphysic. textu quinto, significauit, cum dixit, *Philosophi est de omnibus possessori: si enim non philosophi, quæ erit, qui considerabit id: in Socrate, & Socrate: si dixi, aut si vnum vni contraviam, &c.* Philosophiam enim per antonomasiā vocat Metaphysicam, ad quam dicit pertinere considerare diueritatem rerum in communia, quia idem & diuersum sunt passiones entis: & hoc declarat prædicto exemplo, quod affectus fortassis obscuritatis gratia in quodam indiuiduo posuit, cum constet scientiam non descendere ad indiuidua ex primo Posterior. cap. 7. & lib. 3. Metaphys. cap. 13.

Quartum argumentum est reuera difficile, attinget enim difficultatem de scientiæ unitate, qualis sit, quæ non potest hoc loco exactè tractari: attingemus tamen illam breuiter sicut sequente.

S E C T I O III.

Vnum Metaphysica sit una tantum scientia.

XXVI.

XXVII.

cognitionem rerum necessiarum per propriae carū principia & causas, si sit scientia perfecta & à priori. Hæc autem omnia in hac doctrina inueniuntur, quantum est ex vi & ratione obiecti eius: & ideo non est dubium quin hæc sit in se scientia, quamvis fortasse in nobis non semper, vel non quoad omnē statum vel perfectionem scientia aequatur. Constat ergo hanc scientiam contineri sub genere scientiæ. Imò ex dictis facile constare potest contineri sub genere speculatiæ sc̄ientiæ, vt Arist. dixit, *Metaph. c. 2.* & *lib. 2. c. 1.* quia circare maxime speculatiuas & quæ ad opus non ordinatur, versatur, vt inferius cōmodius declarabimus attributa huius scientiæ explicando. Deinde constat ex dictis hanc scientiam esse essentialemente distinctam à reliquis sc̄ientiis speculatiuis ac realibus, vt sunt Philosophia & Mathematica: unde sit etiam consequens habere illam, vt sic unitatem aliquam, ratione obiecti à nobis explicari. Sub qua ratione definiri potest, Metaphysicam esse scientiam, quæ ens in quantum ens, seu in quantum à materia abstrahit, secundum esse contemplantur.

Difficultas ergo in præsenti tractanda superest, an hæc unitas sit generica, vel specifica, & consequenter, an illa differentia, quæ sumitur ex habitu-dine ad obiectum adæquatum à nobis exppositum, sit subalterna, ita vt sub ea possint plures specificæ designari, vel potius sit vna indivisiibilis atque ultima. Multi enim priori modo de illa existimant: quorum sententia suaderi potest, primo quia in obiecto à nobis constituto abstractione variæ possunt assignari: in primis enim est illa duplex abstractione à materia secundum esse aut necessario, aut permis- sive tantum, quæ videtur sufficiens ad variandum secundum speciem obiectum scibile, vt sic, & consequenter scientiam. Rursus inter res, que necessario existunt sine materia, videtur, vt minimū valde diversa abstractione Dei, qui est omnino purus actus, & ab omni etiam Metaphysica compositione abstrahit, ab abstractione aliarum intelligentiarum, quæ licet materia careant: composito tamen sunt, eisque attributa longè diversa conueniunt. Possunt ergo sub generali Metaphysica unitate tres saltæ scientiæ specie distincte constitui. Vna quæ versetur circa ens in quantum ens, & ad summum descendat ad communes rationes substantiarum, & accidentium, & ad nouem genera quæ sub illo continentur, secunda quæ intelligentias creatas: tercia vero, quæ solum Deum contemplatur: Nam sicut in eo solo naturalis beatitudo constituit, ita videtur danda scientia naturalis, quæ secundum ultimam & specificam rationem suam Deum solum attingat. Neque fortasse deerit, qui in plura membra hanc scientiam partiatur, iuxta diuersos gradus abstractionis in ipsis communibus rationibus entis in quantum ens: vel substantiarum in quantum substantia, & sic de aliis.

III. Secundo principaliter argumentor in hunc modum, quia si hæc scientia est vna, maxime quoad habitum iudicatiuum, qui in mente relinquitur ex actibus eius: Nam species intelligibiles, quibus hæc scientia veitur, certum est esse quamplurimas, & non vnam tantum: similiterque constat actus eius esse varios & multiplices, non solum numero, sed etiam specie differentes: Quis enim dubitaret diuersum esse actum, quo iudicamus, omne ens esse vnum, seu unitatem esse passionem entis, & quo iudicamus: intelligentias esse immortales, vel aliquid simile? Si ergo unitas specifica in Metaphysica excogitari potest, solum est quoad habitum iudicatiuum: Sed in eo etiam constitui non potest: Ergo in nullo esse potest: Probatur minor, quia si ille habitus est vnum specie, vel est omnino simplex in sua entitate secundum ordinem ad obiectum (omissa pro nunc compositione), si qua est, per solam intentionem: aut radicationem in sub-

Metaphysica scientia speculativa.

Metaphysica ab aliis scientiis distinguuntur.

Metaphysica ad definitio-

II. Metaphysica in unitate sub alterna, aut vero in infinito.

Prima opinio.

iecto) vel est qualitas composita: Neutrum autem dici posse viderur. Primum probatur, quia cum habitus Metaphysicæ ad varia iudicia, & de rebus distinctissimis inclinet, vt sit ipsis actibus, quasi comensuratus, non videtur posse per unam & eandem simplicem qualitatem ad omnes illos inclinare, seu omnes efficere.

Quod secundum ita declarat, quia habitus Metaphysicæ primo acquiritur per unum actum circa unum obiectum, verbi gratia, circa hanc conclusionem: Omne ens est verum, vel etiam simile, deinde per alios actus augetur & extenditur ad alias conclusiones valde diuersas, in quo augmentatione necesse est aliquid realitatis vel entitatis illi addi, quia impossibile est intelligere augmentum reale sine additione reali. Hæc autem additione non potest esse sufficiens per modum intensionis solius, quia hoc augmentum non tantum est ex diuersa participatione subjecti secundum maiorem & maiorem radicationem ipsius formæ in ipso, sed est ex parte ipsiusmet habitus per maiorem extensionem ad obiectum: ergo requiritur additione ex parte ipsiusmet habitus, quatenus ei aliquid additur, quo nouum obiectum, seu nouam conclusionem respiciat, vt aperte docuit Diuus Thomas a-gens de habitibus in communis, *i. 2. quæstionis 52. articulo primo & secundo.* Non potest ergo huiusmodi habitus esse omnino simplex, vt respicit totam latitudinem sui obiecti. Quod vero neque compositus esse posuit, & tamen esse vere vnum in specie, probatur primo, quia id, quod primo acquiritur in habitu per actus vnius speciei, & quod additur per actum specie distinctum, sunt etiam inter se specie distinctæ: ergo non componunt vnum habitum secundum speciem. Antecedens patet, tum quia actus quibus illi generantur, sunt specie distincti, tum etiam, quia inclinant ad similes actus specie distinctos: tum præter ea, quia non est maior ratio distinctionis inter actus ipsos secundos, quam inter inclinations, que per modum actus primi manent, ad similes actus inclinantes, iis, quibus genitæ sunt, & consequenter commensuratz, & proportionatz ipsis, tum denique, quia si non esset distinctio specie inter illa duo, nec numerica esset necessaria, sed sufficeret augmentum per modum intensionis. Consequētia autem prior probatur, quia ex duabus qualitatibus specie distinctis non potest vna qualitas, & vnius speciei componi.

Responderi potest, illa duo non distinguuntur specie totali, sed partiali, ideoque posse qualitatem integrum, simpliciter unam ex eis componi tanquam ex partibus heterogeneis. Sed contra, nam interrogo qualis sit hic compositionis modus, nam, aut est per veram & realem unionem illarum qualitatum (quæ dicuntur partiales) non tantum in eodem subiecto, sed etiam inter se, vel est solum per adunationem in eodem subiecto. Neutrum dici potest, nam primum non videtur satis posse intelligi, aut explicari: nam interrogo qualis sit illa vnius. At enim est per immediatam coniunctionem vnius cum alio, & hoc non, quia talis vnius non interuenit, nisi inter ea, quæ se habent, vt potest & actus, vel vt forma & materia, accidentis & subiectum, terminus & res terminabilis: nullo autem ex his modis illa duo inter se comparantur, vt per se constat, quia utraque respicit per se unum obiectum, & non requirit aliam, vt ab ea terminetur, vel auctetur. Vel vniuntur per modum cuiusdam continuationis in aliquo termino communis, vt creduntur vnius gradus intensionis: & hic modulus vnionis etiam est intellectu difficilissimus. Primo quidem, quia oportet assignari aliquem indivisiibilem terminum, in quo illa duo vniuntur. Quod ramen non, videtur posse fieri, quia ille terminus etiam debet respicere aliquod obiectum: nullum est autem ad quod possit tendere, quia nec simul tendit in utrumque obiectum illorum partialium

habituum seu actuum, per quos geniti sunt, neque est vīla ratio, ob quam magis tradat in vnum, quam in aliud: nec singi potest nouum obiectum, in quod tendat, cum nullum aliud fuerit per actus cognitum seu indicatum. Tertio quia in actibus non potest requiri talis vno, neque talis individuabilis terminus in quo vniāntur: alias omnes actus scientiae Metaphysice possent in vnum coalescere, & realiter vniāri, quod est intelligible: ergo neque in habitu est talis vno, quia non potest aliquid esse in habitu, quod non fuerit in actibus: Si autem actus non habent inter se vniōem, non habent vnde, vel quo illam efficiant. Et haec rationes procedunt, etiam si illi duo particulares habitus singantur esse eiusdem rationis & specie. Si autem specie differunt, addi potest quarta ratio, scilicet, quia ea, quae differunt specie, non possunt per se esse continua, neque habere proprium terminum communem.

Tandem si propter has rationes dicatur, illas qualitates solum componere vnam habitum per adunationem in eodem subiecto, sequitur primò, non esse veram vnitatem in hac scientia, sed tantum per accidens ratione subiecti, maximè, si (vt videtur probabilis) qualitates illa specie distinguuntur. Sequitur secundò eadem ratione ex omnibus habitibus scientiarum componi vnam scientiam per adunationem in eodem subiecto.

VI.

Duae difficultates seu questiones tanguntur in argumentis propositis. Prima est propria & specialis huius loci, an Metaphysica sit vna scientia specie, nec ne. Secunda est generalis & eiusdem rationis in omnibus scientiis & fere in omnibus habitibus acquisitis, an sint simplices qualitates, vel compositae secundum extensionem ad obiecta.

VII.

Circa priorem partem, quae est propria huius loci, aliqui sentiunt, Metaphysicam non esse vnam scientiam specie, sed genere, & ad minus continent sub se tres illas species praedictas, scilicet de Deo, qui omnino abstractit & a materia, & ab omni vestigio materiae, vt existimari potest omnis compositio: item ab omni mutatione & vicissitudine, & de intelligentiis creatis, quae neque abstractant ab omni compositione, neque ab omni mutatione, tum locali, tum intellectus & voluntatis: Abstrahunt tamen intrinsece & essentialiter a materia & motu Physico, & de ente, quod solum permisum est abstractit a materia secundum esse: Neque est hoc contra divisionem scientiarum speciarum datum ab Aristotele in Physicam, Mathematicam, & Metaphysicam, quia illa non est divisione in vltimas species, sed subalternas, vt constat de Mathematica, quae plures scientias sub se continet.

VIII.

Nihilominus assertendum est cum communis sententia, Metaphysicam simpliciter esse vnam scientiam specie. Hæc enim videtur clara mens Aristotelis in toto proemio, seu capite primo & secundo, libro primo Metaphys. vbi semper de hac scientia, tanquam de vna specie loquitur, eis tanquam vni & eidem attribuit nomina & attributa, quæ partim illi conueniunt, secundum quod versatur circa Deum & intelligentias: Sic enim vocatur Theologia, seu scientia divina, & prima Philosophia: partim ut versatur circa ens in quantum ens, & prima attributa, & principia eius, qua ratione dicitur scientia vniuersalis, & Metaphysica: Sapientia autem vocatur quatenus hæc omnia complectitur, & prima principia, primasque rerum causas contemplatur. Item in libro quarto, vbi ex professo tractare videtur de obiecto huius scientie, dicit illam esse vnam, & considerare omnia, quæ a materia sunt secreta. Vnde in discursu & modo tradendi hanc doctrinam, sat indicat ea esse scientiam vnam in specie, & sepe indifferenter ait ens in quantum ens, esse adæquatum obiectum huius scientie, eiusque præcipuum partem esse substantiam, vel simpliciter, vel immaterialem, ac

primam, vt patet ex lib. 4. cap. 2. & 3. & lib. 7. cap. 1. & lib. 12. in quo de Deo & de intelligentiis cognitionem tradit, eamque dicit esse præcipuum huius doctrinae partem, ad quam quodammodo cæteræ ordinantur. Ac denique lib. 6. cap. 1. & lib. 11. cap. 1. abstraktionem à materia secundum esse constituit ut adæquatam rationem formalem sub qua obiecti huius scientie. Si autem distincta esset scientia, quæ ageret de ente, vt ens est, ab ea, quæ tractat de ente immateriali, & re ipsa à materia separato, illa prior non participaret propriæ ac perfectæ huiusmodi abstractionem, neque ageret de primis rerum causis, neque alia haberet, quæ Aristoteles Metaphysicæ tribuit: & hoc fere argumento concludit D. Thom. 1. 2. quæst. 57. art. 2. sapientiam naturalem tantum esse vnam, cum habitus aliarum scientiarum plures sint, vbi necesse est loqui de vnitate specifica: nam secundum genus, cum aliæ scientie vnitatem habent: hæc autem sapientia non est Metaphysica: nec potest dici sapientiam vocari solam eam partem, seu scientiam vltimam Metaphysicæ, quæ de Deo agit, quia illa præcisè sumpta non considerat prima principia communia omnibus scientiis, neque illa corroborat & confirmat, quod ad sapientiam spectat: ficut e contrario pars illa prior Metaphysicæ, quæ agit de ente vñis, per se sola non considerat omnes altissimas causas, & ideo etiam illa præcisè sumpta non habet propriam rationem sapientie: oportet ergo, vt vna & eadem scientia hæc omnia complectatur. Et hoc ipsum docuit idem D. Thom. sup. cito talocla Aristotelis, & præcipue in prologo Metaphysicæ, idemque sentiunt reliqui expoñtores antiqui & moderni.

Ratio vero huius sententie est, quia nullum est sufficiens fundamentum ad hanc scientiarum multiplicationem: & alioqui omnia ea, quæ in hac scientia tractantur, adeo sunt inter se connexa, vt non possint commode diuersis scientiis attribui. Eò vel maximè, quod ratione eiusdem abstractionis omnia conueniunt in eadem ratione scibilis: Nam licet Deus, & intelligentia secundum se considerare, videantur altiora quodam gradu & ordine esse constituta, tamen prout in nostram considerationem cadunt, non possunt a consideratione transcendentium attributorum sciungi. Vnde etiam confirmatur: nam perfecta scientia de Deo & aliis substantiis separatis tradit cognitionem omnium prædicatorum, quæ in eis insunt: Ergo etiam prædicatorum communium & transcendentium. Neque est eadem ratio de inferioribus scientiis, verbi gratia, Philosophia, quæ licet consideret de materiali substantia, non tamen propterea contemplatur prædicata communia, & transcendentia, quæ illi etiam insunt, quia cum illa sit inferior scientia, non potest ascendere ad abstractiora & difficultiora prædicata cognoscenda, sed per altiorem scientiam cognitam supponit. At vero scientia de Deo, & intelligentiis est suprema omnium naturalium, & ideo nihil supponit cognitionem per altiorem scientiam, sed in se includit quidquid necessarium est ad sui obiecti cognitionem perfectam, quantum per naturale lumen haberi potest: eadem ergo scientia, quæ de his, scilicet obiectis tractat, simul considerat omnia prædicata, quæ illis sunt cum alijs rebus communia, & hæc est tota Metaphysica doctrina: est ergo vna scientia.

Atq; ex his satisfactum est primæ rationi dubitandi in principio posita: declaratum est enim, quo modo illa abstractio à materia secundum esse, quæ permisiva dicitur, vel necessaria: non variet specificam rationem obiecti scibilis, tum propter nostram connexionem talium rerum & prædicatorum inter se, præsertim in ordine ad cognitionem, tum etiam propter eundem ordinem doctrinæ, & certitudinis. Denique, quia illa diuersitas abstractionis solum est

IX.

X.

Ratione præ
me dubitam
di responde-
tur.

est secundum diuersos conceptus rationis, quæ diuersitas sola per se non sufficit ad diuersam scientiam constituantam, nisi alia maior ratio distinctionis occurat. Alioqui quot sunt communia prædicata abstrahibilia ab inferioribus: tot essent scientie multiplicandæ, & quot essent rerum species, tot etiam essent scientie specie differentes, quod communiter non admittitur.

Metaphysica Ennuntiatur. Ad secundam dubitandi rationem non possumus in hoc loco ex professo satisfacere, quia ut dixi, quæstio, quæ ibi tangitur, communis est omnibus scientiis, & fortasse inferioris tractando de qualitate, eam examinabimus. Nunc breuiter dico, difficultatum mihi videri velle defendere habitum Metaphysicæ esse, aut unam simplicem qualitatem, aut ira compositam, ut ex variis partialibus entitatibus, vera ac reali unitate inter se unitis consurgat, quam difficultatem satis ostendunt, quæ in illo argumento proposita sunt. Quare facilius dico videretur huiusmodi scientiam includere partiales qualitates, seu habitus, qui unam scientiam componere dicuntur non sola aggregatione per accidens in eodem subiecto, cui inherenter, sed subordinatione aliqua ac dependencia, quam inter se habent per ordinem ad idem subiectum, circa quod versantur: non enim necesse est in omnibus rebus eundem ordinem unitatis inueniri. Quod si quis inquirat, quisnam sit iste ordo subordinationis & dependenciae responderi potest confidere in habitudine ad idem obiectum, quod licet res varias compleatatur, & diuersas proprietates habeat, quæ de illo demonstrantur, ita tamen inter se sunt connexæ, ut harum cognitione ab illis pendeat, & se mutuo in cognitione iuuent sub eadem ratione & modo scientie, ac doctrinæ. Sed hæc res, ut dixi, magis accuratam postular inquisitionem ac disputationem suo loco tradendam.

SECTIO IV.

Quot sunt huius scientie munera, quis finis, que vtilitas?

I.

Xplicato obiecto, & essentia huius scientie, oportebat nonnulli dicere de causis eius: sed quoniam de materiali, formali, & efficiente nihil primum ac peculiare dicendum occurrit, ideo solum dicemus de causa finali. Materialis enim causa huius scientie non est alia, nisi subiectum eius, quod constat esse intellectum, nisi quis velit materiam circa quam ad materialem causam reuocare: illa autem materia non est alia, præter obiectum scientie, de quo satis dictum est. Rursus cum ipsa scientia forma quedam sit: non habet aliam causam formalem propriam, sed habet essentiam suam, seu rationem formalem, habet etiam obiectum, quod quatenus speciem tribuit rationem quandam formæ habere dicitur, saltum extrinsecus. Denique cum hæc scientia acquisita sit, per proprios actus, tanquam per proximam causam efficiemt, in quo nihil speciale habet præter ea, quæ communia sunt ceteris habitibus acquisitis. Igitur solus finis & munus huius scientie explicanda supersunt: hæc enim duo ita in præsenti coniuncta sunt, ut unum potius esse videantur: est autem hæc scientia quoad habitum propter suam operationem, quam proxime elicit: hoc enim commune est omni habitui, neque aliquid in particulari haber habitus huius scientie, quod nova declaracione indigat. De ipsa vero operatione, seu actu huius scientie explicandum est qualis sit, & quem finem habeat, & inde constabit, quænam fuerit huius scientie necessitas, vel vtilitas.

II.

Quoniam finis Metaphysica. Dico ergo primo, finem huius scientie esse veritatis contemplationem propter seipsum. Ita docet Aristotel. 12. Metaph. cap. 2. & lib. 2. cap. 1. vbi id pro-

Ergo. Suar. Metaph. Tom. I.

bat primo à priori, quia ea scientia maxime est propter veritatis cognitionem, & propter seipsum, quæ de primis rerum causis, & principiis, & de rebus dignissimis considerat: huiusmodi enim res aptissimæ sunt, ut scientur, & earum cognitione maxime expetibilis est, sed hæc scientia versatur in cognitione altissimarum rerum & causarum, ut constat ex his: quæ de obiecto illius diximus: ergo hæc scientia maxime est propter se, & propter veritatis cognitionem. Secundo, quia hæc scientia non inquirit veritatis cognitionem propter operationem: ergo propter seipsum: non est enim inter hæc inuenire medium. Antecedens autem probatur ab Aristotele dupli signo: vnu est, quod homines propter admirationem & causarum ignorantem hanc scientiam inuenire cooperunt: ergo propter cognitionem, & non alterius operis gratia, eam inquisierunt. Secundum signum est, quia homines, cum eis omnia ad hanc vitam necessaria suppetent, hanc scientiam inuestigant: non ergo propter alium usum, sed ad expellendam ignorantiam, atque adeo propter ipsam veritatis cognitionem, eam inquisierunt. Tertio nos id probare possumus, quia scientia, quæ cognitionem ordinat ad operationem, proxime disputat de rebus operabilibus ab homine: hæc autem scientia non tractat de huiusmodi rebus, sed de nobilissimis entibus, & de vniuersalissimis rationibus entis, & maxime abstractis.

Sed si quis recte consideret, tam assertio posita, quam ea, quæ ex Aristotele in eius confirmationem adduximus, communia sunt omnibus speculatiis scientiis, & maxime naturali Philosophia, & ita ex distinctionibus recte insert Aristoteles hanc scientiam speculativam esse, & non practicam, quia proxime non ordinatur a philosophia, sed fistit in veritatis cognitione, quod ut dixi) commune est vniuersal naturali Philosophia, ut ergo in assertione polita proprius finis huius scientie declaretur, subintelligere oportet eam esse propter cognitionem earum veritatum, quæ de ipso ente ut tale est, & de rebus, quæ secundum esse abstrahunt à materia, demonstrari possunt. Atque ita proprius finis eius est declarare naturam, proprietates & causas entis in quantum ens, & partium eius, quatenus secundum esse à materia abstrahunt.

III.

Atque hinc colligitur prima necessitas seu vtilitas huius doctrinæ, nimirum, ut perficiat intellectum secundum se (ut sic dicam) & propter perfectissimas res, rerum rationes cognoscendas. Intellectus enim humanus licet in corpore sit, & ideo ministerio sensuum &phantasmatum indigeat, tamen secundum se spiritualem est, & vim habet omnes, etiam spirituales & diuinæ percipiendi, propter quod, quodammodo diuinus, appellatus est ab Aristotele, lib. 1. de anima, text. 82. Philosophia igitur naturalis videtur intellectum perficere, prout vtitur sensibus, & circa sensibilia veritatem. Mathematicæ vero scientie illum videntur perficere, prout aliquo modo abstrahit ab externorum sensuum experimento, cum dependet tamen ab imaginatione, seu phantasia. Hæc autem doctrina intellectum illustrat secundum se, abstrahens, quantum in corpore fieri potest à sensibus, & phantasia, & res spirituales, ac diuinæ contemplans, rationesque ac principia omnibus rebus communia, & generalia attributa entium, quæ à nulla inferiori scientia considerantur.

IV.

Secundo vero addendum est scientiam Metaphysicæ, non solum propter seipsum esse conuenientem, sed etiam ad alias scientias perfectè acquireendas esse valde vtilem. Hæc assertio sumitur ex Aristotele, 1. Metaph. cap. 2. & lib. 3. cap. 2. vbi inter alias conditiones sapientia ponit, quod reliqua scientie illi ministrant, ipsa vero alijs præst, eisque (at Aristot.) præcipiat non imperio practico, quod ad prudentiam potius, vel moralem scientias spectat, sed directione speculativa, & subdit huiusmodi esse Metaphysicam,

B 3 18

respectu aliarum scientiarum, qui de præstantissimis rebus, & de primis rerum causis, ac de ultimo fine & summo bono disputat. Addit etiam 1. Post. cap. 7. Metaphysicam solam versari circa prima principia reliquarum scientiarum. Sunt enim duplia principia sc̄ientiarum, ut in eodem lib. docet cap. 8. quædam propria, quæ in vnaquaque sc̄ientia declarantur: alia communia multis, vel potius omnibus scientiis, quia omnes illis vtuntur, ut res subiecta postulat, & quatenus ab eis cetera particulae principia pendent, ut ibidem Philosophus ait, & libro 4. Metaph. text. 7. Cum ergo omnes sc̄ientiae ab his principiis maxime pendeant, ne esse est, ut per hanc sc̄ientiam maxime perficiantur: quia, ut supra dictum est, horum principiorum cognitio & contemplatio ad nullam specialem sc̄ientiam pertinere potest, cu[m] ex abstractissimis, & vniuersalissimis terminis constet. Sic igitur est hæc sc̄ientia ad aliarum consecutionem & perfectionem valde utilis. Vnde D. Thom. in princip. Metaph. & in 2. dist. 3. quæst. 2. art. 2. dicit, Metaphysicam esse ordinatiuam aliarum scientiarum, quia considerat rationem entis absolute: alia vero secundum determinatam rationem entis: & in 2. d. 24. quæst. 2. art. 2. ad 4. ait, Metaphysicam dirigere alias sc̄ientias. Denique ex his, quæ de obiecto & materia circa quam versatur, diximus, id facile probari potest, quia hæc sc̄ientia considerat supremas entium rationes, & vniuersalissimas proprietas, & propriæ rationes essentia & esse, & omnes modos distinctionis, qui sunt in rebus: at fine horum omnium distinctionis cognitione non potest perfecta particula jum rerum cognitioni haberi. Quod experimento etiam cognosci potest: omnes enim alia sc̄ientiae s̄p[ec]t[us] vntur principiis Metaphysicæ, aut ea supponunt, ut in suis demonstrationibus, vel rationacionibus progressi possint, vnde s̄p[ec]t[us] contingit ex ignorantia Metaphysicæ in aliis sc̄ientiis errari.

Soluitur obiectio.

ad aliud multipliciter aliquid vtile.

Dices, cum hæc sc̄ientia Metaphysicæ maxime propter seipsum inquiratur, quo modo potest esse vtile ad alias: Nati quod est vtile ad alia, est propter illa. Respondet: Duplexiter contingit aliquid dicti vtile ad aliud: vno modo tanquam medium ordinatum ad aliud: vno modo vtile ad aliud dicitur tanquam causa superior & eminentior, influens suo modo in aliud. Hoc igitur posterior modo & Metaphysica vtile ad inferiores sc̄ientias, & ideo non repugnat, sed potius est valde consentaneum ac consequens, quod sit maxime propter se, & alia valde vtile seu proficia. Prior autem modo ceteræ sc̄ientiae ordinantur ad Metaphysicam, quatenus omnis alia cognitio, tam speculativa, quam practica ordinatur ad supremam contemplationem, in qua naturalis hominis felicitas consistit. Ita fere D. Thom. 2. contra Gentes c. 25. ratione 6. vbi sic inquit: *Hoc autem modo habet Philosophia prima ad aliæ sc̄ientias speculativas: nam ab ipsa omnes alia dependent, utpote ab ipsa accipientes sua principia, & directionem contra negantes principia, ipsa prima Philosophia tota ordinatur ad Dei cognitionem, si ut ad ultimum sint.*

Sed ut hæc Metaphysicæ munera exactius intelligantur, oportet in specie declarare, quæ sint officia, quæ circa alias sc̄ientias exercet, & quomodo illa exequatur.

Quomodo Metaphysica circa obiecta aliarum sc̄ientiarum versatur, ea ut demonstraret.

V. Primum itaque attribui solet Metaphysicæ, quod vnicuique sc̄ientia obiectum præscribat, & h[ab]i[n]d[us] esse, illi gessu demonstret, quod significauit Averroes 3. de colo, comm. 4. dicens, Metaphysicæ esse defendere, ac verificare (sic enim loquitur) subiecta particularium sc̄ientiarum. Ratio vero esse potest, quia, ut Aristoteles docet 1. Posterior. sc̄ientia non

probat, sed supponit suum subiectum esse, & quid sit: ergo oportet ut aliunde sumat: ergo cum nō semper id sit per se notum, s̄p[ec]t[us] indigeat aliqua declaratione & probatione, oportet illud sumere ex aliqua superiori sc̄ientia, quæ non potest esse nisi Metaphysica, ad quam spectat considerare essentia, quiditatis & ipsius esse rationem.

VI.
Obiectio.

Dices; Quomodo potest Metaphysica de obiectis aliarum sc̄ientiarum demonstrare quod sint: nam, si sermo sit de actuali existentia, hæc non requiritur, ut res sc̄ientia obiectantur, sed quasi per accidens se habet: vnde demonstrari non potest, præsertim de entibus creatis, cum illis non necessaria conueniat, quod si aliquo modo ex effectibus probari potest, id magis videtur ad Philosophum naturalem pertinere, qui ex effectibus sensibilibus philosophatur, si vero sermo sit de esse in apertudine, seu in potentia, hoc non potest de uno subiecto demonstrari, quia nullum est medium, quo demonstrari possit: sicut etiam non potest de subiecto sc̄ientia demonstrari quid sit, quia nullum est medium quo vnicuique rei propria essentia conueniat, sed immediate ac per se illi conuenit. Adde, quod hæc sc̄ientia non potest descendere ad particularia obiecta singularium sc̄ientiarum, qui non potest suam propriam abstractionem transcendere: sicut ergo propter hanc causam non potest demonstrare proprietates eorum, ita neque ostendere, an sint, vel quid sint. Præterea, si alia sc̄ientia huius operæ indigere, ut ab ea sumerent obiecta sua, non possent ante hanc sc̄ientiam addisciri: quod est falsum, ut constat ex evidenti: nam licet hæc sc̄ientia dignitatem primam sit, non tamen generatione. Denique, si necessarium est, ut hæc sc̄ientia aliarum obiecta demonstraret, necessaria erit alia sc̄ientia, quæ huius descriuatur ad ostendendum proprium eius obiectum, quia ipsa non potest demonstrare subiectum suum esse, sed supponere deberet: neque illud est ita per se notum, quin aliqua ostensione indiget.

VII.
Responsum.

Respondet ad primam difficultatem, hanc sc̄ientiam ita iuuare alias ad ostendendum earum obiecta esse, vel quid sint, sicut ipsæ de obiectis suis, hoc supponunt. Sc̄ientia autem, per se loquendo, non supponunt suum obiectum actu existere: hoc enim, ut argumentum factum probat, accidentarium est ad rationem sc̄ientiae, illam excipio, quæ est de Deo, cuius esse est de quidditate eius: in aliis vero rebus ad sc̄ientiam & demonstrationem non est necessaria existentia earum, nisi fortasse interdum ex parte nostra ad inquirendam & inueniendam sc̄ientiam, quia nos ex rebus ipsis sc̄ientiam accipimus. Igitur hæc sc̄ientia non demonstrat aliarum obiecta actu existere, sed ea solum de causa dici potest alia obiecta esse, quia præbet principia ad ostendendum, in quo gradu encum talia obiecta collocentur, & quæ quidditatem habeant. Hoc autem præstat hæc doctrina, declarando in primis ipsam rationem entis, & essentia seu quidditatis, & in quo consistat, & deinde distinguendo varios gradus entium, sub quib[us] omnia obiecta sc̄ientiarum continentur. Quocirca quamvis a priori & in se non possit per proprium medium intrinsecum demonstrari obiectum sc̄ientia esse, & quid sit, tamen quod nos ostendit potest ex signis, seu effectibus, declarando in primis quid requiratur ad rationem entis, & in quo ratio essentia consistat, & quam connexionem cum talibus signis, vel effectibus habere possit, quæ omnia non nisi per principia huius doctrinæ exacte ostenduntur.

Accedit etiam, quod per causas extrinsecas, ut sine finalis & efficiens: potest interdum ostendit aliquod obiectum esse, quod maxime sit per primas & vniuersales causas, de quo hæc sc̄ientia considerat, ut ostendere possimus angelos esse, quia & ad perfectionem vniuersi sunt necessarij, & talis sunt naturæ, ut non repugnauerit à Deo fieri.

VIII.
Atque

IX. Atque ita etiam constat, quomodo possit hoc scientia tale munus exercere circa obiecta particularium scientiarum, etiam si infra illius abstractionem esse videantur. Nam in primis, ut supra sectione secunda certimus, quamvis Metaphysica per se non versetur circa res omnes secundum proprias rationes earum, tamen aliquo modo attingit illas, quatenus, scilicet, necesse est ad proprias rationes explicandas, vel diviunctiones tradendas, & proprios gradus Metaphysicos secernendos ab aliis, quae diviunctiones Metaphysicæ multum alii scientiis deseruiunt ad sua subiecta prescribenda, & ab aliis secernenda. Ac deinde non semper necesse est, ut Metaphysica per se ipsam immediate ostendat singularium scientiarum obiecta, sed satis est quod tribuat principia, & declarat terminos, quibus alii scientiæ uti possunt ad supponenda, vel ostendenda, quantum necesse fuerit, obiecta sua.

X. Vnde consequenter fatendum est, si ordo doctrinæ spectetur secundum se, Metaphysicam esse exteris priorem, quod non solum ex hoc munere, sed etiam ex alio, quod starum explicabimus, colligi potest; nam confirmat alio modo omnia scientiarum principia. Deinde transcendentalis rationes entis declarat, sine quarum cognitione vix potest in aliqua scientia quipiam exacte tractari. Ac denique quandam habet singulariæ connexionem cum dialectica, quam inferius declarabo, ratione cuius effectum fortasse est, ut magna pars huius doctrinæ à modernis Dialecticis confuse tractetur. Nihilominus tamen ratione nostri modi cognoscendi, hæc scientia postremum locum sibi vindicavit, ut constar ex vsu omnium, & ex ipsam Aristotelis inscriptione: nam propterea hanc scientiam Transphyticam seu Postphyssian vocavit. Et ratio est, quam testigat Diversus Thomas in 1. Metaph. cap. 1. lect. 2. & Aquic. lib. 1. sua Metaph. cap. 3. quia res, quæ à materia abstrahunt secundum esse, licet secundum se sint maxime intelligibiles, à nobis tam inueniuntur non nisi per modum, ut constat ex 12. Metaph. Et similiter rationes entis vniuersalitatem & abstractissimum, quamvis secundum se sint notiores, præsentia quod quæstionem an sint, tamen, quid sint, & quas proprietates habeant, difficile à nobis cognoscitur, & sepe incipere oportet à particularibus & sensibilibus, ut ad illas pertinere possumus, & hoc modo dixit Aristot. 1. Metaph. cap. 2. vniuersalissima esse cognitum difficillima. Vnde loquendo ordine quoad nos, non semper necesse est, hanc scientiam alii praemitti: semper tamen supponuntur aliqua principia huius scientiæ, vel termini metaphysici, quatenus aliquo modo cognosci possunt virtute naturalis luminis intellectus, & prout satis est ad discurrendum, & progrediendum in aliis scientiis, quamvis non tam exacte & perfecte, sicut fit comparata hac scientia.

XI. Ad ultimam confirmationem dicitur, hanc scientiam in hoc superare reliquas, quod ipsa non solum supponit suum obiectum esse, sed etiam, si necesse sit, illud esse ostendit, propriis principiis vts, per se loquendo: nam per accidens interdum vtrum alienis & extraneis propter excellentiam sui obiecti, & defectum nostri intellectus, qui non potest illud perfecte attingere, ut in se est, sed ex inferioribus rebus. Cum autem dicitur scientiam supponere suum obiectum esse, intelligitur per se loquendo, ut notavit Caietanus prima parte, quæstione secunda, articulo tertio, per accidens vero non inconuenit scientiam aliquam demonstrare quoad nos obiectum suum. Quod si illa scientia suprema sit, non indiget ope alterius, sed vi sua id præstare potest, & huiusmodi est Metaphysica in ordine naturalium scientiarum, sicut etiam id Theologia habet in ordine supernaturali.

Sicutia quo-
modo sup-
ponat suum
obiectum.

Quomodo Metaphysica prima principia confirmetur
actuatur.

XII. Secundum munus præcipuum, quod huic scientiæ tribuitur, est prima principia confirmare, ac defendere. Hoc munus tribuit huic scientiæ Aristoteles 1. Poster. cap. 7. & 1. Physic. cap. 1. & illud ex professo tradit atque exercet. 4. Metaph. capite. 3. vbi commentatores omnes idem tradunt, & Proclus lib. 1. Comment. in Euclid. cap. 4. vbi etiam Mathematicis scientiæ ait, Metaphysicam suppeditare principia. Quale autem sit hoc munus, & cur vel quo modo ad hanc scientiam pertineat, non est facile ad explicandum. Et ratio difficultatis est primo, quia prima principia sunt per se, naturaliter, ac sine discursu <sup>Prima dif-
ficultus</sup> ratio nota: hæc autem scientia, cum essentia liter scientia sit in omnibus partibus suis, in nulla earum potest, nisi per discursum; & consequenter circa conclusiones, & propositiones mediatas versari: ergo nullum munus proprium circa prima principia potest exercere. Secundo, quia alias confundetur habitus Metaphysicæ cum habitu primorum principiorum, quia Metaphysica usurparer proprium munus illius habitus: vnde non oportet eos distinguere, contra Aristotelem 6. Ethic. capite tertio, vbi quinque virtutes intellectus distinguunt & inter eas ponit intellectum, id est, habitum principiorum, & sapientiam, quam esse Metaphysicam constat ex eodem in processu huius operis. Prima sequela patet, quia ad habitum principiorum pertinet, alienum præbere primis principiis cum maiori evidētia & certitudine, quam omnis scientia: quandoquidem omnis scientiarum evidētia ab illo habito pender: ergo Metaphysica non potest confirmare prima principia, aut robur aliquod addere assensui illorum, nisi munus habitus primorum principiorum usurper. Tertio, quia vel hæc scientia exercet hoc munus, explicando tantum terminos ex quibus prima principia constant: & hoc non est munus scientiæ, neque ad illud est necessarius aliquis habitus iudicatius, sed solum conueniens apprehensio, & terminorum explicatio. Vel exercet hoc munus, demonstrando aliquo modo ipsa principia: & rursus interrogo, an hæc intelligatur de demonstratione à priori, vel à posteriori. Et primum dici non potest, quia prima principia, ut sic sunt immediata, vnde à priori demonstrati non possunt. Si autem sumantur, ut non sunt immediata quoad nos, quale est illud principium, quo prima passio prædicatorum de definito, sic non est munus vniuersitatis scientiæ talia principia demonstrare, sed vnaquaque scientia in sua materia demonstrat ea, quæ ad ipsam pertinent, nec potest Metaphysica ad singulariæ specie descendere, ut ex dictis in sectionibus præcedentibus constat: Ergo nihil proprium potest hac in parte Metaphysicæ tribui. Secundum autem de demonstratione à posteriori non potest convenientius dici, quia hoc genus demonstrationis & scientiæ non pertinet ad sapientiam, qualis est Metaphysica, sed pertinet vel ad experientiam, vel ad scientiam à posteriori, quam scientiam quia appellant, quæ sine dubio est inferior, & distinctus habitus à scientia perfecta, quæ fortasse non est vnuus cætera prima principia communia, & propria singularium scientiarum. Vnde sicut perfectæ sapientiæ seu Metaphysica adiungi potest in nobis aliquis imperfectus habitus demonstrans à posteriori prima principia communia, ad Metaphysicam spectantia, ita singulariæ scientiæ particularibus adiungi potest similis habitus proportionatus, vniuersusque principia à posteriori demonstrans, quid est ergo quod in hoc munere proprium à singulare habet Metaphysica?

Non possumus commodius ad hanc interrogatio-
nem respondere, & hoc munus declarare, quam

B 4 pe

Proposita
rationes du-
bitandi sol-
luntur sim-
pliciter.

per difficultates propositas breuiter discurrendo. Et prima quidem facilis est: concedimus enim munus huius scientie circa prima principia non esse elicere illum assensum evidentem & certum, quem intellectus lumine naturali ductus sine vilo discursu praebet primis principiis sufficienter propositis: Hoc enim recte probat argumentum illud, & confirmat etiam secundum. Pertinebit ergo ad hanc scientiam aliquo discursu ut circa ipsa prima principia, quo illa conformet aliquo modo ac defendat: quo modo autem id praestet, in secunda & tertia difficultate declarabitur.

Circa secundam aliqui tractare hoc loco solent, an habitus principiorum, quem Aristoteles intellectum appellavit, sit qualitas a potentia intellectiva in re ipsa distincta, & vtrum sit qualitas a natura congenita, an potius acquisita. Qui enim negant, hunc Habitum esse qualitatem aliquam praeter ipsum naturale lumen intellectus, quod, quatenus natura sua est sufficienter propensum ad assensum primorum principiorum, illorum habitus appellatur, & non realiter, neque ex natura rei, sed solareatione a facultate intelligendi distinguitur. Qui (inquam) ita sentiunt, facile expedient difficultatem propositam, dicentes Metaphysicam distinguere a naturali lumine intellectus; non vero distingui ab alio habitu, qui potest conferre intellectui facilitatem aliquam circa primorum principiorum assensum. Aliis vero (& quidem probabilius) videtur hanc questionem ab illa non pendere, nam siue habitus principiorum sit qualitas distincta, & per actus acquisita, siue non, neceesse est Metaphysicam esse habitum ab illo distinctum, quia, vt in priori difficultate dicebant, Metaphysica munus non potest esse praebere assensum simplicem, seu absque discursu primis principiis. Qui autem ponunt illum habitum qualitatem distinctam, eius munus & utilitatem esse dicunt elicere promptius & faciliter cum intellectu ipsummet assensum simplicem & immediatum primorum principiorum: ergo, etiam si ponamus habitum principiorum esse propriis actibus acquisitum, non propterea confundere illum debemus cum habitu Metaphysica.

XV.

Non ergo sunt haec questiones connexae, neque una ab altera pender. Et (vt ego opinor) Aristoteles vtrumque posuit, scilicet, & habitum principiorum esse virtutem distinctam a sapientia, vt constat ex citato loco tertio Ethic. & esse habitum, quem nostris actibus comparamus, vt ex eodem loco, & ex secundo poster. capite ultimo, facile sumi potest. Nam in priori loco manifeste ponit illum inter habitus seu virtutes intellectus: Si autem non esset res distincta ab ipsa difficultate intelligendi, propriissime, imo & falso diceretur esse habitum intellectus. In posteriori autem loco apertius sentit esse habitum, non a natura inditum, sed acquisitum, non per discursum, sed per simplices actus ex sola terminorum propositione, & intelligentia comparatos. Et reuera hoc posterius sequitur ex illo priori. Nam si hic habitus non esset facilitas aliqua vno comparata ad similes actus promptius elicendos, nulla esse ratio, aut fundamentum, cur existimaretur esse qualitas aliqua distincta ex natura rei a lumine naturali intellectus, seu ab ipsa facultate intelligenti, tum quia vt Aristoteles dixit, tertio de anima, capite quarto, intellectus natura sua est pura potentia in ordine intelligibili, & tanquam tabula rasa: tum etiam, qui si natura ipsa dedit totam vim, quae ex parte potentie necessaria est ad elicendos hos actus, non tantum quoad substantiam, sed etiam quoad promptitudinem & facilitatem, superuacaneu fuisse multiplicare entitatem in ipsa facultate intelligendi, sed ipsa posset & deberet in suam etiunam facitatem fortior & efficacior constitui, neque esset ullum indicium ad illam distinctionem

entitatum colligendam: Sicut si voluntas natura sua ita est prompta & facilis ad amandum bonum in communi, vt non possit per actus proprior & facilior redi, optimum argumentum est, non habere illam promptitudinem per habitum innatum, sed per suam etitatem. Et similiter visus, quia ex natura sua habet totam inclinationem & efficacitatem, quam ex parte sua habere potest ad eliciendum actum videndi, recte colligimus habere totam illam vim, & inclinationem per intrinsecam facultatem & etitatem suam indivisibilem, & non per aliquam aliam a natura inditam. Vnde Diuus Thomas, 1. 2. questione 5. articulo 1. sensit, hunc habitum non esse naturalem secundum se, sed quoad inchoationem quandam, quia, scilicet, actus per quos acquiritur, non sunt per discursum habiti, sed immediate ab ipso natura lumine profluent, quamvis in principio & ante habitum non emanent cum tanta promptitudine & facilitate, sicut post acquisitionem habitum; de qua relate in secundo Posteriorum disputauimus, & fortasse in sequentibus non nihil addemus.

Hac ergo sententia supposita, ad secundam difficultatem negatur sequela: Nam Metaphysica aliter versatur circa principia prima, quam habitus principiorum:

Nam in primis Metaphysica non versatur circa prima principia formaliter, vt Principia sunt, sed vt sunt aliquo modo conclusiones: At vero habitus versatur formaliter circa principia, vt talia sunt, & veritates immediatas: Et ideo principia, hichabitus attingit sine discursu, Metaphysica vero, mediante aliquo discursu. Hinc rursus habitus circa principiorum non addit propriam aliquam evidentiem, vel certitudinem assensui principiorum, qui ex sola natura haberi potest, sed addit facilitatem & promptitudinem in exercenda illa evidentiem & certitudinem: Metaphysica vero addit certitudinem & evidentiem, quia nouo modo & per nouum medium facit assentiri eidem veritati. Est autem attente considerandum, hoc argumentum non esse intensum, sed extensum. Primo quidem, quia Metaphysica non auger evidentiem, vel certitudinem, imo neque intentionem ipsiusmet assensus, quem elicit habitus principiorum, quia vt dixi, Metaphysica nullo modo operatur circa illum assensum, sed circa obiectum seu materiam eius prabet nouum assentiendi modum, per actum vtrique distinctum. Secundo, quia si hos actus inter se coferamus, reuera non est certior aut evidenter assensus Metaphysica, quam assensus habitus principiorum, vt argumentum factum probat, quia semper necesse est, assensum Metaphysicae in aliquibus primis principiis, vt per se notis, niti. Et hac ratione dicimus Metaphysicam non augere intensiu evidentiem, vel certitudinem circa prima principia, sed extensiu tantum, nouam eorum evidentiem, & certitudinem praebendo.

Circa tertiam difficultatem attingitur alia quæstio, scilicet, quibus modis versetur Metaphysica circa prima principia, iuuando & confirmando intellectum in assensu eorum. In qua breuiter dicendum est, doctrinam hanc præstare hoc munus duobus modis in tercia difficultate insinuatis. In primis enim tradit & declarat rationem ipsorum terminorum, ex quibus prima principia constat. Quod ferre experientia ipsa patet in discursu hunc doctrinæ, tum apud Aristotelem, præterim libro quinto, septimo, octavo & nono, tum etiam apud alios authores, & ex his, quæ in disputationibus sequentibus dicemus, conitabit: Traditur enim in hac scientia, quid sit ens, quid substantia, quid accidentis, quid totum, quid pars, quid actus, quid potentia, ex quibus terminis, & ex aliis similibus, prima principia constat. Cum enim haec principia in re non habeant intrinsecum, & quasi forma-

XVI.
Qualiter
Metaphysica
ca veretur
circa prima
principia
ca principiorum
habitu, vel certitudinem assensui principiorum, qui
ex sola natura haberi potest, sed addit facilitatem & promptitudinem in exercenda illa evidentiem & certitudinem: Metaphysica vero addit certitudinem & evidentiem, quia nouo modo & per nouum medium facit assentiri eidem veritati. Est autem attente considerandum, hoc argumentum non esse intensum, sed extensum. Primo quidem, quia Metaphysica non auger evidentiem, vel certitudinem, imo neque intentionem ipsiusmet assensus, quem elicit habitus principiorum, quia vt dixi, Metaphysica nullo modo operatur circa illum assensum, sed circa obiectum seu materiam eius prabet nouum assentiendi modum, per actum vtrique distinctum. Secundo, quia si hos actus inter se coferamus, reuera non est certior aut evidenter assensus Metaphysica, quam assensus habitus principiorum, vt argumentum factum probat, quia semper necesse est, assensum Metaphysicae in aliquibus primis principiis, vt per se notis, niti. Et hac ratione dicimus Metaphysicam non augere intensiu evidentiem, vel certitudinem circa prima principia, sed extensiu tantum, nouam eorum evidentiem, & certitudinem praebendo.

XVII.

Termino
rum cogni-
tio ad

complexa
principia
regni cœndia
maxime
confert.

le medium, quo illorum extrema connectantur, per se cognoscuntur ex cognitione terminorum: unde nihil magis potest ad eorum cognitionem iuare, quam scientifica, & evidens notitia terminorum, seu rationem eorum, qualis est illa, quæ in hac scientia traditur. Neque enim verum est, quod in prædicta difficultate tercia sumebatur, scilicet, hoc munus non pertinere ad scientiam, quæ discurrendo & iudicando procedit, sed ad simplicem terminorum apprehensionem: nam licet, per se loquendo, ex parte simplicium rerum & terminorum non requiratur demonstratio; imo neque compōsitus ad intelligendum, quid vnumquodque sit, aut significet, tamen quoad nos sèpē potest hoc demonstrari, præsertim utendo diuīlōne constante ex oppositis membris, & demonstrando quid res non sit (quod frequenter est nobis notius) & inde concludendo quid sit. Sèpē etiam hoc fit, tradendo aliquas descriptiones rationum simplicium, quæ sunt quoad nos notiores, & illis utendo, ut medius ad demonstrationes efficiendas, quæ ad scientiam humanam acquirendam interdum sufficiunt. Atque hinc tandem intelligitur hunc modum illustrandi prima principia præcipue & immediate exerceri in hac scientia circa illa prima principia, que vniuersalissima sunt, & constant terminis abstractioribus, id est, significantibus res aut rationes rerum, quæ sine materia possunt existere: nam, ut diximus, hæc sunt, quæ, per se loquendo, sub obiecto Metaphysicæ continentur, cumque illa sit suprema scientia, per se sufficiens est ad tradendum & explicandum rationes omnium rerum, & terminorum, quæ sub obiecto eius clauduntur. At vero non ita proxime & immediate descendit ad proxima & particularia principia singularium scientiarum, & ad terminos ex quibus constant, sed solum illa attingit altero ex duobus modis superius explicatis, scilicet, vel quatenus necesse est ad proprias definitiones tradendas, proprieque terminos explicandos, vel quatenus in eis generales rationes, & præsertim transcendentales, includuntur, sine quarum cognitione & adminiculo non potest aliqua ratio, seu quidditas cuiuscunque rei in particulari explicari.

XVIII. Alter modus, quo hæc scientia versatur circa prima principia, est, demonstrando illa, seu veritatem & certitudinem illorum, quod variis modis præstare potest. Primo dicunt aliqui, Metaphysicam demonstrare principia à priori, non quidem per causam intrinsecam formalem, vel materialem, quia (ut recte probat argumentum factum) in his principiis immediatis, non habet locum tale genus demonstrationis, sed per extrinsecam causam formalem, efficientem & exemplarem: nam quia Metaphysica considerat primas causas, etiam Deum ipsum, qui sicut est prima veritas, ita est causa omnis veritatis, saltem extrinseca omnibus prædictis modis, potest saltem per hanc causam demonstrare veritatem, non tantum primorum principiorum, sed etiam conclusionum. Hic tamen modus demonstrandi rarissime, aut nunquam exercetur in hac doctrina, & si attentius consideretur, vix habere potest locum. Nam in primis, quod attinet ad causam efficientem: hæc non habet locum in vniuersalissimis principiis constantibus ex terminis communibus Deo & creaturis: nam sicut respectu Dei nulla potest dari causa efficientis, ita nec respectu illorum principiorum, quæ in Deo ipso veritatem habent, ut est illud: *Quodlibet est, vel non est, & Impossibile est aliquid de eodem affirmare. & negare.* Atque hinc etiam conitat, hæc principia non posse per causam finalem demonstrari, quia causa finalis est in ordine ad effectiōnem, & operationem, & ideo quæ abstrahunt ab efficiente, abstrahunt etiam à fine. Rursum hinc videtur, etiam illa principia, quæ solis creaturis communia sunt, quatenus sub scientiam cadunt, non posse per

causam efficientem, vel finalem demonstrari, quia, ut sic, abstrahunt ab actuali existentia, & consequenter ab efficientia: nam omnis efficientia est circa rem existentem, seu quæ ad exitum perducitur, ut, verbi gratia: *Omne tosum est, & minus sua pars: verum est, omni efficientia conclusa, & sic de ceteris.* Et hinc vltius non videtur huc possibilis probatio per causam exemplarem, quia quod abstrahit ab efficiente causa, abstrahit etiam ab exemplari: nam exemplar est id, ad cuius similitudinem efficientis operatur, & comparatur tanquam ars, vel ratio operandi respectu efficientis intellectualis: si ergo veritas horum principiorum abstrahit ab efficiente, etiam abstrahit ab exemplari causa: tum evam, quia essentia rerum ut sic, non pendent à causa exemplari: ergo nec veritas primorum principiorum. Antecedens paret, quia homo, verbi gratia, non ideo est animal rationale, quia Deus talem illum cognoscit, seu quia in exemplari diuino talis representatur, sed potius ideo talis cognoscitur, quia ex se postulat talem essentiam.

Sed ad hæc dici potest, hæc principia abstrahere quidem ab efficientia actuali, non tamen ab efficientia possibili, & consequenter non omnino abstrahere à causa efficiente, exemplari, & finali, ut enim infra dicemus, quamvis essentia creaturarum abstrahi possint ab esse, non tamen ab ordine ad esse, sine quo intelligi non potest vera & realis essentia: eadem ergo ratione prima principia communia entibus creatis veris & realibus, etiam si secundum necessariam connexionem abstrahant à tempore & actuali existentia, non tamen ab ordine ad esse, scilicet, quia cum tali connexione possint existere, & non aliter, & hoc modo possunt etiam habere respectum ad prædictas causas, & per eas demonstrari. Ut, si quis prober omne totum esse maius sua pars, quia ita potest à Deo fieri, & non aliter, vel hominis essentiam esse animal rationale, quia in eo potest à Deo conditi, & non in alia. Et similiter ex causa finali potest ostendi, hominem esse animal rationale, quia potest ad Deum cognoscendum, & amandum intitulū. Velix causa exemplari, quia in diuina idea talis representatur: Non enim habere homo talem essentiam realem, nisi in Deo haberet talem exemplar: nec repugnat sub diversis rationibus, utrumque verum esse, scilicet, & Deum cognoscere hominem esse talis essentia, quia reuera talis est, & hominem habere talem essentiam, quia in Deo talem habet ideam.

Quæ responsio declarat quidem hunc modum demonstrandi non semper esse impossibilem, nec inutilem. Quamquam enim hi modi demonstrandi in singulis primis principiis non omnes locum habeant: nam, quod tria & quatuor sint septem, non est necesse, ut habeat causam finalem, & sic de aliis principiis, in quibus est veritas ex connexione extrema, non quidem ordinata ad aliquem finem, quia prædictum non declarat proprietatem aliquam, vel essentiam subiecti, sed identitatem potius, seu repugniam oppositorum, ut patet in hoc: *Quodlibet est, vel non est, & similibus, in quibus dicti modi de demonstrandi per causas extrinsecas locum non habent. Nihilominus tamen ad multa principia applicari possunt, præsertim illa demonstratio, quæ est per causam finalem: nam essentia rerum, & proprietates causam finalem habent, per quam possunt demonstrari, si talis causa aliunde per se nota sit, vel per aliud notius principium ostendi possit: hoc enim in omni demonstratione necessarium est.*

Addo vero vltius, sèpē hoc probationis genus finem & exemplar prædictum, ut patet in hoc: *Impossibile est aliquid de eodem affirmare. & negare.* Nam exemplaria diuina, nisi in scipis videantur, esse rale lumen, non

XIX.

Occurrunt
obligationes.

XX.

XXI.

Per efficiens

finem & ex-

emplar præ-

dictum demo-

stracionis

potest natu-

raliter.

Vniuersalif-
fima principi-
pianon pos-
sunt per
causas de-
monstrari.

non possunt ratio aut medium cognoscendi aliquam veritatem: non possunt autem in seipsis videri per Metaphysicam naturalem, imo non potest haec scientia ostendere, Deum habere haec, vel illa exemplaria rerum, nisi a posteriori ex rebus ipsis, sicut ex artificio in re effecta cognoscimus, qualem ideam in artifice habuerit. Atq; eadem ratio est de causa efficiente prima: quamdiu enim non agnoscimus virtutem Dei in se, non possumus ex illa cognoscere, quales possint ab ea res fieri, sed potius ex rebus factis virtutem Dei inuestigamus, quamuis, cognita virtute Dei ex quibusdam effectibus, possit per illam demonstrari, quid in aliis facere possit. Et similiter ex perfectione & efficiente eius possumus inuestigare finem & perfectionem operum eius, ut quod ad eum spectet omnia propter se condere, vel perfectum facere universum. Ex quo possumus vterius colligere, quas naturas rebus cognitis tribuerit, quem philosophandi modum attigit Aristoteles lib. 12. Metaphysicæ in fine.

XXII.
Demonstra-
tio per deduc-
tionem ad
impossibile
Metaphysicæ
munus. qd.

Præter hos demonstrandi modos, qui parum sunt vistiti, est alius per deductionem ad impossibile, & hoc modo ostenduntur omnia principia per deductionem ad illud: *Impossibile est de eodem simul idem affirmare & negare*: Et quia hoc est generalissimum principium huius doctrinæ proprium, ideo huiusmodi demonstrandi genus ad hanc sapientiam spectat: de illo autem principio & vsu eius dicturi sumus plura inferius disp. 3. Deniq; ad augendam hanc certitudinem circa prima principia, plurimum conferre potest consideratio ipsius luminis intellectualis, quo ipsa principia prima manifestantur, & reflexio circa illud, & reducito ad fontem vnde dimanat, scilicet, ipsum diuinum lumen. Sic enim recte colligimus prima principia, *vera esse*, quia ipso naturali lumine immediate, & per se vera ostenduntur, quia in huiusmodi modo assentienti non potest hoc lumen decipi, aut ad falsum inclinare, quia est participatio diuini luminis in suo genere & ordine perfecta. Vnde est illud Psalm. 4. *Quis ostendit nobis bona? Signatum est super nos lumen vultu tui Domine. Vnde Ar. ito tales in principio scientiæ de anima, illam scientiam iudicavit esse valde certam, quia lumen ipsum in intellectuale contéplatur, in quo hæc sapientia illam scientiam superat: nam altiori modo considerat vim, & perfectionem huius lumen secundum se, & quatenus certitudinem & infallibilitatem diuini lumen participat.*

Deduction ad
impossibile
qu modo sit
demonstra-
rio à priori,
qu modo à
posteriori.

Dices huiusmodi ostensionem primorum principiorum non esse à priori, sed a posteriori tantum, non enim hæc principia vera sunt, quia per infallibile lumen cognoscuntur, sed potius, quia vera & immediata, ideo pertale lumen manifestantur. Respondeo, concedendo hanc probationem non esse à priori, si veritas principiorum in esse rei (ut ita dicam) consideretur, potest tamen aliquo modo dici à priori in ratione cognoscib; seu evidenti; & certi: recte enim à priori ostenditur, aliquam propositionem esse certam, quia à Deo reuelatur, vel esse evidenter, quia demonstratione probatur: Sic ergo ostendi potest, hæc principia esse evidenter, quia ipso lumine naturali immediate manifestantur: Atque hæc probatio & reflexio maxime confort ad confirmandum instrumentum eiusq; certitudinem augendam, sicut ex parte Subiecti, in assensu principiorum.

XXIII.

Illatio.

haec doctrina, & pluribus modis illa demonstrat, ut ex dictis patet, tamen etiam ad alia se extendit, quia nonnulli ex prædictis modis generales & communis omnibus fiunt. Et ideo Aristoteles absolute de omnibus locutus est, dicens, *Metaphysicam demonstrare principia omnium scientiarum*, ut patet ex Proclio, cap. 1. & 2. & ex lib. 4. Metaph. tex. 7. & ex 1. Posterior. cap. 7. & ex 1. Topic. cap. 2. & 1. Physic. cap. 2. vbi ait si quis neget prima principia Geometriae, non pertinere ad Geometriam illa probare, sed ad primum Philosophum. Estque aperta sententia Divi Thomæ 1. quæst. 57. art. 2. præsertim ad 1. & secundum. Et rationem facile ex dictis ostendit, nam modi ostendendi prima principia, etiam in particularibus & propriis principiis aliarum scientiarum locum habent. Imo addit D. Thomas, citato loco ad hanc scientiam non solum pertinere confirmare intellectum in assensu principiorum, sed etiam conclusionem, quod intelligi potest remote & mediate, quia confirmando principia, virtute etiam confirmat conclusiones: vel materialiter tantum (ut sic dicam) quia interdum per altiores causas potest sapientia ostendere conclusiones, quæ per alia media inferiora in aliis scientiis demonstrantur.

Non esse munus Metaphysica tradere instrumenta sciendi.

SVnt qui existimunt, munus hoc etiam ad Metaphysicam pertinere. Nam licet Dialecticus definire doceat, diuidere, &c. non tamen potest ex propriis principiis huiusmodi instrumenta declarare, corumque rationem reddere, sed solum quoad questionem ait, huiusmodi instrumenta tradere & expondere: ad Metaphysicum autem spectare de illis differere, eorum primas radices & causas declarando. Quod de singulis ita exponi potest: nam definitio declarat essentiam rei, rationem essentiae declarare ad Metaphysicam pertinet: Ergo & perfectam rationem definitionis tradere, munus est Metaphysica. Rursum diuilio declarat rerum distinctionem: sed de rerum distinctionibus agere munus est Metaphysica: ergo & rationem diuisionis explicare ad eam pertinet. Ad hæc, omnis vis argumentationis, si formam eius spectemus, consistit in altero ex his principiis: *Quæ sunt eadem vniuersitatis, sunt eadem inter se: Non potest idem simul de eodem affirmari, & negari*: Sed hæc principia sunt propria Metaphysica scientiæ, ad quam pertinet tractare de eodem, & diuerso, & de ente, & non ente, quæ per affirmationem & negationem explicantur: ergo ex hoc etiam capite pertinet ad Metaphysicum, instrumentum sciendi tradere. Tandem scientia est spiritualis qualitas: ergo ut sic comprehenditur sub Metaphysica obiecto: ergo eadem ratione pertinet ad Metaphysicam tradere rationem acquirendi scientiam, & declarare quibus modis aut instrumentis acquiratur: nam agere de fine & mediis, eiusdem est doctrina: omnia autem hæc ad scientiam tanquam ad finem ordinantur.

XXIV.
Aliorum
sententia.

Sed hæc sententia, nisi amplius declaretur, confundit Metaphysicam cum Dialectica, nam Dialecticæ proprium munus est, sciendi modum tradere, quod non aliter facit, nisi docendo instrumenta sciendi, & eorum vim & proprietates demonstrando. Quocirca, ut quid veritas rei habeat, exponamus, & vniuersitatem scientiæ suum proprium munus tribuamus, aduentendum est, hæc instrumenta sciendi proprie & formaliter inueniri in cogitationibus mentis, seu internis actibus intellectus, fundari vero in rebus, vocibus autem explicari. Scientia enim in actu quodam intellectus consistit, vel in habitu, iuxta diuersas acceptiones scientiæ, actualis scilicet & habitualis: & ideo necesse est, ut propria sciendi instrumenta in ipso intellectu, & in actibus ipsius posita

XXV.
Reprobatur.

Ex his ergo satis declaratum est, quomodo prima principia contineantur sub Obiecto seu materia circa quam hæc scientia versatur, quodque munus circa illa exercet. Atque obiter colligeremus potest, hoc quidem esse verum de primis & vniuersalissimis principiis, non de illis solis, ut Socratis & Iauellus & nonnulli alii voluerunt: quia licet circa priora principia, per se loquendo, immediatus versetur

sta sint: nam, quia homo per discursum scientiam acquirit, & ad discursum perficiendum alijs prioribus operationibus, seu conceptionibus rerum indiget, ideo huiusmodi conceptiones mentis ita dispositæ & ordinatae, ut ad scientiam acquirendam per se ac directe conferant, dicuntur instrumenta sciendi, sunt ergo huiusmodi instrumenta formaliter in operationibus mentis. Quia ergo mentis operationes ut rectæ sint & vera, etsi debent rebus ipsis proportionatae, & commensuratae, ideo necesse est ut huiusmodi instrumenta aliquo modo in rebus ipsis fundentur: explicantur autem vocibus, quæ à natura datae sunt ad exprimendam animi sensa, iuxta illud Aristotelis 1. Periherm. *Sunt autem ea quæ in voce, earum, quæ sunt in anima, passionum nota: & illud Cic. 1. de Orat. Hoc nō prestatamus feri, quod loquimur inter nos, & quod exprimere dicendo sensu possumus.*

XXVI.
Veram hoc
scientiam.

Dialectica
est, an, &
quid sine sei-
endi instru-
menta, tra-
nsare.

Sic ergo dicendum est non pertinere ad Metaphysicū directe tradere instrumenta sciendi, & modum ac dispositionem eorum docere, quam in conceptibus mentis habere debent, ut apta sint ad scientiam generadā. Probatur argumento supra insinuato, quia hoc spectat ad munus Dialecticæ: quia ratione dixit Aristoteles 2. lib. Metaphys. c. 3. *Absur-
dum est si unum simul & medium scientia quæ tre. Quibus
verbis docere voluit ut omnes expoñentes tradūnt* Dialecticam ante alias scientias, præfertim ante Metaphysicā esse acquirendam, eo quod ad illam spectat modum sciendi tradere: quod nihil aliud est, quam instrumenta sciendi docere, modumq; aperi-
re tractandi & probandi res scientia accommodatum. Neque est verum Dialecticam solum perfundit, & quoad an est (ut vocant) hæc explicare, tum quia experimento constat, non solum tradere Dialecticam leges recte definiendi, argumentandi aut demonstundi, sed etiam rationes harum rerum: nam etiam a priori demonstrat, cur recta definitio & argumentatio tales conditiones & proprietates requirant, & similia: tum etiam quia alias non satis est Dialecticam ad scientiam acquirendam, sed operaret etiam Metaphysicā præmittere, quod est plane falsum, & contra omnium sensum & vsum. Sequela patet, quia nunquam acquiritur vera scientia, nisi quis sciat se scire: nam scientia esse debet perfectum intellectuale lumen, quod seipsum manifestat, alioquin non erit omnino evidens: non potest autem scire, quod sua cognitio est vera scientia, nisi sciat suam rationationem esse veram demonstrationem, quod scire non potest, nisi sciat quid sit vera demonstration, & cur talibus principijs, talique forma ratio-
cinandi constare debeat. Si ergo Dialectica horum omnium rationem non redderet, sed potius fidem quandam illorum postularet, non poterit ad veram scientiam acquirendam deseruire, aut esse sufficiens. Et confirmatur, quia demonstratio non est aptum instrumentum sciendi, nisi cognita ut demonstratio, id est, ut rationatio nec esset conclusum ex principijs certis & evidentiibus. Nam si quis conficiat rationem quæ in se sit demonstratio, ab ipso autem non cognoscatur, sed existimetur ratio probabilis, vel procedens solum ex certis, non vero euidentibus, in illo non generabit veram scientiam, quia talis demonstratio sic proposita, vel est ineptum instrumentum, vel non satis applicatum ad talem effectum. Vnde Dialectica ita tradit in modum sciendi ut scientifica illum doceat: propter quod, qui recte de illa scientiunt, non tantum sciendi modum, sed etiam veram scientiam illum esse existimant: hoc igitur munus ad Dialecticam proprie & per se spectat, & non ad Metaphysicā.

XXVII.
Conjectariū.

Atque hinc etiam sit eiusdem Dialecticæ, & non Metaphysicæ esse huiusmodi instrumenta tradere seu dirigere, prout vocibus exprimi, aut confici possum (sub vocibus autem scripta complectimur, quia quoad hoc solum materialiter differunt) imo nec

Dialectica ipsa directe & ex instituto circa hæc veratur ut circa proprium obiectum & materiā suam, sed ex consequenti, & quasi ex quadam concomitancia hoc præstat. Cū enim voces à conceptibus oriantur, dum Dialectica conceptus dirigit & ordinat, consequenter docet quibus verbis, seu qua verborum forma exprimendi sint, ut vim habeant suadendi ac demonstrandi, quod totum & per se claram est, & ex ipso Dialecticæ vñi perspicuum.

Addendum vero est, quatenus hæc instrumenta sciendi in rebus ipsis fundantur, eorum scientiam & cognitionem plurimum perfici per scientiam Metaphysicæ, ita ut quod circa omnes scientias & principia earum Metaphysicam præstare diximus, peculiari quadam ratione circa Dialecticam eiusque munera locum habeat. Hoc probat ratio dubitandi in principio posita, & declaratur in hunc modum. Nam

Metaphysicæ
capturim
illibrai ci-
-endis inscri-
-mentis.

peculiariter pertinet ad Metaphysicam cognitione essentia, & quidditatis ut sic definitio autem cuius rationem ac formam Dialectica tradit, si sit perfecta, explicat rei essentiam & quidditatem, & ideo dum Metaphysica tradit quid sit vniuersusque rei essentia & quidditatis, plurimum confert ad perfectum definiendi modum. Præsertim quia non solum tradit Metaphysica rationem essentia in communi, sed etiam intra suam abstractionem varios essentiarum gradus ac modos declarat: ex quibus maximè pender cognoscere, quibus partibus definitions rerum constare debeant, aut quem modum definiendi in distinctis rebus (verbi gratia, in substantia, vel accidenti, & in re simplici, aut composta) tenere oporteat. Sic igitur Metaphysica plurimum perficit definiendi artem, quamvis directe & ex instituto illam non tradat. Simili modo contingit circa aliud instrumentum sciendi, quod est diuīsio, cuius leges & conditiones tradit Dialectica: illæ vero omnes fundantur in rerum distinctione seu oppositione: agere vero de varijs distinctionibus rerum ad Metaphysicam pertinet: nam idem & diuersum ad proprietates entis reducuntur, sicut vnum & multa: & ideo, dum Metaphysica distinctiones varias rerum exacte declarat, artem etiam diuidendi illustrat. De argumentatione autem seu demonstratione non videtur similis ratio, quia non fundatur proxime in essentia, vel aliqua proprietate entis, sicut definitio, & diuīsio: nihilominus alia via, etiam in hoc munere, Metaphysica Dialecticam iuuat, tam ex parte materia, quam ex parte formæ. Ex parte quidem materia, quia dum Metaphysica fere omnium entium rationes distinguunt ac separant, & generatim declarat quid sit res in essentia, quid etiam proprietates: quid res, quid vero modus: materiam subministrat demonstrandi, & argumentandi, seu potius exacte declarat qualia esse debeant tam extrema, quam media demonstrationis. Et parte vero formæ, quia hæc doctrina exacte declarat & ostendit omnia principia, in quibus omnis recta forma argumentandi nittitur, ut sunt illa, *Quæ sunt eadem vñi tertio sunt eadem inter se. Non posse idem de eodem simul affirmari & negari, & similia.*

Ad rationes dubitandi in principio positas facilis est responsio ex dictis. Ad primam de definitione respondet: Metaphysicum quidem declarare in communi, quid sit essentia, & qualis etiam sit, simpliciter, an composta, intra sui obiecti latitudinem, quamvis abstractionem: Dialecticum autem tractare de modo quo à nobis concipienda est & declaranda distincte per definitionem, rei essentia & natura, seu ex quibus conceptibus aut vocibus componentia sit definitio, quasve proprietates habere debeat, ut apta sit: hæc autem munera distincta sunt, quamvis se se mutuo iuuent: nam Dialectica iuuat Metaphysicam, sicut modus sciendi scientiam: Metaphysica autem iuuat Dialecticam tanquam generalis scientia, quæ proxime & exacte de rebus differit, quas Dialectica, vel supponit, vel solum remote attingit.

Atque

Rationes pro
opposita em-
sentia sol-
lununt.

Atque eadem vere responsio appellanda est ad alteram partem ex diuisione, nam Metaphysica tractat de distinctionibus rerum, prout in rebus ipsis sunt: Dialectica vero de modo concipiendi & explicandi partitiones rerum. Similiter ad tertium membrum de argumentatione dicendum est, quod licet Metaphysica aliquo modo demonstret illa principia, ea que reducat ad illud vniuersalissimum, *Quodlibet est vel non est, seu, Impossibile est idem simul et non esse*, ramen etiam Dialectica supponit simile principium, ut per se notum, id est, non posse idem de eodem affirmari & negari: ad quod fere omnem vim & formam rectae argumentationis reducit, ut illius proprietates, & conditiones demonstret.

XXX.
Scientia & præ-
dictio ad
quomodo scien-
tiam parti-
neat.

Ad ultimum membrum de scientia respondetur, considerationem scientia, prout est quædam spiritualis qualitas mentis, & habitus, vel operatio eius talis conditionis & naturæ, multiplicem esse posse. Vna est mere speculativa, qua contemplatur quid sit talis res, & quas proprietates habeat: & hæc consideratio, vel pertinet ad eam partem Philosophiae naturalis, qua de anima rationali tractat, si de humana tantum scientia: qua non est sine phantasia, fit sermo: vel, si abstracte & absolute loquamur de scientia, pertinebit ad Metaphysicam, nam est res vel proprietas abstracta à materia secundum esse. Alia consideratio scientia est quali practica, & artificiosa, qua non est de habitibus, sed de actibus scientia: nam ars circa operationes versatur: & solum habet locum hæc consideratio in humana scientia, qua per compositionem & discursum perficitur, ars enim non versatur circa simplicia, sed circa composita: nam scopus artis est dirigere compositionem aliquam, vel concordem: vnde forma artificiosa ex debita proportione & compositione partium seu rerum simplicium consurgit: hæc ergo scientia directio & consideratio ad Dialecticam spectat, qua est ars sciendi, non ad Metaphysicam. Ut autem Dialectica hoc munus exercere posse, non portet quod exactè speculeretur totam naturam & essentiam illius qualitatis qua est scientia, sed satis est, quod supponat esse operationem mentis, & aliquas eius proprietates tradat, quas ad veritatem exacte & sine errore manifestandam requirit, ut quod sit evidens, certa, & similes. Atque hæc cognitio scientia traditur à Dialectico, ut constat ex libris Posteriorum, eaque sufficit Dialectico, ut ad eam tamquam ad finem suam artem & sciendi methodum dirigat. Alia denique consideratio scientia potest dici moralis, quatenus usus, vel exercitium scientia potest esse laude, vel reprehensione dignum: quod munus ad moralen Philosophiam, vel prudentiam spectat.

SECTIO V.

*Vtrum Metaphysica sit perf. etissima scientia specu-
lativa, veraque sapientia.*

I. **E**xpliando causam finalē & utilitatem huius scientiae, simil effectum eius declarauimus: nam tota eius utilitas in operatione & effectu eius posita est: reliquum ergo est, ut de illius attributis paucam dicamus, quæ ex materia subiecta, & ex fine illius facile colligi poterunt.

II. **D**ico primo Metaphys. scientiam esse speculatiam omnium perfectissimam. Ita docet Arist. libr. 1. c. 2. & lib. 2. c. 1. & lib. 3. c. 2. & omnes interpretes. Est quod satis probata hæc assertio ex dictis. Nam scit. præced. ostendimus, finem huius scientiae esse veritatis cognitionem, & ex se in ea sistere: Scientia autem ex hoc fine vocatur speculativa, ut Arist. libr. 6. docet, & inferius suo loco tractabitur. In Sect. autem prima ostensum est objectum huius scientiae esse nobilissimum, tam in esse obiecti, propter summam abstracti-

tionem, quam in esse rei propter nobilissima entia, qua comprehendit. Omnis autem scientia habet nobilitatem suam ex objecto suo: est ergo hæc scientia speculativa, omnium præstantissima.

Interrogabit autem fortasse aliquis, an hæc scientia purè speculativa sit, vel etiam practica: ut enim nunc suppono, non repugnat eandem scientiam, vel cognitionem simul eminenti ratione speculativam esse & practicam: id enim Theologi attribuunt scientiam diuinam, non tantum ut in ipso Deo est, sed etiam ut participatur a nobis, vel per visionem claram, vel per obscuram Theologiam & fidem: ergo etiam in scientiis acquisitis & naturalibus esse poterit aliqua, qua hanc eminentiam participet, simulque sit speculativa & practica. Quod si alicui maximè huic doctrina conuenire debet. Primò, quia est suprema omnium scientiarum, omnibusque imperat, prout in proemio Aristoteles dixit. Deinde quod naturalem Dei cognitionem, quantum natura lumine fieri potest, perficiat: ex Dei autem cognitione pendet iudicium rectum de agendis: ergo hoc etiam iudicium per hanc scientiam dirigitur, atque adeo ex ea parte practica est. Et declaratur in hunc modum, nam hæc scientia demonstrat attributa diuina qua natura lumine demonstrari possunt, inter quæ sunt esse summe bonum, esse ultimum finem omnium, esse primam veritatem: ergo hæc omnia demonstrat hæc scientia: ergo etiam demonstrat Deum esse super omnia diligendum, quia hoc debetur ei quatenus summe bonus, & ultimus finis est. Rursus demonstrat hæc scientia Deum habere omnium prouidentiam: esseque sapientissimum & iustissimum: ergo consequenter etiam docebit eum esse timendum, & illi esse fidendum & similia: qua omnia ad mores & praxim spectant. Denique non alia ratione Theologia infusa merito existimatur eminenter practica, & speculativa, nisi quia sub altiori lumine considerat in Deo illam rationem finis ultimi, consequendi per media moralia & practica: ergo idem erit de naturali Metaphys. ut sub inferiori lumine procedit, seruata proportione.

IV.

Responso.

Nihilominus dicendum est, doctrinam hanc nihil habere practica scientia, sed tantum esse contemplativam. Ita sumitur ex Aristotele, & alijs exppositis, nam licet expresse non attingant hanc questionem, tamen dum simpliciter docent, hanc scientiam esse speculativam, & aut tacent de practica, aut certe id negant, plane sentiunt esse pure speculativam. Accedit quod Aristoteles in libris Ethicorum ex professo disputauit de beatitudine hominis tamquam de prima regula moralium actionum: Beatitudo autem hominis consistit in Deo ut est finis ultimus omnium, & singulare modo creatura rationalis, illa ergo consideratio non spectat ad Metaphysicam: ergo nulla alia consideratio superest, sub qua posuit hæc doctrina esse practica. Quia si est practica, maximè moralis: nam per se notum est, non esse factum seu directuum operationum artis, imo nec actionum intellectualium, ut precedente sectione dictum est: moralis autem non est, quia consideratio ultimi finis in ordine ad mores non est munus eius, sed moralis Philosophiam, vel dictum est.

V.

Ratio autem à priori reddi potest ex differentia inter supernaturalem Theologiam, & hanc naturalem: quæ ex differentia luminis, sub quo vtray procedit, sumenda est. Illa enim procedit sub lumine diuina revelationis fidei, quatenus mediate ac per discursum applicatur ad conclusiones in principiis fidei contentas: fides autem non solù reuelat Deum ut finem ultimum omnium, sed etiam specialiter docet in eo coosistere hominis Beatitudinem: ac proinde non solum reuelat fides veritates speculativas circa Deum, sed etiam practicas: imo etiam fere omnia prima principia morum reuelat: & ea-

& eadem certitudine, atque ex se eodem modo circa hæc omnia versatur: ex quibus discurrit Theologia, considerans non tantum speculatiue in Deo rationem, vltimi finis, sed etiam moraliter in ordine ad media quibus est consequendus. At vero Metaphysica procedit tantum sub naturali lumine, quod non eodem modo, nec eadem certitudine omnia obiecta sua complectitur: & ideo Metaphysica non est habitus illi ad aquatus, sed sub speciali quadam ratione, & abstractione perficit naturale lumen circa ea obiecta qua abstrahunt à materia secundum esse ut diximus. Et ideo de Deo solum speculatiue considerat rationem vltimi finis & supremi boni, scilicet quatenus in se talis est, talisque cognosci potest lumine naturæ, potius quantum ad *an est*, quam quantum ad *quid est*. Non vero considerat practice, quomodo hic finis sit ab homine consequendus, immo nec in particulari attingit vel inquirit modum, quo Deus est finis vltimus hominis, vel quo homo ipse potest attingere Deum, prout est sius finis vltimus: quia hoc iam est infra Metaphysicam abstractionem & contemplationem, & ad Philosophiam spectat, immo supponit considerationem physicam hominis, seu naturalem philosophiam, quæ mere speculatiua est: & spectat ad philosophiam moralis, quæ quodammodo, & (ut ita dicam) inchoatiua, practica scientia est: de quarum scientiarum distinctione non est hic dicendæ locus. Fateor tamē, quod si de angelis prout in se sunt, haberi posset naturalis scientia Metaphysicæ, ad illam pertineret non solum naturam eorum contemplati, sed etiam quomodo essent capaces vltimi finis sui, & in quo eorum beatitudo confiseret, quibusque medijs ad illam possent peruenire: quæ scientia ex parte moralis esset, similque proxim aliquam cum speculacione coniugaret: essetque tota Metaphysica, quia tota abstrahet à materia secundum esse. Veruntamen huiusmodi scientia, angelica potius est, quam humana: nos enim de angelorum Beatitudine vix aliquid possumus nisi per analogiam ad nostram inuestigare; & ideo Metaphysica prout in nobis est, merè est speculatiua omni ex parte, & ad moralia seu practica non descendit.

VI. Dico 2. Metaphys. non solum scientia est, sed etiam naturalis sapientia. Hanc assertiōnem ponit, & ex professo probat Arist. lib. 1. cap. 1. & 2. & lib. 3. cap. 2. Qui primum supponit esse in nobis aliquam virtutem intellectualem quæ sit sapientia: quod etiā docuit idem Arist. 6. Eth. c. 2. & sequent. Estē communis omnium sapientiam consensus: nam si nullus habitus hominis esset sapientia, nullus hominum sapiens dici posset, nam sapiens à sapientia est & dicitur, non n. est homo sapiens à natura, nec ex sola potentia seu facultate, vt est per se notum, alias omnes homines essent sapientes: sed sapientia sit homo aliquo vsu, & habitu aut virtute: est ergo sapientia habitus. Ruris ex ipsa voce & omnium sensu constat significare habitum ad intellectum pertinentem, non quemcumque, sed perfectum, quicque virtus intellectualis sit, & valde perfecta. Quod optimo discursu probat Aristoteles in proemio cap. 1. distinguens experientiam ab arte, & arte à scientia, quæ propter se quæritur, & in causarum ac principiorum cognitione versatur: & concludens sapientiam esse debere aliquam huiusmodi scientiam.

Est autem hoc loco aduentendum, si attendamus vulgarem sermonem, interdum videri hoc sapientię nomine significari, non vnum determinatum habitum intellectus, sed rectitudinem quandam intellectualem ad bene iudicandum de rebus omnibus, confusentem ex perfecta consecutione scientiarum omnium, ad eum modum quo iustitia in vna acceptione non significat vnum singularem habitum, sed concentum & rectitudinem omnium virtutum voluntatis. Atque ad hanc sapientię acceptiōnem

Franc. Suar. Metaph. Tom. I.

videtur optime accommodari descriptiones illæ Ciceronis: *Sapientia est rerum diuinarum & que humanarum* ^{4. Tusi. & 2. Officer.} *causarumque quibus ha res continentur, scientia.* Atque eodem sensu videntur de sapientia locuti antiqui Philosophi, qui de ratione sapientia aiebant esse, ut omnium rerum sit cognitio, etiam usque ad infinitas species, & omnes proprietates earum: hoc enim non sit vna scientia, sed omnium collectione. Imo, si de homine sit sermo, neque per omnes scientias simul sumptas tam exactam rerum omnium cognitionem affequitur: & ideo ipsi aiebant non esse in homine veram sapientiam, sed fucatam: nos autem verius esse in homine veram sapientiam, etiam naturalem, sed humanam, ac proinde valde limitatam. Alio vero modo, magisque apud sapientes vñitato, sumitur sapientia pro aliquo peculiari habitu, id est dupliciter: est enim quædam, quæ dicitur sapientia simpliciter: alia; quæ tamen secundum quid: illa est quodammodo vñiversalis, non prædicatio, aut omnium collectione, sed eminentia & virtute, ut statim declarabimus: haec est particularis, non tantum habitus, sed etiam materia, & virtute. De hac posteriori sapientia est longus sermo Socratis apud Platonem, dialog. 3. seu de sapientia, vbi distinguit sapientiam artificum, & gubernatorum, & similes. Et hoc eodem modo videtur dixisse Paulus 1. Corinth. 3. *Vi sapientia architectus, fundamentum p[ro]p[ri]us.* Dicitur enim sapiens in aliquo genere, vel materia, qui scientiam vel artem quæ circa eam versatur, perfectè nouit, & per supremas causas illius generis, ut notauit D. Tho. 2.2. q. 45. art. 1. Alio denique modo (ut ibidem ait D. Thom.) quædam particularis scientia, seu intellectualis virtus dicitur sapientia simpliciter, & hoc modo vñus est Aristoteles hac voce, lib. 6. Ethic. loco citato, & in præsenti: & hoc sensu tribuit Metaphysica hanc dignitatem sapientie.

VII. Secundo ad hoc probandum subiicit Aristoteles cap. 2. conditions sapientie, quarum aliqua communes illi sunt cum alijs scientiis speculatiuis: alia vero sunt illi propria: & illæ, quæ communes esse videntur, ita accipiendæ sunt, ut secundum quandam eminentiam, & singularem perfectionem, sapientię conueniat. Prima ergo conditio est, sapientiam versari circa omnia, esseque omnium scientiam, ut possibile est. Hæc conditio satis est à nobis expoita in sect. 2. ratio vero eius constabit ex dicendis.

Secunda conditio sapientie ab Aristotele posita est, ut in rebus difficilioribus & à sensibus remotioribus versetur: nam ea cognoscere, quæ omnibus sunt obvia, quæque sensibus percipiuntur, non ad sapientes, sed ad quoscumque vulgares homines spectat. Hæc autem conditio intelligenda viderur de cognitione rerum difficiliorum, quanta homini possibilis est: non enim spectat ad hominis sapientiam altiora se quærere, & que lumine naturali cognosci non possint, quales sunt futurorum contingentium eventus, & familia, quæ per humanam scientiam velle cognoscere, non sapientia est, sed temeritas. Sapientia igitur humana in rebus altioribus ac difficilioribus iuxta ingenij humani capacitatem versatur.

VIII. Tertia conditio est ut sit certissima cognitio: sub qua conditione etiam evidenter, & *charitas* comprehenditur: quia naturalis certitudo, de qua sermo est, ex evidentiā nascitur, eique commensuratur. Ratio autem perspicua huius cōditionis est, quia sapientia significat perfectam scientiam, & eximiam cognitionem: maxima autem perfectio cognitionis humanae in certitudine, & evidentiā posita est.

IX. Quarta conditio est ut sit aptior ad docendum, causasque rerum tradendas. Hoc ipsum significauit Aristoteles c. 1. dicens, signum sapientis esse posse docere, & ad sapientem pertinere causas rerum cognoscere, ac tradere. Item in vnaquaque arte vel scientia illum sapientiorem existimamus, qui rerum

X.

Tertia.

XI.

Quarta.

C causas

causas intimius & vniuersalius comprehendit. Denique humana cognitio tunc perfectior est, cum causam asequitur, alioqui semper est imperfecta: cuius signum est, quia inquirentis animus non quiescit, donec causam inueniat. Igitur sapientia simpliciter illa erit, quæ rerum causas altiores & vniuersaliores asequitur; vnde etiam fiet ut aptior sit ad docendum.

XII.
Quinta.

Quinta est, talem sapientiam maxime dignam esse quæ propter se, sciendique causa appetatur: hoc enim ad dignitatem pertinet, ut per se constat: cum ergo sapientia dignitatem quandam, & excellentiam inter scientias obtineat, non est dubium, quin in eo genere scientiarum collocada sit quæ propter ipsum scire queruntur: & quod in eo habeat supremum quandam & excellentem gradum, atque adeo quod propter se sit maxime expetibilis.

XIII.
Sexta.

Sexta proprietas sapientiae est præesse aliis, potius quam eis ministrare: quod etiam est consonum dignitati eius: quo autem sensu accipendum sit, statim declarabo. Solum circa has proprietates aduerto Aristotelem in eis assignandis fere non loqui de sapientia, sed de sapiente, subintelligit tamen eam scientiam esse sapientiam, ratione cuius sapientia haec conditio-nes conueniunt. Quod si quis dicat, non conuenire has proprietates sapienti, ratione vnius scientiarum, sed ratione omnium, vel plurium simul: respondendum est id nunc superesse ostendendum, probando has conditiones reperi in scientia Metaphysicae, simulque ostendetur esse vnam quandam scientiam, quæ omnibus illius attributis alijs prægeminat, id eoque sit sapientia, itamque esse Metaphysicam.

XIV.
Dicit pro-
prietates sa-
pientiae in
Metaphysi-
ca reperi-
re demonstra-
tur.

Terzio igitur loco probat Aristoteles cap. 2. has omnes conditiones in Metaphysica reperi. Primam quidem, quia ille quodammodo nouit subiecta omnia qui prædictus est scientia vniuersali: sed Metaphysica est vniuersalissima scientia, ergo est scientia rerum omnium eo modo, quem sapientia requirit, scilicet quantum possibile est. De hac conditione satis dictum est supra, sect. 2. & ex ibi dictis colligere licet, duabus vel tribus modis agere Metaphysicam de omnibus rebus. Primo confuse & in communi, quatenus agit de rationibus entis communibus omnibus rebus, aut omnibus substantiis, vel accidentibus, & consequenter de primis & vniuersalissimis principiis, in quibus omnia principia reliquarum scientiarum aliquo modo fundantur. Secundo in particulari de rebus omnibus usque ad proprias differentias, & species; quod aliqualiter verum est, non tamen æque nec eodem modo in omnibus: nam in rebus vel rationibus rerum, que abstrahunt à materia secundum esse, id est simpliciter verum ex parte ipsarum rerum: limitatur tamen ex imperfectione intellectus nostri. Itaque Metaphysica humana (de qua tractamus) de his demonstrat & differit, quantum humana ingenium naturali lumine potest. In rebus autem quæ sensibilem, aut intelligibilem materiam seu quantitatem concernunt, non est id simpliciter verum, etiam ex parte ipsius scientiae, sed quatenus in eis reperiuntur, transcendentalis prædicta, vel eis aliquo modo applicantur Metaphysica rationes & media abstrahentia à materia, ut per ea aliiquid de eis demonstretur. Tertio addere possumus hanc scientiam agere de omnibus non in se, sed in causis suis, quia disputat de vniuersalissimis causis rerum omnium, & præsertim de Deo.

XV.

Posset ergo inquiri, quinam ex his modis ad rationem sapientiae sufficiat, & consequenter qua ex parte Metaphysica sapientia sit, vel an solum sit sapientia, prout omnes hos modos comprehendit. Ad quod breuiter dicendum videtur, Metaphysicam requirere totam illam amplitudinem & cognitionem, ut sit absolute & simpliciter sapientia. Etenim si quis ex Metaphysica sciat communem rationem entis in quantum ens, & eius attributa ac principia,

habet quidem inchoatam sapientiam; quandoquidem principia tener vniuersalia, quibus potest alia principia confirmare & diuidare. Item, quia habet quandam scientiam, vel scientia partem per se valde appetibilem, & scitu dignissimam, & ad alias omnes scientias utilissimam; & quodammodo necessariam: esset ergo illa, aliquia sapientia. Num tamen posset dici sapientia simpliciter quæ enim est simpliciter sapientia sine Dei cognitione? Item, quia ens in quantum ens, in eo præcise sistendo, licet in ratione obiecti scibilis sit satis perfectum propter eius abstractionem, subtilitatem, & trancendentiam, tamen in esse rei habet minimam perfectionem, nam maior est in determinatis entibus: ad rationem autem sapientiae non satis est obiectum scibile fine dignitate rerum quæ sciuntur. Tamen si in nomine vni faciamus, certe Metaphysica, si in ea entis abstractissima ratione sicut non erit satis sapida scientia, ut sapientia simpliciter possit appellari. È contrario vero si fingeretur Metaphysica quæ de Deo, & non de ente tractaret, illa quidem plus aliquid haberet de ratione sapientiae, tunc propter nobilitatem obiecti, quod re ipsa non minus abstractum est quam ens, licet non prædicatione aut vniuersalitate, tunc ob iunctitudinem, quam maxime habet adiunctam talis contemplatio, tunc demque ob virtualem continentiam & causitatem, ex qua sit ut talis Dei cognitione facile pariat aliarum rerum cognitionem. Veruntamen huiusmodi cognitione Dei exacta ac demonstrativa non potest per naturalem Theologiam obtineri, non cognitis prius communibus rationibus entis, substantiæ, cause, & similibus, quia nos non cognoscimus Deum, nisi ex effectibus, & sub communibus rationibus, adiunctis negationib, quibus imperfectiones excludimus. Et ideo fieri non potest ut Metaphysica sit sapientia sub postrema ratione, nisi etiam primam includat. Si autem fingatur Metaphysica quæ ex primo & secundo modo cognoscendi omnia habeat, quæcunque necessaria sunt ad cognoscendum Deum, eumque primario attingat & contempletur, illa quidem dici posset sapientia, absolute, etiam si de alijs rebus parum aut nihil in specie cognosceret: esset tamen valde imperfetta, & mutila sapientia, quam nescie esset multa etiam de Deo ignorare, aut imperfete attingere: quia cum Deus ex effectibus cognoscatur ignoratis præcipuis effectibus, necessarium esset etiam ipsius Dei cognitionem esse diminutam. Et propter hanc causam merito Aristoteles, non partem Metaphysicae, sed totam illam appellavit sapientiam simpliciter, quam dixit esse vnam tantum 6. Ethic. cap. 7. & Diuus Thomas 1.2. quest. 57. articulo secundo.

XVI.

Secundam conditionem sapientiae in Metaphysica reperi probat Aristoteles, quia tractat de rebus maximè vniuersalibus, & à sensu remotissimis: hæc autem sunt nobis cogniti difficultissima: nam cum nostra cognitione à sensu oriatur, quod à sensu longissimè abest, difficile in nostram intelligentiam cadit. Hinc vero occasione sumpta, solent hoc disputare interpres, an intellectus noster in hoc statu directe cognoscat singulare, vel vniuersalia tantum: & an inter ipsa vniuersalia facilius cognoscat ea, quæ minus communia sunt, ut species vniuersalia, & ideo verum sit quod hoc loco ait Aristoteles: *Vniuersalissima est cognitio difficultissima*. Veruntamen prior ex his questionibus omnino aliena est à præsenti instituto: quid enim referit ad dignitatem Metaphysicae scientiae declarandam, aut ad prædictum Aristotelis textum intelligentium, quod singulare directe cognoscatur ab intellectu, nec ne? hæc ergo quæstio omnino est à nobis in proprium locum, hoc est, in scientiam de anima, remittenda. Speramus enim fore ut, adiuuante Deo, illius etiam scientiae disputationes pro viribus elaboratas aliquando tradamus. Quod si id asequi non potuerimus

erimus, sufficiente que à grauislumis autoribus de prædicta quæstione hæc tenus tradita sunt: statui enim de nullare extra proprium locum, aut omnino extra methodum differere: etiam si omittenda propterea talis disputatio sit: minoris enim incommodi esse censio aliquid facere, quam importunè peregrinis quæstionibus aliunde vocatis, lucidam ad distinctam methodum obscurare & confundere.

Atque eadem ferè ratio est de posteriori quæstione, quam idcirco etiam omittam, attingendo tantum id quod necesse est, ut sensus Aristotelis in citato loco intelligatur, ne sibi ipsi repugnare videatur. Etenim libr. 1. Physicorum statim in initio ait, in scientia progreendiendum esse ab vniuersalioribus ad particularia, quia incipendum est a notioribus nobis, & vniuersaliora, notiora nobis sunt: hic verò ait hanc scientiam esse de rebus difficillimis, eo quod sit de vniuersalissimis, quæ sunt hominibus cogniti difficillima. Quam apparentem contradictionem ita D. Thom. 1. Metaphys. cap. 2. lect. 2. conciliat ut intelligamus Aristotelem. Phys. logutum fuisse de simplici tantum apprehensione, & imperfecta cognitione rerum vniuersalium, hic vero de scientifica cognitione, & complexa, qua proprias rationes vniuersalium distinctè cognoscimus, eorumque proprietates de illis demonstramus. Non enim semper ea, quæ facilius in mentem veniunt per simplicem apprehensionem, facilius etiam intimè penetrantur & cognoscuntur: quid enim facilius apprehendimus quam tempus, motum, & similia? Quid vero difficultus inquiritur quoad exactam cognitionem, tam rationis formalis, seu entitatis, quæ proprietatum talium rerum? Si ergo vniuersaliora dicuntur notiora nobis quoad simplicem & imperfectam apprehensionem, quoad an ist. (ut sic dicimus) quis enim non facilius concipiatur hanc esse arborē, quam sitne pyrus, aut ficus? Ad hos enim vniuersaliores conceptrus confusos, & imperfectos paucioribus indigemus, & ideo facilius illos formamus. Dūm tamen illorum exactam cognitionem inquirimus, difficultius eam assequimur, eo quod sunt a sensibus remotores, ut hic dixit Aristoteles.

D. Thom. qualiter con-
tra duo A-
ristotelis lo-
ca difficultia-
tis.

XVII. *Obiectus* *contra pra-
cedentem* *conciliatio-
rem.*

Huic autem expositioni solum obstare video, quod Aristoteles 1. Physic. non videretur tantum loqui de rudi illa & imperfecta vniuersalium apprehensione, sed de scientifica cognitione: nam ex ea facilitate cognoscendi vniuersaliora colligit ordinem in scientia seruandum: scientia autem non debet procedere à notiorib. quoad apprehensionē, sed quoad eam cognitionem quæ per scientiam haberi potest: nam si scientifica cognitionis difficultior est, nihil ferè conferet quod simplex apprehensionis facilius sit, ut iuxta conuenientem methodum ab huiusmodi rebus sit incipendum. Adde ipsa experientia constare etiam in cognitione scientifica facilius cognoscitiones communes, quæ proprias, ut ens mobile aut naturale, quæ cœlum, vel hominem: & rationem ens, quæ rationem substantiam, vel accidentis. Et ratio etiam id suadet, nam in scientia per se & directe intenditur distincta cognitione tam essentia, quam proprietatum vniuersalium rei, vel rationis formalis: & vniuersalia ipsa non tractantur aut sciuntur, per se loquendo, ut tota vniuersalia seu potentialia sunt, sub qua ratione ipsorum distincta cognitione pender ex cognitione rerum inferiorum: hæc enim est veluti reflexiva cognitionis & dialectica, quia illa proprietatis seu ratio totius potentialis per intellectum potius conuenit, quam re ipsa: sciuntur enim huiusmodi vniuersalia in scientia propriis ac realibus secundum proprias actuales essentias, & proprietates illis conuentaneas, & adæquatas: sic autem facilius sciuntur vniuersaliora, quia ab eis omnino pender cognitione minus vniuersalium: non vero è contra-

rio, quia vniuersaliora sunt de ratione inferioris, & non è conuerso. Atque hæc obiectio non solum videtur concludere Aristotelem in 1. Physico, de scientifica cognitione vniuersaliorum fuisse locutum, sed etiam falsum esse hæc vniuersaliora esse difficultiora cogniti.

Quapropter nonnulli volunt Aristotelem hoc loco non de vniuersalibus rationibus, sed de vniuersalibus causis fuisse locutus, id est, non de vniuersalibus quæ in prædicando vocant, de quibus in primo Physicorum fuerat locutus, & de quibus præcedit discursus factus, sed de vniuersalibus in causando, ut sunt Deus, & intelligentia. De quibus videtur etiam recte intelligi ratio Aristotelis, scilicet quia vniuersalia sunt à sensibus remotissima: hoc enim est verum de vniuersalibus in causando, de ceteris vero minime: nam cum hæc sint etiam in singularibus materialibus, non videntur à sensu remota: nam hoc cens, vel hæc substantia obicitur sensui, sicut hoc animal vel hic homo, unde vniuersaliora prædicta facilius obicitur sensibus ratione suorum proprietatum singularium, quæ minus vniuersalia, & ideo facilius cadit in intellectum nostrum, saltem ex parte nostra animal, quam homo, & substantia quæ animal, & sic de aliis: quia, regulariter loquendo, & iuxta ordinem modum, quo nobis applicantur obiecta sensibilia, facilius impriment sensibus species seu phantasmatum horum singularium.

Nihilominus hæc expositiō reiicitur communiter ab interpres Aristotelis, licet enim fateantur dictum Philosophi esse verum etiam de vniuersalibus causis: docent tamen eum propriè locutum fuisse de vniuersalioribus prædicatis: tum quia hæc propriè & simpliciter dicuntur vniuersalia: tum etiam quia reuera etiam ex ea parte qua Metaphysica tractat de ente & substantia ut sic, est difficultior ceteris scientiis. Et in hæc etiam prædicta cadit ratio Aristotelis, quod scilicet longius absunt à sensibus secundum suam abstractionem & præcisam rationem: hæc namque communes rationes non habent propria singularia, sed mediis rationibus minus vniuersalibus ad singularia descendunt.

Alias responsiones afferunt expositores tam in hunc Metaphysicæ locum, quæ in illum Physicorum & super 1. lib. Post. cap. 2. & lib. 2. cap. 15. & 18. Explicatur & approbatur etiam Aristoteles ait vniuersalia esse nature notiora, singularia nobis. Quibus omisssis in priori re sponsione perfidendum censio, si paululum tamen adducatur. D. Thom. Thoma explicitur. Dicendum ergo existimo Aristotelem in libr. 1. Physicorum locutum fuisse de ordine doctrinæ, in qua dicit esse incipendum ab vniuersalioribus, quia nobis sunt notiora quoad simplicem & confusam cognitionem eorum, quatenus sunt quædam tota potentialia & vniuersalia. Nec refert quod in scientiis non intendatur cognitionis confusa, sed distincta, quia Aristoteles non dicit vniuersaliora esse notiora ea cognitione quæ per scientiam intenditur, sed ea potius quæ imperfecta supponitur, ut per scientiam perficiatur. In hoc verò loco Metaphysica non agit Aristoteles de ordine doctrinæ à nobis obseruando, sed de perfecta scientia ipsorum obiectorum obtinenda, & hoc modo ait vniuersaliora esse cognitionis difficultiora. Quod tamen non asseruit simpliciter, sed cum hac limitatione fuit: quia contingit interdum vniuersaliora esse etiam quoad perfectam cognitionem nobis notiora: quia difficultas, quæ ex parte abstractionis in eis est, potest aliunde compensari: quo modo ens naturale ut sic, est nobis notius quam cœlum, & ens quam angelus. Non obstante autem ea limitatione, concludit Aristoteles hanc scientiam esse de rebus difficillimis, quia in ea tanta est abstractione ut omnino præscindat, à materia, & ab actionibus & proprietatibus sensi-

XIX.
Aliorum
conciliatio.

bilibus ut tales sunt, & id est nihil in eius obiecto esse potest, vnde difficultas ex tanta abstractione proueniens tollatur: atque haec satis sint de illa secunda conditione.

XXII.
Dub. um.

Circa tertiam conditionem sapientiae merito dubitari potest, quomodo huic doctrinæ conueniat, scilicet esse certissimam. Ex ratio difficultatis potissima oritur ex scientiis Mathematicis, quæ videtur multo certiores, cum ex principiis evidenter etiam, in modo sensu notissimis procedant. Vnde idem Aristoteles lib. 2. Metaphys. cap. 3. text. 16. significat modum procedendi Mathematicæ esse accuratissimum, & certissimum, eò quod à materia & mutatione abstracta, à qua non abstracta Philosophia, & licet Metaphysica videatur abstracta, si res de quibus tractat, considerentur, prout tamen in nobis est, non videot abstracta, quia non considerat de rebus illis, nisi ex effectibus sensibilibus qui in materia versantur. Vnde idem Aristoteles lib. 2. text. 1. ait res notissimas natura sua esse nobis signatas, quia intellectus noster ita ad eas comparatur sicut vespertiliovis visus ad lucem Solis. Et confirmatur, nam humana cognitione à sensu incipit, vnde per sensum accipit claritatem & certitudinem: quo ergo fuerit cognitione de rebus à sensu remotior, eò erit minus certa: sicut ergo ex hoc principio colligit Aristoteles supra hanc scientiam esse difficultiam, ita colligere potuit esse incertissimam. Imo haec duo videntur semper esse coniuncta, difficultas videlicet & in certitudo, aut minor certitudo: si ergo haec scientia est maxime difficultis, erit consequenter minus certa.

XXIII.
Responso.

Distinguendæ videntur duæ partes huius doctrinæ: vna est, quæ de ente utens est, eiusque principiis & proprietatibus differit. Altera est quæ tractat de aliquibus peculiaribus rationibus entium, præsertim de immaterialibus. Quoad priorem partem non dubium est, quin haec doctrina sit omnium certissima, quod satis est ut haec proprietas ipsi absolute & simpliciter tribuatur: nam quæ oties comparatio sit inter habitus secundum id quod in eis est optimum & maximum, fieri debet, vt sumitur ex 3. Topic. capit. 2. sic ergo Aristoteles in dicto proemio absolute ait, hanc doctrinam esse certissimam, & videot loqui de illa prout in nobis est. Et ratio eius est optimæ, & procedit de hac scientia quoad hanc partem, scilicet, quia ea scientia est certissima quæ circa prima principia maximè versatur, & quæ ex paucioribus rem cōficit: ita vero se habet hæc scientia, quia talis scientia magis est independens, habetque principia notiora, ex quibus alia principia robur & certitudinem accipiunt, vt declaratum est: sic enim res illæ de quibus Mathematicæ tractant, includunt, communia & transcendentia prædicta, de quibus Metaphysica differit: principia etiam Mathematica includunt Metaphysica, & ab illis pendent.

XIV.

De altera vero parte huius scientiae, quæ in determinatis rationibus entis versatur, distinguendum est: potest enim esse scientia certior, aut secundum se, aut quoad nos. Scientia igitur harum rerum ex se non dubium est quin sit certissima, & quod Mathematicas scientias antecellat. Nam certitudo scientia hoc modo pensanda est ex obiecto: huiusmodi autem res & substantiae immateriales sunt ex se aptæ ad gignendam certissimam sui cognitionem, tum quia sicut sunt perfectiora entia, magisque necessaria simpliciaque, & abstracta, ita in eis maior est veritas, majorque certitudo principiorum. At vero ex parte intellectus nostri est hæc scientia in nobis quoad hanc partem minus certa, vt experientia docet, & probant rationes dubij in principio posita. Præsertim illa, quod cum nostra cognitione à sensu orriatur, obscurius & ex natura rei minus certo attingimus ea, quæ ab omni materia sensibili abstracta sunt.

Dices primo: Ergo hæc scientia prout in nobis est, semper est minus certa in hac parte, quam Mathematica: ergo simpliciter est minus certa, quia Metaphysica de qua agimus, non est alia nisi humana: hæc autem tantum in nobis est, quid ergo refert ad nobilitatem Metaphysicæ, quod secundum se sit certior? illud enim erit verum de Metaphysica angelica, non de nostra. Vnde tractando de nostra, videatur in uolci repugnancia in illa distinctione, secundum se, & prout in nobis: hæc enim distinctio accommodata obiectis seu rebus cognitis optime quadrat, & ita est illa uolci sepe Aristoteles in primo Posteriorum, & in principio Phys. & Metaph. at vero accommodata actibus vel habitibus nostris nullo modo videotur posse habere locum, propter rationem factam: hic autem non de obiectis, sed de re ipsa loquimur. Respondent aliqui satis esse quod Metaphysica in angelis sit certior, quia eiusdem rationis est cum nostra, quia sub eadem ratione seu abstractione de his entibus differit. Sed hoc non recte dicitur, quia illa scientia angelica est altioris rationis, primum quia illa vel est à priori & perfecta, scilicet, ut versatur circa res creatas, vel est à posteriori vt de Deo, est per cognitionem perfectam nobiliorum effectuum. Deinde quia scientia differunt generi ex modo procedendi: modus autem intelligendi angelorum est altior, simplicior, & essentialiter perfectior.

Dubia alii
quo proponuntur &
dissoluuntur.
Primum.

Respondeatur ergo primo fortasse in aliquo statu posse Metaphysicam humanam esse perfectiore & certiore quam sint Mathematicæ: namlicet, acquiriendo hanc scientiam solis naturalibus viribus factam, & ordinario modo humano, non possit tam perfecte obtineri, si tamen noster intellectus inuenitur ab aliis superiori causa in ipsorum discurso naturali, tunc, vel ipsa scientia modo supernaturali fiat, licet res ipsa sit naturalis, potest forte esse tam clara & evidens vt Mathematicas supererit. Quia vero hæc responsio magis est Theologica quam Philosophica, addo vterius, quamvis Metaphysica in nobis semper sit quoad hanc partem inferior Mathematica in certitudine, nihilominus simpliciter & essentialiter esse nobiliorum: ad quod multum refert quod sit secundum se, & ex parte obiecti certior: nam dignitas obiecti maxime spectat ad dignitatem scientiae, & illa est quæ per se redundant in scientiam: imperfectiones autem quæ ex parte nostra miscentur, sunt magis per accidentem: & ad hoc tendit distinctio data, in quo sensu nullam inuoluit repugnantiam.

Dubitabit secundo aliquis, nam hinc sequitur, hanc scientiam Metaphysicæ, quatenus de Deo agit, minus certam est quoad nos, quam vt tractat de intelligentiis, quod tamen non videot verum. Sequela sic deducitur ex ratione facta, nam si hæc scientia est minus certa quoad nos, vt versatur circa res abstractas à materia, quia nostra cognitione à materialibus incipit: ergo quæ res de qua tractat Metaphysica, magis elongata & remota fuerit ab hac materia, eo metaphysica prout in illa versatur, erit minus certa: sed Deus summe distat à rebus materialibus & sensibiliibus: ergo. Respondeatur, negando se qualem, absoluendo loquendo. Duobus enim modis intelligi potest vnam rem magis distare ab alia, scilicet perfectione seu entitate, & causalitate seu connexione effectus & cause. Priori modo magis distat Deus à materialibus rebus, quam spiritus creatus: posteriori autem modo magis distat spiritus creatus ab omnibus rebus creatis, quam Deus. Pendunt enim omnia essentialiter à Deo, non à carceris spiritibus, & per se loquendo, omnia Deum imitantur, & aliquam eius similitudinem aut vestigia gerunt. quod vero inde resuluet aliquæ similitudo, vel convenientia cum angelis, est secundarium & accidentarium. Quia ergo non ex rebus sensibiliibus non utique consideratis, sed vt effectibus, ascendimus ad substan-

XXVI.
Collatio in
Metaphysicam
cas in certi-
tudine.

2. Dubium.

Rantias separatas contemplandas, inde fit ut naturaliter certius asequamur Dei cognitionem, quam angelorum, quod ipso vnu & experientia constabit amplius ex dicendis.

XXVIII. *Tertio potest dubitari præsertim circa priorem partem positam, an haec scientia superet alias solum quoad principiorum certitudinem, vel etiam conclusionum. Nam ratio facta solum videtur procedere de principiis: at si hoc dicatur sequitur non haec scientiam, sed habitum principiorum, qui distinctus est, esse certioris aliis scientiis. Vnde obiter etiā dubitari potest, an fit haec scientia certior habitu principiorum. Nam si hoc dicatur, facile expeditur posita difficultas, ut per se constat: at hoc ipsum videtur difficillimum: nam haec scientia nitor in ipsis principiis: quo modo ergo potest esse certior, quam illorum habitus, cum hinc etiam verū sit axio-
ma illud, Propter quod vnumquodque tale, & illud magis?*

XXIX. *Ab hac posteriori parte incipiendo, D. Thom. 1. 2. quæst. 2. arti. 2. ad secundum significat sapientiam esse nobiliorem & certiorem etiam ipso habitu principiorum sic enim ait: Scientia pendet ab intellectu, scilicet a principiis, & vitrumque pendet a sapientia, scilicet a principiis, & quæ subest continet & intellectum & scientiam: sentit ergo Diuus Thomas sapientiam esse intellectus seu habitu principiorum principialem & perfectiorem. Etrationem indicat, quia sapientia habet quidquid est perfectionis in habitu principiorum, & illud ipsum nobiliorem modo, & præterea aliquid amplius: est ergo perfectior. Antetedens declaratur, qui intellectus versatur circa prima principia, iudicium de illis ferendo: sed hoc ipsum habet sapientia, ut supra ostensum est, & ultra hoc versatur circa capula alia, quæ ex principiis inferuntur, & circa res nobilissimas, & primas rerum causas, ut supra ostensum est. Rursus circa ipsam primam principia versatur nobiliore modo sapientia, quia intellectus simplici tantum modo versatur, ferendo iudicium ex naturali & immediata efficacitate naturalis lumen intellectus: sapientia vero, reflexionem faciens supra ipsum lumen, & originem illius contemplans, à qua ipsum habet totam certitudinem suam, illud assumit ut medium ad veritatem & certitudinem principiorum demonstrandam: hic autem modus iudicandi videtur altior, magisque comprehensius: ergo habet sapientia plus perfectionis quam intellectus, & quidquid nobilitatis est in intellectu, id habet perfectiori modo. Vnde etiam videtur satisfieri difficultati in contrarium insinuat: nam licet sapientia in principio & quasi via generationis pendeat ab intellectu, quia necesse est ut supponat aliqua principia, tamen secundum se, si perfecta sit, non penderet ab eo essentialiter, sed per se sufficit ad assentendum principiis per propria media, & reflexionem supra ipsum lumen intellectuale, & fortasse ad eam perfectionem peruenire potest, ut iam sine vlo discursu formalis principiis suis præbeat assensum. Atque eandem sententiam tenet Albertus lib. de apprehe. p. 5. habetque magnum fundatum in Aristotele lib. 1. Post. cap. 7. text. 23. vbi significat Metaphysicam esse omnium principem, eo quod sua principia demonstrat: & lib. 6. Ethic. cap. 7. vbi sic ait: Sapientem non solam esse, quæ ex principio cognoscatur, sed etiam circa principia dicere vera oportet. Quare sapientia, & intellectus est & scientia, & (vñ caput 3) scientia rerum earum quæ summi afficiuntur honoribus. Non potuit autem intelligere sapientiam esse aggregatum ex intellectu & scientia aliqua, cum haec ligatim distinxerit, ut virtutes diuersas: intelligit ergo esse intellectum & scientiam secundum quandam eminentem perfectionem, ut ibi etiam expoñentes intelligunt: & disputat Buridan. quæst. 12. qui hanc sententiam insinuat in quæst. vñ eiusdem libr. 6. Ethicorum.*

XXX. *Nihilominus aliqui probabiliter existimant limi-
Franc. Suar. Metaph. Tom. I.*

tandam esse haec sententiam, ut nimis sapientia præferatur intellectui principiorum, ut versatur circa principia aliarum scientiarum, non vero ut versatur circa principia eiusdem Metaphysicæ. Quæ limitatio videtur sumi ex verbis quæ Diuus Thomas supra subiungit, dicens, sapientiam esse principiis, continereque sub se intellectum & scientiam, *Vi de conclusionib[us] (aut) scientiarum diuidicantur, & de principiis earundem: vbi notandum est illud relatum earundem, refert enim alias scientias à sapientia distinctas: ergo solum comparatur sapientia ad intellectum, ut versatur circa principia aliarum scientiarum, & quia de illis diuidicantur, & ideo nobilior esse dicitur. At vero focus videtur accidere in eadem sapientia comparata ad intellectum ut versatur circa principia ipsiusmet sapientia: nam ab illo ut à proximo fonte habet suam totam certitudinem. Item, ille habitus circa easdem res nobiliori modo versatur, quia ille habitus non sicut in primis principiis abstractissimis, pertinentibus ad ens ut sic, & ad altos terminos abstractos, ut est illud, *Quodlibet est, vel non est, & similia, sed etiam versatur circa prima principia substantia ut sic, & Dei, & intelligentiarum ut sic: vnde ad illum propriæ pertinet earum quidditates contemplari: nam quidditas rei per simplicem cognitionem intelligitur, vel ex ea immediatum principium constituitur, si à nobis per compositionem cognoscatur: ad sapientiam vere pertinet, proprietates harum rerum ex quidditate demonstrare. Et quidem non videtur posse negari, quin cognitio ilorum principiorum quibus haec scientia nitor in, certior simpliciter sit, quam sit ipsa scientia, quandoquidem ab illi pendet ut à propria causa, alterius & superioris rationis in modo assentiendi. Nec refert, quod Metaphysica in sua principia reflectatur ut ea demonstraret: semper enim necesse est, ut secundum propriam rationem suam per discursum procedat, & prioribus principiis nitatur, quæ ut notiora & certiora sumat: non enim dicendum est eūdem habitum acquisitum, per discursum & sine discursu assentiri. Igitur absolute & vniuersim comparando principia Metaphysicæ ad ipsam scientiam, certior est illorum cognitio. Et hoc ipsum confirmat experientia, nimirum demonstratur in Metaphysica, quod sub ea ratione tam certum sit, sicut hoc principium, *Quodlibet est, vel non est, quatenus est per se notum.***

Cum ergo sapientia præfertur omnibus aliis virtutibus intellectualibus, etiam intellectui principiorum, intelligi potest primo de sapientia ut includit sua principia, & comparatur ad alias scientias, ut sua etiam principia, & conclusiones includunt: ita enim folere scientias considerari sumit ex Aristotele 3. Metaphysic. capit. 2. text. 5. vbi Fonfeca id aduertit. Dicitur autem Metaphysica excedere alias scientias quod certitudinem tam conclusionum, quam etiā principiorum, non solum comparando principia ad principia, & conclusiones ad conclusiones: sic enim non est propria comparatio scientie ad intellectum, sed scientie ad scientiam, & intellectus ad intellectum: in quo sensu etiam una scientia particularis dici potest certior quam intellectus principiorum, quia potest habere certiora principia. Igitur intelligi debet, etiam comparando conclusiones Metaphysicæ ad principia propriæ aliarum scientiarum, hic Metaphysicam excedere in certitudine, quia discrus eius nitor in principiis adeo notis & certis, ut possit generare assensum certiorem, quam sit simplex assensus aliorum principiorum in alijs materijs: & propter alias rationes supra factas.

Vel secundo, & fortasse clarius, dici potest sapientia præferriri intellectui principiorū nobilitate, & excellentia simpliciter, non vero semper certitudine aut evidenter, præsertim respectu nostri, seu prout in nobis est: non enim semper nobilitas habi-
Habitus in-
evidenter
evidenter
potest esse

30

nobilior & tus; seu ipsius dignitas, aut scientia; cum certitudine aut evidencia convertitur: fides enim Christiana simpliciter in substantia aut specie sua est nobilior: quam naturalis Metaphysica, licet non sit ita clara & euidens: & naturalis Philosophia est nobilior, quam Mathematica, licet sit minus certa, propter obiecti nobilitatem, quæ ad dignitatem simpliciter intellectualis virtutis magis confert, ut significauit Diuus Thomas libr. 1. de anima capit. 1. & 1. part. quæst. 1. artic. 5. ad 1. vbi adducit illud Aristoteles libr. 1. de partibus animalium capitul. 5. Resuperiores tamen si leuiter attingere possimus, tamen ob eius cog. & secundum generis excellentiam amplius obiectamur, quam cum hec nobis iuncta, omnia sintemus. Et similem fere sententiam habet libr. 1. de celo, capitul. 12. Sapientia ergo siue Metaphysica eti non sit certior in nobis quam intellectus, saltem quoad sua principia, est tamen simpliciter nobilior & altior, quia attingit nobiliora entia, & supremas causas entium, nempe Deum & intelligentias, quas intellectus principiorum secundum proprias rationes earum non attingit, sed solum secundum communem rationem entis, & substantiaz: nam licet de Deo & intelligentiis multa sint principia per se nota secundum se: tamen respectu nostri nihil est per se notum: nam, si Deum esse non est nobis per se notum, ut infra ostendemus, multo minus reliqua quæ de his rebus in Metaphysica demonstrantur. Atque ita sit, ut de his rebus nihil per intellectum principiorum immediate cognoscamus, sed solum per sapientiam, & ideo sapientia nobilior sit: esto, non sit certior suis principiis prout in nobis existit: quia ad maiorem nobilitatem fatis est, quod sit de rebus simplicioribus & secundum se certioribus, cum ex certitudine & evidencia quæ per naturale lumen ingenij humani haberi potest. Vnde beatitudo naturalis hominis (quod hoc maxime confirmat) non in aliquo actu intellectus principiorum, sed in actu & contemplatione sapientiaz: consistit, dicente Aristotele 6. Ethicorum. capit. 12. quod sicut sanitas est quædam felicitas corporis, ita sapientia est felicitas animaz: & ideo ibidem præfert illam prudentiam: nam prudentia ad sapientiam ut ad finem resurget est namque (ut optime ait) sapientia procuratrix prudentia: ita enim animum regit, ut eum pacatum reddat, & a perturbatione liberum, quod ad contemplationem sapientiaz: maxime necessarium est: idemque docet lib. 10. Ethic. cap. 7. & 8.

XXXIII.

Atque ex his constat etiam resolutio tertiaz dubitationis quoad priorem partem eius: dicendum est enim hanc doctrinam esse certiorem alia scientiis, non solum quoad principia, sed etiam quoad conclusiones. Quod quidem si intelligatur proportionate, indubitatum est, ut dixit, scilicet quod principia huius scientiaz sunt certiora principiis aliarum scientiarum, & conclusiones huius, conclusionibus aliarum: hoc enim posterius ex priori sequitur: nam illæ conclusiones certiores sunt, quæ sequuntur ex certioribus principiis eodem genere illationis. Quod autem principia sive certiora, constat, quia sunt abstractiora & vniuersaliora, & omnium prima, ut infra videbimus: vnde deseruire possunt ad demonstrandum aliquo modo principia aliarum scientiarum, ut declaratum est. At vero si intelligatur illa comparatio absolute, & sine dicta proportione, id est, quod hæc scientia secundum se totam, etiam secundum conclusiones suas, superet certitudine alias scientias, secundum totum quod in eis est, etiam quoad principia earum, sic comparatio est minus certa, & non necessaria ad nobilitatem & perfectionem sapientiaz. Nihilominus tamen probabilis est, si loquamur de principiis propriis & particularibus aliarum scientiarum, prout à nobis cognoscuntur: vix enim vnum reperies, quod ex sola terminorum cognitione tanta certitudine nobis in-

noteatur, quanta potest ex principiis Metaphysica manifestari.

Quomodo Metaphysica aptior ad docendum sit.

Q Vartam sapientiaz conditionem, quæ est esse aptiorem ad docendum, Aristoteles ita demonstrat, quia illa scientia aptior est ad docendum, que magis in causarum cognitione versatur: it enim docemus quæ causam cuiusque relata sunt. Tacite autem subsumit hanc doctrinam maxime versari in causarum cognitione: & ita concludit esse apertissimam ad docendum, ideoque sapientiam esse. Hanc eandem conditionem declarauit Aristoteles fere toto capite primo huius procerii seu primi libri. Ut enim concludat ad sapientiam pertinere, rerum supremas causas inuestigare, longe petitio principio ait homines naturaliter appetere scientiam: nam haec maxime ratione sensus diligit: & in cæteris quidem animalibus esse tantum cognitionem sensuum, & quædam eorum habere etiam memoriam, & innatam quædam prudentiam, vel potius naturalem instinctum & sagacitatem, & aliqua etiam participare quædam disciplinæ modum, nunquam tamen asequi perfectam experientiam: hominem autem per sensus cognoscere singularia, quæ non solum memoria tenet, sed etiam inter se confert, & ita paulatim acquirit experientiam, quæ solum circa singulare versatur. Per experientiam vero ultra prægreditur, & artem inquirit, qua iam vniuersalia cognoscat, eorumque rationes & causas inquirat, & ideo quia rem asecutus est, sapientior censetur, quam solum expertus, quia non solum an res sit, sicut expertus: sed etiam properet quid, & causam rei cognoscit. Et ideo (inquit) in quacunque arte architectos nobiliores & sapientiores putamus eos, qui non tantum actiui sunt (quod suo modo commune est inanimatis) sed etiam causas rerum, rationes cognoscunt. Et statim subiungit proprietatem in qua nos versamur, dicens: Et prout signum sapientia est posse docere: quod præfare potest qui causas rerum nouit, non vero qui solos effectus experitus est.

Circa hanc vero conditionem in primis dubitari potest, cur hæc scientia aptior ad docendum existimetur quam reliquæ: nam omnis scientia propria & à priori (inter has enim est facienda comparatio) demonstrat rem per suas causas: ergo tam apta est ad docendum vnaquæque scientia in sua materia, quam hæc in sua. Neque ad hoc refert quod hæc scientia de nobilioribus rebus tractet: nam hoc conferret quidem ut ipsa sit nobilior, non vero ut ad docendum sit aptior: nam ad hoc magis conferre proportionem effectus ad causam, quam nobilitas virtusque: tam accommodate enim docetur effectus inferior per suam propriam causam, quam superior per suam: hæc ergo conditio vel nulla est specialis in Metaphysica, vel non est distincta à nobilitate obiecti. Quod si alii scientiæ hæc proprietates attribui potest, cerre potius dialecticæ esset tribuenda: nam illa docet discere, & docet docere: ergo a priori illa est ad docendum quam omnia alia. Atque ita Plato hoc munus Dialecticæ accommodat in Dialogo de Ente, seu Sophista. & ideo ibidem, & 7. libr. de Repub. eam præfert omnibus scientiis.

Ad priorem difficultatem responderetur, licet alia scientiæ demonstrent suas proprietates, vel effectus per proprias causas eis accommodatas, quia tamen illæ causæ non sunt primæ, nec inde pendent, sed superioribus subordinatae, ideo non sunt ita aptæ ad docendum alia disciplinæ, ac Metaphysica, quæ primæ rerum causas, & principia considerat. Itaque non solum excedit Metaphysica in obiecti nobis.

XXIV.

XXXV.
Dubium.XXXVI.
Dubium, i. e.

nobilitate, sed etiam in causarum & principiorum independentia ac superioritate. Ex quia fit, ut hæc scientia per se sola & sine alterius administriculo plene & exacte doceat omnia, quæ sub obiectum illius cadunt: alia vero scientia in multis pendent ab hac, ut exactam causarum cognitionem possint tradere, & ideo dicitur hæc scientia aptior ad docendum.

Ad confirmationem responderet duo esse, quæ ad docendum iuvant, scilicet methodum & modum docendi, & rerum ac causarum comprehensionem. Quoad illud prius, ad Dialecticam pertinet docendi munus, & in eo sensu potest dici aptissima ad docendum, vel potius ad discendum, quoniam formæ & methodum docendi tradit. Quantumvero ad posterius attinet, Metaphysica est ad docendum aptissima, quoniam docet demonstrandi media altiora, & efficaciora, & maxime à priori. Quia ergo hoc est potissimum & difficultimum in scientia: & quia ipsa met Dialectica quatenus scientia est, & per causas demonstrat, in hoc pendent aliquo modo à Metaphysica, ideo simpliciter hæc est ad docendum aptissima. Nec aliud sensit Plato, qui Dialecticæ nomine Metaphysicam sèpe intelligit.

XXXVII. Secundo circa eandem conditionem, seu probationem eius dubitari potest, quomodo hæc scientia per causas possit demonstrare, cum habeat simplissimum obiectum, quod proprias causas habere non potest. Ens enim in quantum ens, nec secundum se, nec secundum nobilissimum obiectum sub eo communi contentum, proprias causas habere potest: ergo Metaphysica non potest per causas demonstrare, saltem in suprema sui parte, neque in ea quæ vniuersalissimas rationes eni. considerat. Antecedens constat, quia Deus non habet causas, & cōsequenter neque ens ut ens, quod Deum comprehendit. Responderet duplices esse causas, alias proprias, & quæ re ipsa influunt in effectum, & alias latius dictas, quæ sunt potius causa cognoscendi rem à priori, quam existendi, & proprie dicuntur rationes attributorum seu proprietatum, quæ de subiecto demonstrantur. Loquendo igitur de subiecto huius scientie secundum abstractissimam rationem eius, abstractissimam (inquam) vel secundum rationem nostram, ut est ens in quantum ens: vel secundum rem ipsam, ut est ens primum seu ipsum esse per essentiam, sic verum est non habere hanc scientiam proprias rei causas, per quas aliquid de suo obiecto demonstraret, habet tamen rationes & media secundum modum concipiendi nostrum distincta ab extremis, quibus conficit demonstrationes à priori: nam ad huiusmodi demonstrationes, cū modo humano conficiantur, sufficit distinctio conceptrum cum aliquo fundamento in re, & quod proprietas per unum conceptum cognita, sit ratio alterius attributi demonstrati: & hoc modo demonstramus Deum esse ens perfectum, quia est ens ab intrinseco necessarium, & vnam proprietatem entis, vel substantiaz codem modo demonstramus per aliam. Et hunc demonstrationis modum comprehendit Aristoteles, cum dicit hanc scientiam docere rerum causas, id est, principia & radices arationes rerum; sive sunt propriæ causæ Physicæ, sive Metaphysicæ rationes, quæ solent etiam formales causæ late appellari. Et hoc modo exponit D. Tho. 6. libr. Metaphys. tex. i. quod ibi Aristoteles ait, nempe inquiri in hac Scientia principia & causas entium in quantum sunt entia. At vero quoad alias partes seu entia, quæ Metaphysica comprehendit sub obiecto suo, ut sunt entia creata, intelligentiaz, &c. sic proprias habet causas reales seu in re ipsa vere influentes, per quas possit demonstrationes conficiere, ut per se notum est.

(...)

Per quos causarum genera demonstraret
Metaphysica.

Occurrit autem statim tertia interrogatio, an hæc scientia ut versatur circa hæc entia, demonstraret **XXXVIII.** per omnia causarum genera, an per aliqua tantum, Per finalem demonstrat. Et in primis certum est sepiissime & maxime demonstrare per causam finalem, ut ex ipso vnu constat, & quia hæc est causarum prima & nobilissima, & quæ maxime conferre solet ad rerum naturas & proprietates, ino ad cæteras rei causas inuestigandas. Rursus etiam est certum demonstrare hanc Per efficiens. scientiam per causam efficiens, nam considerat de primo ente, quod est cæterorum omnium potissima causa efficiens, à qua cætera omnia essentialiter pendent. Et sub ea causa considerat etiam de intelligentiis, quæ aliquam habent causalitatem in hæc inferiora, & denique de aliis rerum causis, quatenus sub obiecto suo comprehendendi possunt.

Dices, Causalitas causa efficientis tota versatur **XXXIX.** circa rerum existentiam, scientia vero abstrahit ab Ob editioni existentia: non ergo potest per efficientem causam existens. quidquam demonstrare. Respondeatur primo, licet actualis dependentia à causa efficiente quatenus in actu exercita (ut sic dicam) non cadat per se sub scientiam, quia non est simpliciter necessaria, sed contingens & libeta: habito tamen intrinseca ad causam efficientem, præsertim primam, est necessaria, & consideratur in scientia, multaque proprietates rerum ex illa colliguntur. Nam ex eo quod creatura habet essentialia dependentia à causa efficiente, colligitur non essens per existentiam, sed per participationem, & esse non esse de essentia eius, esseque ens finitum, & similia. Deinde dicitur, estio, scientia non considerat existentiam rei in actu exercito, considerare tamen illam in actu signato, id est, quid sit ipsa existentia, & quomodo vniuersique rei conueniat, aut conuenire possit, atque ad hoc utriusque confert causa efficientis consideratio. Unde etiam fit, ut de his rebus, quæ aliquid modo funkientia necessaria, scientia comprehendat ipsam existentiam actualem, & exercitam, quod maxime habet verum circa Deum, qui est simpliciter ens necessarium & ab aliis existens, cuius existentia necessitas non per efficientem causam, sed per negationem efficientis causæ consideratur. De aliis vero rebus etiam inquiritur in scientia aeternis sicut, & quomodo dimanent à sua efficiente causa. Multa ergo in Metaphysica per hanc causam demonstrantur.

Atque hinc etiam constat, posse hanc scientiam **XL.** ut causa exemplari in demonstrationibus suis, si tamen veritatem ac proprietatem ipsius exemplaris plarem posset attingere in se, quod tamen rarum est, & in exemplaribus diuinis, quæ ideas vocant, impossibile naturaliter, quia non possunt illa diuina exemplaria in se conspicere nisi Deus in seipso videatur. Quocunque tamen ratione exemplaris causa cognoscatur, optimum medium est demonstrandi, & Metaphysica maxime proprium, nam ex se abstrahit à materia, & in rebus spiritualibus & intellectuibus proprius reperitur, & est quodammodo ratio aut forma per quam agens operatur, & ita eadem est illa ratio, quæ de efficiente causa.

De causa tandem materiali Soncinas 4. Metaphysic. quæst. 15. absolute negat Metaphysicam demonstrare quicquam per hanc causam. Ratio eius Quomodo per materia. est, quia Metaphysica abstrahit ex parte obiectu materiali: ergo & principia Metaphysicæ abstrahunt à materia ergo & demonstrationes. Sed hæc sensibilis limitatione indiger, nam causa materialis ut sic, & in toto sua latitudine sumpta, latius patet quam materia sensibilis, aut intelligibilis seu quantitativa à quibus abstrahit Metaphysicæ obiectum. Assum-

C 4 ptum

ptum declaratur, nam in rebus spiritualibus vere datur occasio (vt sic dicam) materialis: substantia enim spiritualis creata, vere est causa materialis suorum accidentium, & multi arbitrantur essentiam esse causam materialis existentiam, & naturam personalitatis, & terminum actionis, que ad illum tendit. Quamquam ergo demus, Metaphysicam non vti materia propriissime dicta in demonstrationibus suis, negari tantum non potest, quin sive per vitatur causa materiali, vel ad affirmandum, vel ad negandum aliquid. Priori modo demonstrat, verbi gratia, accidentia angelica esse immaterialia, indivisibilia, & tota in toto, & tota in qualibet parte, quia sunt in subiecto spirituali, &c. Posteriori autem modo demonstrat, illa accidentia non creari, quia pendent a suo subiecto in fieri & conservari, & similiiter ex propria definitione causa materialis demonstrat, essentiam non posse comparari ad existentiam ut subiectum. Denique causalitas potentia passiva ut sic, materialis est, pertinet autem ad Metaphysicum considerare potentiam passivam, & per eam demonstrare ergo ut per materialem causam. Addo vltius ex supra dictis de obiecto huius doctrinae, quod licet per se & ex primario iustitio non tractet de materia physica, tractat tamen aliquo modo de illa, scilicet, quatenus necessarium est ad compleendam sui obiecti tractationem, & considerationem, & ad distinguendum actum a potentia, & formam compleam ab incompleta, & utramque a materia, ac denique ad collocandam materiam in eo gradu entis, in quo vere constituta est: in hac vero tractatione multa potest ex ratione communi cause materialis colligere ac demonstrare, ut per se notum videtur, & ex ipso vnu constabit. Non est ergo omnino aliena ad hanc scientiam demonstratio per materialem causam, quamvis alia frequentius occurant, magisque proprias huius doctrinae esse videantur.

XLII.

De quinta proprietate nichil occurrit addendum his, quia in priori conclusione, & in praecedente sectione dicta sunt. Ostensum est enim scientiam hanc esse maxime speculatoriam, & versari circa res propter se maxime expertandas ac cognoscendas: vnde evidenter est hanc scientiam appetendam & querendam esse propter seipsum. Item dictum est, naturalem felicitatem in aliquo actu huius scientia positam esse: at felicitas maxime expectatur propter seipsum.

*Metaphysica aliarum scientiarum facile
principes.*

XLIII.

Aque ex hac conditione facile intelligitur, sextam etiam sapientia conditionem in Metaphysicam perfectissime conuenire: vnde Aristoteles in hunc modum eam demonstrat. Ea scientia maxime principes est, ministrantque praeponitur, quae primas rerum causas considerat, praeferit finalem & ultimam, cuius gratia res sunt, hoc autem est Metaphysica munus: illa ergo est, quae dominabitur reliquis disciplinis: ergo hoc etiam titulo ipsa est sapientia. At vero dicunt aliqui non hanc, sed moraliter scientiam, praeferim politicam, habere hunc principatum, & quae imperium in ceteras scientias, ut doceat Fonseca ad hunc Aristotelis locum annotavit. Etenim praecepit ac dominari inter intellectuales virtutes practicas potius quam speculatorius tribuendum est: praecepit enim practicas actus est, & Philosophia moralis, practica est, & in ea praecipua est politia, quae in ordine ad commune Reipublicam bonum cuncta praecepit: ergo. Et confirmatur, nam iuxta debitum rationis ordinem non boni mores ad scientiam, sed scientia ad bonos mores referenda est: scientia ergo illa, quae bonos mores procurat, ei imperare debet, quae in sola rerum speculatione sicut sit. Sed haec rationes si quid probant, potius

de prudentia, quam de morali Philosophia procedunt, nam praecepere ad prudentiam pertinet, non ad philosophiam: intendere autem bonos mores nec Philosophia, nec prudentia proprie conuenit, sed voluntati, & virtutibus eius. Deinde probant quidem illae rationes prudentiam esse perfectiorem in ratione virtutis moralis, & sub ea ratione practice imperare, & consequenter dare etiam gratis possumus in ordine ad bonos mores aliquo modo praeire ceteris scientiis speculatoriis moralem philosophiam: non autem probant rationes illae, vel absoluete & simpliciter esse perfectiorem prudentiam Metaphysicam, vel in genere virtutis intellectualis philosophiam moralem habere primatum.

Portet ergo in scientias duo distinguere, scilicet veritatis contemplationem seu iudicium & infallibilem vnu scientiam & actuum eius, quatenus liberi sunt, & bene vel male, & propter honestum finem, & cum debitis circumstantiis possunt fieri, aut non fieri. Prior ratio est essentialis scientia, ut sic, imo in vnuersum omni virtuti intellectuali hoc per se primo conuenit, quamvis practice virtus vltius ipsam veritatis cognitionem & iudicium ordinet ad opus: quod non pertinet ad maiorem perfectionem scientiarum ut sic, sed potius est iudicium minoris perfectionis, ut hic Aristoteles docuit in proemio Metaphysicarum, & fortasse inferius id attingens, tractando de qualitatibus & habitibus mentis. Posterior ratio, scilicet vnu scientia, quod nimirum sit honestus, vel Republica vtilis, vel ad actiones fines, est accidentalis scientia ut sic, licet sit maxime necessaria homini. Imperare igitur scientia vnu sum hoc posteriori modo proxime spectat ad virtutes alias & ad prudentiam, & ad idem imperium magis conferunt scientias morales, quam Metaphysica, & hoc proprio vocatur imperium practicum, quia respicit opus scientiarum, magis ut est opus voluntatis, quam intellectus: vnu enim est actus in voluntate, quamvis interdum executio sit in intellectu. At vero dirigere scientias sub priori ratione scilicet, ad veri cognitionem, per se primo ac maxime pertinet ad Metaphysicam, & quoquidammodo accipiunt principia, & terminorum cognitionem: & obiecta, seu quidditates suorum obiectorum, iuxta ea quae in superioribus declarata sunt. Et ratione huius directionis & independentie dici potest Metaphysica imperare aliis, imperio potius speculatorio, quam practice: ratione cuius ipsa simpliciter eminet in ratione scientiarum & sapientiarum. Addo denique si Metaphysica consideretur quatenus in perfectissimo actu eius naturalis beatitudo hominis constituit, si ad illam ut ad finem ordinari non solum alias scientias, sed etiam morales virtutes & prudentiam: nam haec omnia ad felicitatem hominis ordinantur, & actiones omnes ad hunc finem optimè referuntur, ut scilicet hominem disponant, aptumque reddant ad divinam contemplationem, quae formaliter seu elicitor ad hanc scientiam pertinet, licet habere debeat coniunctum amorem, qui ex tali contemplatione solet nasci. Atque hac etiam ratione concludit Aristoteles scientiam hanc omnibus imperare, quia contemplatur summum bonum & ultimum finem simpliciter: sicut enim in artibus quae ad aliquem finem subordinantur, illa architectonica est, aliisque imperat, quae supremum finem in illo ordine considerat: ita Metaphysica, quae absolute contemplatur ultimum finem scientiarum, aratumque omnium, totiusque humanae vitae, dicitur imperare omnibus, esseque omnium princeps, non quia proprie & practice imperat, sed quasi virtute & eminenter. Non enim procedit Metaphysica, practice ostendendo quomodo ille finis obtinendus sit, aut alia in eum dirigenda, & ideo non proprie & formaliter imperat: ostendit tamen finem, in quem omnia

XLIV.

mnia dirigenda, eumque finem ultimum rerum omnium esse ostendit: & ideo ex parte rei cognitæ virtute & eminenter, quantum est ex se, omnibus imperat, omniaque in eum finem ac summum bonum dirigit.

Expeditur dubium de subalternatione aliarum scientiarum ad Metaphysicam.

XLV.
Aliorum opino.

Hic vero dubium occurrit circa conditionem hanc, an hoc imperium, vel directio Metaphysicæ in alias scientias, ratione illius subalternari Metaphysicæ. Non enim defuere, qui ita de hoc imperio Metaphysicæ existimauerint, vt ratione illius omnes scientias subalternaras, solam vero Metaphysicam simpliciter, aut tantum subalternantem esse dixerint. Quam sententiam aliqui tribuunt Aristoteli, i. Physic. cap. 2. & lib. i. Posteriorum cap. 7. & Platoni, lib. 7. de Repub. vbi de Metaphysica nomine Dialecticæ disputat. Eamque insinuat D. Thom. opusculo denatura generis, c. 4. Alij vero simpliciter negant hanc subalternationem: & hæc est communis & recepta sententia, vt videtur licet in Iauello, i. Metaphysic. quæst. 2. Soncinate, lib. 4. quæst. 9. Soto, i. Physic. quæst. 11. Alij denique distinctione vtruntur, & sub una ratione seu vnu vocis, subalternatione, docent posse Metaphysicam dici subalternantem, saltem aliquo modo, simpliciter vero negant. Lega Fonsecam, libr. 4. cap. i. quæst. 1.

XLVI.
Quæ sit subalternata scientia.

Ne vero in nominum ambiguitate versemur, supponamus, propriæ scientiam illam dici subalternatam alteri, quæ essentialiter seu necessario ex natura rei ab illa pèdet in esse scientia, ita ut illæ scientia non possit, nisi scientia subalternandi coniungatur, & ab illa sumatur eidemtiam principiorum. Ratio autem huius est, quia scientia subalternata non habet principia per se nota & immediata, sed conclusiones demonstrabiles in superiori scientia, & ideo sicut omnis scientia ab habitu principiorum essentialiter pendet: ita subalternata à subalternante proprie dicta: quia vtraque suum à superiori virtute euidentiam principiorum. Dices: Vnde constat subalternatam scientiam non posse habere principia per se nota, sed conclusiones alibi demonstrabiles, illi esse principia? Respondetur, hoc non posse nisi ad significationem vocis pertinere: nam in re constat esse alias scientias, quæ huiusmodi vt vtrum principiis, vt Medicina, Musica, &c. has ergo dicimus subalternatarum nomine significari. Nam illæ, quæ principia habent immediata, proxime ac per se subordinantur habitui principiorum, & ideo non est cur respectu alterius scientia subordinationem habere dicantur, cum ab illa per se non pendaat: hæc ergo dependentia vnius scientiæ ab alia, nomine subalternationis significatur.

XLVII.
Quæ conditiones ad subalternationem requiriuntur.

Ex quo fit, vt subalternatio vera non sit, nisi inter scientias diuersas: n. m. eti in eadem scientia sit dependentia vnius conclusionis ab altera vñq; ad principia prima, non tamen ideo scientia dici potest, vel in totum, vel in partem subalternata, cum absolute tota scientia non alteri scientiæ priori, sed immediate habitui principiorum subordinetur, sed ad summum dici potest vna conclusio subordinata, vel subalternata demonstrationi alterius. Oportet ergo vt scientiæ distinctione sint, & quod inter se habeant prædictam dependentiam, & subordinationem. Contingit vero interdum scientiam aliquam non in omnibus suis principiis, neque in omnium conclusioni demonstrationibus, sed in quibusdam habere dictam dependentiam à scientia superiori: & tunc dicitur illi subalternata, non in totum, sed ex parte, seu partiali subordinatione, non totali: quo modo Geometria dicitur subalternari naturali Philosophia, quia, licet vtratur multis principiis in de-

mōstrabilibus, aliqua tamen habet, quæ in Philosophia demonstrantur, vt illud: *A quolibet pūcto in quodlibet punctum lineam duci: quod in Physica demonstratur, quia nulla indivisibilia sunt immediata, eo quod ex indivisibilibus componi non posse continua quantitas.*

Oriri autem solet hæc dependentia vnius scientiæ ab alia ex subordinatione obiectorum: nam si ut est scientiæ consistit in ordine ad obiectum, ita & principia sunt proportionata illi. Quapropter si obiecta vnius ad alteriarum scientiarum non sunt inter se subordinata, vt pote si sunt genera vel species omnino coniunctæ, inter illas scientias non potest esse subalternatio. Oportet ergo vt hæc subalternatio in obiectis fundetur, nimurum in eo, quod obiectum vnius est idem cum obiecto alterius, adiuncta aliqua differentia accidental, quæ in esse entis fit per accidens, in esse autem scibilis sit aliquo modo per se, & constitutus speciale obiectum scibile. Quando enim duo obiecta scientia per se subordinantur, etiam in esse rei, scilicet vt genus & species: vel vt superius & inferius essentialiter, scientiæ de illis obiectis non possunt esse subalternata, saltem totaliter, quia, vt pertinent ad eandem scientiam, si in eadem omnino sint abstractione, vel certe, si scientiæ diuersæ sint, erit vtraque subalternans, quia vtraque habere potest propria principia sumpta ex propria differentia obiecti, quod considerat, vel ex prima passione, & per illa poterit demonstrare reliquias conclusiones, quæ de posterioribus passionibus conficiuntur. Nam scientia de homine non considerat, quæ conueniunt homini ut animal est, sed tantum ut rationalis est, & in illis non subalternatur scientiæ de animali, quia esse rationale immediate conuenit homini, & ex hoc principio oriuntur alia passiones hominis ut homo est. Quod si aliqua est, quæ pendaat ex gradu sensitivo ut, aliquo modo, aut ex speciali coniunctione sensibilis cum rationali, quantum ad id subalternabitur partialiter scientia de homine scientiæ de animali, non tamen omnino & totaliter.

Ad subalternationem ergo absolutam & totalem necesse est, vt subiectum subalternaz scientiæ ad dat: accidentalem diff. etiam subiecto scientiæ subalternantis, vt linea visuæ addit lineæ, numerus sonorus numero, humanum corpus sanabile humano corpori: nam ex hac coniunctione prouenit, tum vt scientia, quæ specialiter considerat proprietates ex illo coniuncto vt sic, manantes, sit diuersa à scientia, quæ abstrahit ab illa compositione, & subiectum secundum se considerat: tum etiam, vt principia talis scientiæ sint conclusiones superioris scientiæ, quia nimurum proprietates talis compositionis oriuntur ex ipsis componentibus, & ex proprietatis quas secundum se habent, & in superiori scientiæ demonstrantur. De quibus omnibus in lib. i. Posterior. cap. ii. latius differuntur: hic vero solum insinuata, & quæ delibera sunt, vt breuiter explicemus, quomodo Metaphysica sit affecta ad alias scientias, etiam quoad hanc proprietatem.

Ex dictis igitur non obscure colligitur nul' a proprietatem scientiæ propriæ subalternantis conuenire. Scientia Metaphysica respectu aliarum scientiarum. Primum subaltern. non pendent omnino alia scientiæ in esse scientiæ naturali pro à Metaphysica, quia non pendent in omnium scientiæ priuates & certitudine suorum principiorum. Habent n. sua n. nulla in iunctu principia immediata, & indemonstrabilia ostenduntur & directe: quod sat est vt possint habere euidentiam eorum immediate ab habitu principiorum, quæ sufficit ad generandam scientiam. Ete. in. licet Metaphysica demonstrare possit aliquo modo illa principia, illa tamen demonstratio non est simpliciter necessaria ad indicium euidentis talium principiorum, cum ex terminis possint euidenter cognosci, & illa demonstratio non sit proprie à priori, sed per deductionem ad impossibile, vel ad summum per ali-

quam

XLVIII.

Vnde natura scientiæ consistit in ordine ad obiectum, ita & principia sunt proportionata illi.

Quapropter si obiecta

vnius ad alteriarum scientiarum non sunt inter se subordinata, teram subalternatio.

quam extrinsecam causam. Metaphysica ergo non est simpliciter necessaria ad euidentiam horum principiorum: ergo neque ut habitus ex eis genitus si vera scientia: ergo talis habitus non est scientia sub alternata Metaphysice. Rursus obiecta inferiorum scientiarum non sunt per accidens subordinata enti, aut substantia, sed per se & essentialiter, ut patet in ente naturali, quod est obiectum Philosophiz, & de quantitate, quod est obiectum Mathematicz. Eratio est, quis sub ente nihil continetur per accidens, sed per se: quod si sit aliqua scientia, quae agit de aliquo ente rationis, illa nullo modo subordinatur Metaphysic: quatenus agit de ente reali, quae ens rationis ut sic, non continetur sub ente reali, sed est primo diuersum: quatenus vero Metaphysica agit de ente rationis, sic quodlibet ens rationis, non per accidens, sed per se continetur sub ente rationis ut sic, quod Metaphysicus considerat: non ergo intercedit propria & totalis subalternatio. Quod ipsis etiam vobis docet, alias esset Metaphysica ante omnes scientias acquirenda, quoniam sine illa nulla scientia esse posset: oppositum autem habet vobis propter causas supra tactas, & nihilominus verba demonstrationes fiunt ex principiis per se notis fine Metaphysica, & praesertim in Mathematicis: non intercedit ergo vera subalternatio. Quod autem in vena vel altera conclusione intercedat interdum, id non repugnat, ut ex principiis positis facile intelligi potest.

LIV

LI. Quod si extenso vocabulo quis velit subalterna-
tionem vocare illam excellentiam, & quasi imperium
quod Metaphysica habet in alias scientias, quatenus
earum principia potest aliquo modo stabilire, &
confirmare, & quatenus magnam lucem omnibus
affert, vel quatenus attingit ultimum finem, vel se-
licitatem hominis, non est cum eo contendendum,
cum de nomine disceptatio sit, præserrim cum gra-
ues authores interdum eo genere locutionis vtan-
tur, ut videre licet in Simplicio lib. 1. Physi. tex. 8. &
Themist. in Paraph. ad 1. lib. Post. cap. 2. Aristoteles
vero nunquam est vsus illo loquendo modo, neque
illam proprietatem ad rationem sapientiæ requisiti-
uit, sed solum ut aliis scientiis quodammodo do-
minetur, quod longe diuersum est, ut ex dictis con-
stat.

LII.

LI.

Haec tenus ergo satis probata est secunda assertio
Metaphysicam scilicet esse veram sapientiam. Inter-
rogabit vero aliquis quo modo prior & posterior
assertio cohaerent: nam Aristoteles in Ethicis sci-
entiam & sapientiam ponit species conditae su-
genere virtutis intellectualis: nos vero doctrinam
hanc simul facimus scientiam & sapientiam. Ho-
autem facili negotio expeditur, si dicamus cum D.
Th. 1.2. quæst. 57. art. 2. ad primum. Sapientiam con-
distinguit a scientia, non quia scientia non sit, sed
quia in latitudine scientie habeat specialem gradum
& dignitatem. Vnde fit scientiam dupliciter sumi-
vno modo generico ut dicit habitum per demon-
strationem acquisitum, vt in primo Post. capit. 2
definitor, vbi hac ratione nulla mentio fit sapientia
in particulari, quia solum agitur de scientia sub illa
generali ratione sub qua sapientiam complectitur,
& sic procedit prior assertio à nobis posita. Alio mo-
do accipitur scientia magis stricte, prout dicit habi-
tum, qui solum versatur circa conclusiones demon-
strabiles, & non circa ipsa principia; id est, pro habi-
tu, qui solum scientia est, & nullo modo intellectus, ut
ad eum utique sensum, quo Aristoteles dixit sapien-
tiam esse intellectum & scientiam: & in hoc sensu
scientia distinguitur a sapientia, & sic dicimus

Metaphysicam non esse scientiam
huiusmodi, sed sapien-
tiam.

SECTIO VI.

*Vix inter omnes scientias Metaphysica
maxime ab homine appetatur ap-
petita naturali.*

Anc quæstionem præcipue propono proper Aristotelem in procœmio Metaphysicæ, vt occasione illius nonnulla declaremus, quæ ex illo procœmio declaranda superfunt, ne aut ea omnino prætereramus, aut necessarium nobis sit ad ea item redire. Confert etiam huius dubitationis expostio ad dignitatem huius doctrinæ amplius commendandam, ex eo quod naturæ hominis vt rationalis est, maxime est conformis, vel potius summa naturalis eius perfectio.

Aristoteles ergo lib. 1. Metaphysicæ capit. 1. & 2. videtur directere intendere partem affirmantem huius dubii, nimirum naturalem hominis appetitum maxime ad Metaphysicam attrahi. Quod ut persuaderet, præmittunt axioma illud, *Omnis homo naturaliter scire desiderat.*

*Quis sit sensus illius pronunciati, Omnis
homo naturaliter scire de-
siderat.*

Circa quod in primis sensum Aristotelis exponere

III.

III.

oportet, deinde propositionis veritatem. Tres ergo termini in illa propositione declarandi sunt: prior est appetere vel desiderare. Circa quem supponenda est primo vulgaris distinctio duplicitas appetitus, innatus, & elicitiui. Prior improprius et metaphorice dictus est appetitus: proprie vero nihil aliud est quam naturalis propensio, quam vnaquaque res habet in aliquo bonum, quæ inclinatio in potentiis passiis nihil aliud est quam naturalis capacitas, & proportio cum sua perfectione: in actiis vero est ipsa naturalis facultas agendi. Ita in his omnibus appetitus non addit aliquid ultra ipsam rei naturam, vel proximam facultatem, ratione cuius conuenit rei talis appetitus. Neque in hoc appetitu distinguunt potest actus primus & secundus, quia hoc modo appetere non est agere aliquid, sed solum habere innatam talem propensionem, qualem haber grauitas ad centrum, etiam si nihil agat. Appetitus elicitiui est proprie appetitus, quia fertur in bonum ut bonum, illudque per proprium actum potest appetere. Vnde dico fuit in hoc appetitu (loquimur in creaturis) unum est facultas appetendi, aliud appetitio ipsa. Primum retinuit iam nomen appetitus, qui in sensu & rationale dividitur: & hic appetitus ut sic, etiam est innatus, si generatim in innato loquamur, quia cum ipsa natura datus est, & habet naturalem propensionem ad suum obiectum, & ad suum actum. Quia vero ita est innatus, ut sit etiam elicitiui actualis appetitionis, qua tendit in bonum formaliter, & quatenus bonum est, atque ita sit propriissime appetitus, ideo constituitur ab appetitu pure innato & metaphorico: sic enim prior divisione accipienda est. Secundum, id est, actus appetendi, qui proprie dicitur appetitus, vel appetitus elicitiui, nihil aliud est, quam actus elicitiui ab appetitu elicente, quo amat, vel desiderat bonum: & hic appetitus nunquam est innatus, saltem in nobis, de quibus in praesenti agimus: interdum vero est naturalis, ut inferius ex professo magis declarabo.

IV.
Alter igitur terminus exponentius, erat **NATURA**-
liter: appetitus enim naturalis multipliciter dicitur, discatur na-
interdum enim naturale dicitur, quod ab ipsa natu-
rale.
ra da-

ra datum est, neque est effectum per propriam ipsums hominis, verbi gratia, actionem, seu effectiōnem. Et hoc modo omnis appetitus innatus, naturalis est, & ipse etiam appetitus elicitiūs: non tamen appetitus seu actus elicitiūs, vt ex data terminorum expositiōne satis conſtat. Aliquando vero dicitur naturale quod necessario fit ex intrinſeca propensiōne naturae, etiamſi absolute & in ſe non fit a natura datum, ſed ab appetente factum: & hoc modo est homini naturalis appetitus qui est famē, aut ſit, quando deficit cibus, aut potus: qua ratione appetitus elicitiūs, naturalis eſt, & in appetitu ſenſitivo ex ſe ſemper talis eſt: in voluntate vero licet interdum talis appetitus fit naturalis, non tamen ſemper, quia libera eſt. Omito, interdum ſumi naturale vt a ſupernaturali diſtinguitur, quo ſenu apud naturales Philosophos, ſeu procedendo ex ſolo lumine naturae, vt nunc loquimur, omnis appetitus naturalis eſt, nam ſupernaturalis appetendi modus, qui per gratiam fit, non potest naturali ratione inueligari. Aliquando etiam ſumitur naturale vt violento opponitur, vt eſt frequens in Philosophia. Atque hiſ etiam duobus modis appetitus elicitiūs etiam ſi liber fit, naturalis tamen eſt potest, vt per ſe conſtat. Imo interdum dicitur naturalis appetitus elicitiūs, hoc ipſo quod eſt natura conſtanțe, & opponitur ei quod eſt p̄tē naturalē tanquam natura diffiſum, etiam ſi violentum non fit: quo modo appetitus virtutis, naturalis eſt, vitij autem minime. Quo tandem fit vt multo magis naturalis dicitur appetitus ille ad quem ipſa natura propensiō necelitatem inferit: & ideo appetitus necessarius, tametq; elicitiūs, naturalis merito vocari potest.

V. Duplex autem necessitas huius appetitus diſtinguitur, ſcilicet, quoad exercitium, & quoad ſpecificationem. Prior eſt quando appetitus vitalis ex neceſſitate elicit ſeu exercet actum appetendi: quæ neceſſitas in appetitu ſenſitivo facile reperitur: in rationali vero non inuenitur in hac vita, ſed ſolum in beata & ſupernaturali, quæ ad noſtrā conſiderationem non ſpectat. Posterior in hoc conſitit quod licet voluntas non exerceat actum appetendi ex neceſſitate, tamen ſi exerceat, neceſſario appetit, & non refutat tale obiectum, & talis actus vocatur neceſſarius quoad ſpeciem, non quoad exercitium: & ſecondum eam neceſſitatem dicitur naturalis, & recedit ab actu omni ex parte libero, quoad exercitium ſc. & ſpecificationem, quomodo voluntas appetit bonum in conſimili. Ex his ergo ſatis clara manet illius vocis ambiguitas.

VI. Tertia vox eſt ſcienția, ſeu ſcire, quæ ab Aristotele indefinite ſumitur: & potest generatim ſumi pro quacunq; cognitione ſeu intelligentia veritatis, ſed p̄ſerterum pro illa quæ perfecta eſt, & propriam rationem ſcienția habet, prout ſcire dicitur eſt, rent per cauſam cognoscere cum evidentiā, & certitudine. Et de ſcienția etiam hoc modo ſumpta loqui poſsumus, vel indefinite, vel abſtracte, vel diſtributiōne de omnibus ſciențiis, vel ſinguläriter de aliqua, qui inodi loquendi de ſcienția non parum inter ſe diſcrepant.

VII. Omnes ſciențias appetitum homo. Incipiendo ergo ab hoc ultimo termino, certum eſt Aristotelem in illo generali dogmate non loqui de aliqua ſingulari ſcienția, vt patet, tum ex verbis eius, tum ex probatione, que generalis eſt, tum de niq; ex intentione: affumit enim hoc generale principium, vt inde ad hanc ſciențiam in particulari deſcendat. Atq; hæc ratio vterius concludit, quod licet Aristoteles verba indefinite ſint, tamen cum ſint doctrinalia, aequivalent vniuersalibus: ita vt ſenſus fit omnes homines naturaliter appetere quamcunq; ſciențiam: tum quia non ex peculiari ratione aliquis ſcienția vt talis eſt, oritur hic appetitus, ſed ex ratione ſcienție vt ſic, tum etiam quia alias non ſatis

efficaciter procederetur in eo diſcurſu ab indefinite ſermone ad ſingularem. Hæc eſt ergo mens Aristoteleſ: eamque ſententiam in eo ſenu veram eſſe patet facile ex diuerſis.

Rursus exiſtant multi expoſitores hic, p̄ſerterum Scotus & ſequaces, Aristotelem loqui de appetitu innato: nec D. Thom. ab ea ſententia abhorret, vnde illam ſequuntur Iauellus & Flandria. Neque eſt dubium quin eo ſenu veriſima fit propositio, quam varijs rationibus Diuus Thomas conſimiliat. Summa earum eſt, quia omnis res naturaliter appetit ſuam perfectionem, operationem, & felicitatem: ſed omnibus hiſ modis comparatur ſcientia ad hominem: eſt enim magna perfectio eius, & operatio ipſius, & in ea eius felicitas conſiſtit. In qua ratione duo priora membra communia ſunt omnibus ſciențiis, tertium vero eſt huius proprium, vt dicemus. Vnde etiam exiſtimo Aristotelem non excludiſſe hunc ſenſum, ſed ſuppoſiſſe potius. Quod autem in illo ſolo locutus fuerit, nec neceſſarium videatur, nec verum. Quod ex proprietate verborum eius colligi potest, nam ex ſenſuum dilectione & amore colligit ſcientia appetitum: loquitur autem aperte de amore ſenſuum per actum elicitiū: id enim proprie amor ſignificat, & infeſerius ſimiliter ait, quod ſenſum viſus ex teris anteponimus, nimur in eliſito amore. Et quanquam dici poſſet verum eſſe Aristotelem in ea ratione loqui de actu elicito, & ex illō colligere appetitum naturalē, certe ea collectio bona non eſt, niſi ſupponeret illum elicitiū amorem eſſe etiam aliquo modo naturalē: quia non ex quodlibet appetitu elicito colligi potest appetitus naturalis, nam interdum appetitus actu voluntatis quæ ipſi naturae repugnant, vt mortem verbi gratia, ergo si ex appetitu elicito colligit Aristoteles naturalē, ſupponit ipsum elicitiū eſſe etiam naturalē: quod ſi amor elicitiū ſenſum, eſt naturalis, multo magis amor ſcienție.

Dicendum eſt ergo hominem appetitu etiam elicito ſcientiam amare. Hoc probant rationes inſinuatae ex D. Thoma: illæ enim ex que procedunt de appetitu elicito: & de pondere naturae: quia etiā homo hoc appetitu appetit naturaliter ſuam perfectiōnem, operationem, & felicitatem: ſed ſcientia eſt perfectiōnā hominis operatio, & vel eſt felicitas ipſa, vel ad felicitatem, & commodum huius vita maximē neceſſaria. Nam ſi ſit contemplatiō ſcientia, in perfectiōnā eius operatione felicitas conſiſtit, vt dicitur lib. 10. Ethic. cap. 6. alia vero ſcientia ſpeculatoria illi superiori deſeruit, & in omnibus eſt magna quædam iuconditas: nam contemplari optimū eſt 12. Metaphysicorum, text. trigesimo nono. Prædicta vero ſcientia ad commoda etiam huius vita neceſſaria ſunt, vel valde utiles.

Exponitur doctrina Aristotelis de vīſus, alio- rūtque ſenſum dilectione.

P̄terere diſcurſus Aristotelis ex dilectione ſenſum, & p̄ſerterum viſus, deſumptus, optimus eſt ad idem conſimandū. Duo autem ſumit Aristoteles in eo diſcurſu: primum eſt quod dilectione ſenſum viſum anteponimus: ſecundum eſt cauſam huius eſt quia ad ſcientiam maximē deſeruit. Ex quibus infeſerius tertium, ſcilicet amorem ſcienție eſt maiorem magisque naturalē, quam ipſius viſus, aliorumque ſenſum. Quæ conſecutio videatur per ſe euidentis, & fundata in eo principio, propter quod vnumquodque tale, & illud magis. Prima autem propositio aſſumpta, in primis intelligentia eſt cum p̄cifione, vt reſtē fiat comparatio: tactus enim inueniri potest ſine viſu, non vero e contrario, quia tactus eſt omnium ſenſuum primus, a liorumque fundaſmentum. Vnde deſtructo tactu,

non

non potest naturaliter visus manere: quia nec vita sine tactu conseruatur, 3. de anim. capit. 12. & libro 13. de sensu, & sensibus, capit. 1. Quatenus ergo visus quodammodo includit tactum, appetibilior erit visus quam solus tactus: & in contrario sensu quatenus amissio tactus includit amissionem visus, & non est conuerso, præfertur tactus visui, quia potius eliget homo conseruationem tactus quam visus, si ad amissionem tactus visus necessario amittendus est. Hæc vero comparatio sic intellecta nullius momenti est, quia non comparantur singuli sensus inter se, sed duo ad unum qui in eis includuntur: est ergo comparatio præcisæ facienda in eo quod singuli per se conseruntur.

XI.

Deinde est obseruandum Aristotelem hic duplum amorem sensuum indicare. Vnus est ob utilitatem: alter vero propter cognitionem. Prior est per se notissimus: & sibi utilitate comprehendunt potest omnis commoditas corporis, pertinens vel ad conseruationem eius, vel ad delectationem, vel ad alias operationes humanae vita. Posterior amorem est maxime proprius hominis, & in ordine ad hunc amorem præcipue comparatur hic visus cum alijs sensibus, eisque præfertur. Quod experimentum probat Aristoteles, quia nihil (inquit) actu ipsum visum alijs anteposimus. Rationem autem a priori, & quæ ad rem præsentem maximè spectat, reddit in altera proportione. Circa quam est tertio notandum, duos esse modos acquirendi scientiam, scilicet disciplinam, & inuentionem. Ad priorem modum utilissimus est auditus, ut per se constat, quia voces sunt signa conceptuum, solus autem auditus voces percipit, & quamvis ipse non percipiat earum significationem, sed mens, satis est quod sit organum proprium, quo mediante tale signum ad mentem peruenit. Hic tamen excessus, & est per accidens, & minimus. Per accidens quidem, quia modus acquirendi scientiam per disciplinam, est quasi per accidens: nam & supponit alium, loquendo secundum naturas rerum, & solum est ad supplendam imperfectionem, vel negligientiam hominum in vacando scientiis inueniendis. Minimum autem excessum appello, quia etiam visus plurimum deseruit ad disciplinam: nam etiam scripturæ sunt signa conceptuum, & illæ percipiuntur visu: vnde multo plura videntur addicte lectione, quæ visu fit, quam auditione. Est tamen discrimen, quod tota fere utilitas scriptura potest etiam auditu percipi, non tamen est conuerso: ea enim energia, vis, ac claritas, quæ est in voce ad exprimendos proprios conceptus, non potest scriptura sola aut visu suppleri: vnde legimus nonnullos carentes visu, fuisse doctissimos, partim auditis solis scriptis aliorum, partim etiam explicationibus seu doctrinis viua voce sibi propositis: quod vero aliquis omnino surdus eusserit doctissimus, me legisse non memini & vix id fieri posse existimo. Non igitur comparantur hic ab Aristotele hi sensus quoad hoc minus, sed quoad modum acquirendi scientiam per inuentionem. In quo dubium non est quin visus, & tactus, tam auditus, quam alios sensus superent, quod adeo notum est, ut non egeat probatione: solum de comparatione visus & tactus inter se, breuiter dicendum supererit.

Lege Aristoteli
sensu &
sensibus.XII.
Comparatio
visus cum
tactu.

Est igitur aduentendum quarto, aliud esse loqui de signo (vt ita dicam) melioris facultatis, maiorisque aptitudinis ad scientiam acquirendam, aliud de aptiori instrumento inueniendæ scientiæ: tactus enim priori ratione visum superat, quia tactus est universalis sensus ex parte subiecti: nam est per totum corpus diffusus, & est signum optimæ, & temperatae complexiōnis; vnde est illud, *Molles carnes apia sunt ingens*, de quo latius in 2. de anima textu 24. At visus per se, & vt instrumentum ad scientiam, multis modis tactum superat. Primum in latitudinē obiecti, plures enim differentias percipit; vt hic dixit Ari-

stoteles, & circa cœlestia & terrestria vagatur, & rerum motus, actiones, & figuræ perspicacius cognoscit, quam vllus alius sensus: sunt autem hæc veluti prima signa, & indicia, quibus ad res cognoscendas vtrum. Secundo citius quam alij sensus percipit, cum tamen ad res etiam distantissimas se extendet, & causa est quod puriori & immaterialiori modo, & absque alternatione materiali operationem suam perficit. Tertio vehementius imprimitphantax quæ percipit, quod experimento constat: nam tenacius inhaerent memoriarum, & facilius postea occurrit. Causa autem esse videretur, quod eius operatio sicut spiritualior est, ita maiori vi animarum & conatur, & cooperacione etiam maiori ipsiusphantax fit. Quarto, experimentum visus certius est: videtur experimento tactus, per se loquendo: et si enim Aristoteles, libro primo de histor. animal. capit. 15, dicit tactum in homine esse exquisitissimum, ibi tamen non comparat sensus hominis inter se, & respectu ipsius hominis, sed cum sensibus aliorum animalium: & hoc modo ait hominem superare alia animalia in tactu & gusto, cum tamen in alijs sensibus supereret à multis; saltem in multis conditionibus sentiendi, vt ab aquila in perspicacia & fortitudine visus: non tamen ait tactum hominis superare visum in certitudine. Quin potius Sectione 31. Proble. quæstione decima octava, inquit, tactum & umulari visum. Itaque quilibet horum sensuum habet suam certitudinem in ordine ad proprium adæquatum obiectum: interdum vero deficit circa communia sensibilia ex insufficiente applicatione: & fortasse, quia visus eminus sentit, & non tactus: ideo facilius contingit obiectum visus indebitè applicari, ac visum decipi: si tamen cetera sint paria quoad applicationem obiecti, & dispositionem potentiarum, non magis accidit deceptio in visu, quam in tactu. Et aliunde visus ob suam immaterialitatem percipit acutius obiectum, & ex hac parte certior est: ideoque frequentius adhuc solerit ad certitudinem de rebus sensibilibus accipendam. His ergo de causis visus est simpliciter utilior ad scientias, eamq; ad rem naturaliter magis diligitur: signum ergo est, vt Aristoteles concludit, quod & ipsa scientia naturaliter ab homine diligitur.

De appetitu elicito scientia.

SED quo sensu intelligendum sit hominem appetere naturaliter scientiam appetitu elicito, explicandum superest. Non enim in eo sensu hoc accipi potest, quod homo aut ex necessitate semper exercitat amorem vel desiderium scientiarum, quoties illa cogitat: neque quod illam spernere non possit, eamque inquirere nolle: virumque enim contra experientiam est: non ergo potest hic appetitus elicitus esse naturalis tanquam necessarii omnino, vel quoad exercitium, vel quoad specificationem. Primum ergo certum est hunc appetitum recte dici naturalem, quod sit valde contentaneus naturæ hominis, eiusque naturali inclinationi, quatenus homo est. Vnde recte Cicer. 2. de Finib. *Natura* (inquit) *ingenio homini cupiditatem veri inueniendis*. Secundo dicitur naturalis, quia est aliquo modo necessarius quoad specificationem: tum quia, licet homo possit negligere scientiam, vel nolle illam quoad appetitum efficacem querendi illam: id tamen solum accidere potest propter extrinsecas causas seu impedimenta, quæ ex accidente adiunguntur scientiarum, minime propter laborem & difficultatem quam habet scientiarum studium, aut quia impedit aliarum rerum inquisitionem, quibus homo vel indiget, vel affectus est, vel ob alias similes causas: vnde rudiores ingenio minus videntur scientiam appetere ob difficultatem, quam etiam imposs-

XIII.

impossibilitatem vocavit Aristoteles. Politicor. cap. vltim. At vero per se se scientia non potest displice- re: atque ita seclusis impedimentis, necessitate quadam amatur, saltem quoad specificationem. Atque hoc quidem maximè verum habet in scientia in communi quatenus scientia est, tamen etiam est suo modo verum de qualibet scientia in particulari, si in ea veritatis cognitio in tali materia per se spe- cietur: semper enim est illa perfectio per se expeti- bilis homini. Quod si contingit homini vnam scientiam non amare ut alteri intendat, hoc etiam reducitur ad extrinseca impedimenta, de quibus diximus: nam quia homo non potest utramque scientiam acquirere, & vnius studio ab alterius per- feta inquisitione impeditur, ideo illam omittit, ut hanc obtineat. Atque hoc modo quidam homines ex individuali & propria complexione, ad vnam scientiam magis afficiuntur, quam ad aliam: per se tamen ac seclusis impedimentis, vel (quod idem est) si vna alteram non impidet, omnes scientias naturaliter appeteremus, nec ratione vnius alteram de- spiceremus.

XIV.
Illustratio.

Atque hinc facile etiam constat, quid sit hic appetitus in homine: si enim sit sermo de appetitu elicto, constat esse actum voluntatis, vel efficacem, vel saltem inefficacem & per simplicem complacen- tiam, quæ maximè naturalis est, & manet etiam in his qui efficaciter non intendunt seu eligunt scientias vacare. Si vero sit sermo de pondere naturali, illud potest considerari ut immediate terminatum ad ipsam scientiam, & sic non est aliud quam intellectus ipse & capacitas eius quæ scientiam respicit ut propriam perfectionem. Sicut enim in materia prima appetitus ad formam non est aliud ab ipsa materia, & naturali eius capacitate: & similiter in omni alia potentia appetitus ad suum actum non est aliud additum ipsi potentiae, sed naturalis constitutio & aptitudo, ita in intellectu se habet appetitus ad scientiam. At si consideretur pondus naturæ ut terminatur ad scientiam medio appetitu elicto, non est aliud quam voluntas hominis, quæ hoc modo naturaliter propensio est ad omnes hominis perfectiones: non enim appetit voluntas habere scientiam, appetit tamè naturaliter velle scientiam homini seu intellectui: & hoc modo dicimus hoc pondus voluntatis terminari ad scientiam medio actu elicto.

Appetitum naturale sciendi ad speculativas scien- tias esse maximum.

XV.

Ex his ergo satis explicatum relinquitur axioma illud generale, homini innatum esse appetitum naturale ad scientiam: sub hoc autem principio sumendum est hunc appetitum maximum esse ad scientias speculativas, quæ veritatis cognoscendæ gratia tantum queruntur. Hoc tacite videtur intendisse Aristoteles toto discursu illius capituli primi huius proemij. Ad quod explicandum distinguit hoc omnia, & ordinem eorum inter se, sensum scilicet, memoriam, experimentum, artem, scientiam, quam tacite distinguit in eam quæ propter opus seu utilitatem, & eam quæ propter se ipsum queritur, & ultimo loco adiungit sapientiam.

XVI.
Aliquot A-
ristoteles di-
cta in prece-
mto expli-
catur.

Dicit ergo in primis sensum à natura datum esse cunctis animalibus: non verò explicat quid sit, quia hoc non spectat ad præsens: nec etiam dicit omnem sensum communicatum esse omnibus animalibus, sed sensum indefinite: solumque intendit supponere, hunc esse imperfictissimum gradum cognitionis. Secundò addit bruta animalia interdum præter sensum habere memoriam, & quandam veluti prudentiam naturalem: & aliqua ad hoc exten- di ut sint etiam disciplinabilia, parum autem vel nihil experientia participare. Vbi aduerte, nomine

Franc. Suar. Metaph. Tom. I.

sensus intelligere Aristotelem etiam cognitionem sensituum, quæ solum in præsentia obiecti fit, siue per internos sensus, siue per interiorem sensum communem seu phantasiæ fit: quidquid enim ad sentiendum in præsentia obiecti necessarium est, sub nomine sensus comprehendit: est autem in omnibus necessariis aliquid phantasiæ seu imaginatio- nis ad sentiendum etiam exterius: & ideo sicut sentire, ita etiam imaginatione vti omnibus brutis communis est. Memoria autem addit vim interiorem conseruandi species & vtendi illis in absentia obiectorum, ut hō modo recordari possit quis ea- rum rerum quas sensu percepit, etiam cum illas præ- sentes non habet secundum extenos sensus. Hanc ergo facultatem ait Aristoteles habere animalia quædam, non vero omnia: non tamē declarat quænam hæc vel illa fint.

Communiter tamen consentitur habere memo- XVII.

riam quæ proprie ac perfecte moueri possunt de lo- co ad locum distante, siue progressio motu per terram, siue volando per aerem, siue in aqua natando: nam memoria in hinc finem data videtur animalibus, ut ad distante locum moueri possint, vel fugiendo noctua, vel querendo vtilia, quæ aliquo modo experta sunt. Nec refert quod interdum potest brutum ad locum distante moueri non ex aliqua memoria, ut in recens factis constat: quia vel tunc mouetur ab obiecto aliquantulum distanti, vel ob- errat, & quasi casu vagatur. Quod vero de muscis ait hic Aristoteles non habere memoriam, etiam si ad loca distanta moueantur, satis incertum est: nam si- gnum quo mouetur Aristoteles ad id asserendum, scilicet quia percussæ musce, & loco pulsæ, statim redeunt importune, insufficiens est, cum potius id pos- sit accidere ex memoria delectationis quam ibi capiunt, & ex vehementi appetitu, vel quia obiectum illud semper est aliquo modo præsens per visum aut olfactum; & ideo vehementius mouet. De solis ergo illis animalibus imperfectis quæ solo sensu tactus, aut etiam gustus potiuntur, certo affirmari potest carere memoria, quia nullum illius signum, aut effectum habent, nec utilitatem.

Quod vero Aristoteles ait, bruta quædam cum memoria habere prudentiam, non proprie, sed per translationem intelligendum est: non enim vtun- XVIII.

discursum, nec habitum acquirunt quo de agendis iudicent: sed quia naturali instinctu ita præoperatur, ut tali naturæ expedit hic & nunc, & ita prouidet de futuris, ac si vere ratiocinarentur, ideo per meta- phoram prudentia appellantur. Dices: Ergo hæc pru- dentia brutorum nihil est aliud quam intinctus na- turæ: sed hunc instinctum sibi accommodatum omnia animalia habent, etiam illa quæ memoria ca- rent; cur ergo Aristoteles hoc tribuit peculiariter quibusdam brutis? Ad hoc Iauell. lib. I. q. 7. videtur nihil distinguere inter naturalem instinctum, & pru- dentiam brutorum, & concedere totum quod ratio facta probare videtur, esse scilicet in omnibus brutis hanc prudentiam, eamque opinionem D. Thomæ ascribit. Sed licet fortasse sit quæstio de nomine, ille tamen modus loquendi alienus est à mente Aristote- lis, ut ratio facta ostendit: estq; præter rationem meta- phoræ: nam quædam sunt animalia ita stolidæ, ut nec per metaphoram possint prudentia appellari: non solum ex his omnibus quæ memoria carent, sed etiam ex his fortasse quæ memoria prædicta sunt. Vnde Aristoteles non omnia, sed quædam dixit cum me- moria habere prudentiam. Alij nimis rigore accipi- entes hanc metaphoram, dicunt illa tantu animalia appellari prudētia, quæ operantur ex memoria præ- teriti, vel ad futura prouidēda, vel quasi ad eligendū aliquod medium. Ita tenet Fonscæ hic referens a- lios. Sed nimis videtur hæc limitatio: non est enim ne- cessaria in metaphoris tanta proprietas. Cum enim Christus dixit, *Estote prudentes sicut serpentes*, non ob o- D peratio-

perationem cū memoria præteriti, sed ob naturalem sagacitatem, qua serpens caput custodit, id dixit, vt Sancti exponit. Et formica prudēs censetur cū grana in hyemē congregat, etiamq; fine memoria id faciat, vt cum primo ita operatur. Igitur prudētia hęc brutorum, specialis sagacitas quorundam est, qua natura in instinctu ita reguntur ut ratione & prudentiam hominis imitari videantur, vt in genere dixit Arist. lib. 1. de hist. anim. ca. 5. & in particulari de multis lib. 9. ca. 6. & seq. & in 7. ait hoc prudētia gentis frequenter in minori animalium genere, quam in maiori reperiri: & ibi multa commemorat, quæ ad hanc prudentiam pertinere dicit: non quia ex memoria præteritorum, sed quia ex quodam quasi naturali ingenio, quo rationem hominis imitantur, proficiuntur. Atq; in hunc modum hac prudentia naturalis non in omnibus reperitur: quæ tamen bruta prædicta sunt illa, semper etiam memoriam habent, non quia hęc prudentia semper in memoria fundetur, sed quia hęc animalia semper sunt ita perfecta, vt memoria participant. Addere etiam possumus hęc ipsam animalia natura sua prudētia, memoria rerum quas experta sunt, prudentiora fieri. Atque hoc modo dici posset in fauorem secundæ sententia, quod ipsa naturalis sagacitas tunc maximè prudentia nomen meretur, quando rerum memoria quasi exulta est & perfecta: sed de vsu vocis hęc sunt fatis dicta.

XIV. Subiungit Aristoteles quodam animalia non solum memoriam habere, sed etiam esse disciplinabilitia, alia vero minima. Huius posterioris generis esse dicit, quæ cum memoriam habeant, auditu carent, quia auditus est sensus disciplinae: & quamvis visus etiam ad disciplinam iuuet, & interdum videamus bruta quodam, vt catulos, signis etiam quibusdam externis doceri & instrui, tamen hoc nunquam si fine aliqua cooperatione auditus, quo excitantur & vocantur, vt signa percipient. Ponit autem Aristoteles exemplum in apibus, de quibus tamen magna controvēria est an audiant, vt ipsem Aristoteles docet libro nono de histor. animal. cap. 40. & Plinius lib. 11. c. 20. affirmit eas audire: quod absolute videtur probabilius, consideratis signis & experimentis, quas ipsi authores referunt. Docent enim, apes quibusdam sonis demulceri & attrahiri. Item inter se si quodam sonos edere, quando aut fugam volunt arripere, aut à somno excitantur, aut ad dormiendum conuocantur. Vnde Albertus hic distinctionem quandam auditus probabilem adhibet: est enim auditus soni vt sic, vel vocis vt dearticulatus, sonus est: aitq; apes habere priori modo auditum, non tamen posteriori: hunc autem modum posteriorem, esse ad disciplinam necessarium.

XX. De priori genere animalium, scilicet disciplinabilium, nihil notandum occurrit, nisi disciplinam hanc etiam esse metaphorice intelligendā sicut prudentiā: dicunt enim disciplina capacia illa animalia quæ visu quodam assuecant, vel accedere cum vocantur certo nomine, vel congregari cum talem sonum aut vocem audiunt, aut fugere cum aliud signū percipiunt. Vnde quodam docent more humano saltare, alia loqui, & similia. Quæ omnia fiunt ab his solo naturali instinctu supposita memoria & experientia talis signi aut vocis. Ait vero Aristoteles omnia animalia, quæ auditum habent, disciplinabilitia esse. Quod fortasse verum est, difficile tamen fuerit credi in omnibus animalibus id experientia constare: fine experimento vero non video quomodo de omnibus: tam volatilibus, quam aquarilibus id affirmari posse. Facilius dici potest omnia animalia, quæ disciplinabilitia sunt, auditum habere, & forsan etiam visum, memoriam, ac metaphoricam prudentiam seu sagacitatem.

XXI. Concludit igitur Aristoteles bruta imaginatio- nibus, memoriaque vivere, parumque experien-

tiæ participare: indicans tres gradus, quorum posterior priorē includit, vnde priores cum exclusione posteriorum intelliguntur. Animalia enim imperfecta, vivunt tantum imaginatione imperfecta, quam simili cum sensu tactus, vel etiam gustus habent: alia vero perfectiora cum imaginatione habent solam memoriam: alia vero quæ his sunt disciplinæ capaciora, imperfectam quandam experientiam participare dicuntur, quæ vsu & consuetudine assuecant, quasi experimento quodam: cur autem illa experientia imperfecta dicatur, statim amplius declarabim'. Homines vero ait arte & ratione vivere, quod in reliqua parte capituli declarat, vt ad institutum perveniat. Merito autem illas duas coniungit, quia neutra videtur fine altera sufficere, saltem ad perfectum hominis regimen: nam ratio, quæ naturalis est, non sufficit, nisi arte excolatur: ars vero semper indiget rationis vsu, & attenta consideratione, vt ad opus applicetur.

XXII.

Tertiō igitur ait in hominibus generari experientiam ex memoria. Nam multe (inquit) eiusdem rei recordationes vnius experientia vim perficiunt.

Quo loco offerebat se occasio declarandi fuse quid experientia sit, & an ad sensum pertineat, vel ad intellectum: item fit ne habitus iudicatius, an apprehensius, & quomodo dignatur, vel ad quid inclinet. Sed quia hęc magis pertinent ad scientiam de anima, & obiter tantum hic ab Aristotele attinguntur, breuiter aduertendum est Aristotelem hic plane docere experientiam non versari circa vniuersale, sed circa singulare: sic enim ait, *Comperit haberi, Callis hoc morbo laborans hoc prefuisse, itemque Socis, atque eodem modo pluribus singulatim, experientia esse, proficere autem ius omnibus, qui certo morbo, laborant, id i. maris esse*: & infra probat utilem esse ad actiones experientiam, quæ solam scientiam, vel artem, quia actiones circa singularia ventur. Non ergo pertinet ad experimentum collectio vniuersalis ex singularibus: multoque minus assensus vniuersalis, sed solū firmum promittuntque iudicium circa singularia. Poteat enim experientia late sumpta dici de quacunque perceptione vnius singularis, quomodo dici potest, quis esse expertus vnius inebriare, etiamsem semel tantum id passus fit, vel in alio viderit: quia vero, vt Hippocrates dixit, experimentum fallax est, proprie non accipitur pro vnius tantum singularis cognitione, sed plurim singularium, vt dixit Aristoteles. Imo nec satis est ad propriam experientiam & perfectam, sepius eiusdem effectum experiri: hoc enim etiam bruta animalia possunt, de quibus Aristoteles dixit parum experientia participare, quia solum habent simplicem memoriam eorum singularium, quæ sensu percepunt: sed ad perfectam experientiam viterius requiritur collatio quodam eorundem singularium inter se, quæ propria est hominis, & ideo dixit Aristoteles ex memoria fieri homini experientiam: quia multæ eiusdem rei recordationes experientiam perficiunt. *Eiusdem rei* dicit, non indubitate & singularis, ita vt ad experientiam sufficiat sepius recordari vnius, & ciuidem singularis effectus sensu percepti: hec enim repetitio efficit promptiore memoriam talis effectus, non vero experientiam. Intelligit ergo eiusdem secundum similitudinem, & conuenientiam circumstantiarum: & ad hoc requiritur collatio singularium per recordationem, scilicet, quod tale medicamentum profuit Petro laboranti hoc morbo, & Paulo similiter: nam si non sit similitudo sufficiens, tāpe videbitur esse experientia, & reuera non erit. Vnde prouenit, vt sepe sit experimentum fallax. Hoc igitur modo propria est hominis experientia, quæ licet sensu inchoetur, mente tamen & ratione perficitur, vt declaratum est. Vnde non confitit in notitia apprehensione dicta, sed in iudicativa, ex qua generatur habilitas quædam, qua homo promptus redditur ad iudicandum hunc.

hunc effectum solere à tali causa prodire, quia habilitas fortasse nihil aliud est, quam memoria talium effectuum singularium, non tuncque, sed ut inter se collatis sunt, & similes inueniuntur, & cum eis circumstantia ab eadem seu simili causa maneat dignoscuntur. Atque hæc nunc pro hūus loci opportunitate de experientia sufficit.

Experientia quantum arti, ac scientia deſcribat.

XXIII. Quidam addit Aristoteles artem per experientiam generari, perfectioremque cognitionem asserre quam experientiam, etiam ad actionem fine experientia minus sufficiens sit. Vbi primo aduertere oportet, Aristotelem hic indifferenter ut nomine scientia & artis, ut ex contextu constat: & quia, licet alias distinctæ virtutes sint, tamen secundum quandam rationem, ars quædam scientia est, vel saltem, quod ad rem præsentem attinet, eadem ratio est de illa & de scientia. Deinde oportet aduertere scientiam vel artem duplicem esse: alteram vocat, quæ, quæ solum demonstrat hoc ita esse: alteram propter quid, quæ reddit causam. De priori facile intelligitur, quod per experientiam generatur, quia solum ex effectibus experimento perceptis colligit rem tamē esse, vel habere tamē proprietatem. Sed Aristoteles hic non de hac scientia, sed de perfecta, & propter quid loquitur, ut manifeste patet: nam cum artifices sapientiores esse dixisset iis, qui experientia rerum valent, rationem reddit. Quia illa causam scientiam, hinc non item: ergo per artem & scientiam intelligit illam quæ rei causam attingit, & docet. Cumque pluribus verbis & signis declarat artifices præferri operantibus exsola consuetudine, aut ex experientia: omnia tamen hue tendunt, quod artifices cognoscunt propter quid & causam rei. Cum ergo ait artem experientia generari, de arte architectonica & propter quid intelligit.

XIV. Quod tamen difficultas est, quia humanum experimentum est fallax, ut ex Hippocrate dixi, & quamvis demus interdum esse certum certitudine sensus: illa tamen certitudo minor videtur quam ea quæ ad scientiam requiritur: maximè, quia experimentum non est vniuersale; seu de omnibus omnino singularibus. Scientia autem est vniuersalis simpliciter, & complete, ut etiam singularia quæ sub experientiam non ceciderunt. Et quamvis interdum liceat ex his quæ experimur, idem colligere de singularibus, quæ sub experientiam non ceciderunt: hæc autem collectio videtur valde infirma, & ad summum sufficiet ad scientiam quia, non vero propter quid. Rursum occurrebat hic difficultas an propositio illa Aristotelis, artem ab experientia generari, inde finita tantum sit, vt sonat, an vero sumenda sit ut doctrinalis, & vniuersalis, ita ut nunquam contineat scientiam aut artem in nobis aliter generari.

XXV. Ad priorem partem responderetur, argumentum concludere experientiam esse non posse propriam, & per se causam artis, seu scientia à priori, sed esse occasionem vel conditionem quandam necessariam, qua paratur via ad scientiam acquirendam. Quod intelligetur facile, aduertendo in scientia duo per se requiri, scilicet veritatem, quæ scitur ac demonstratur, quæ conclusio dicitur: & principia, per quæ scitur, ac demonstratur. Scientia ergo conclusionis per se tantum pender ex principiis: nam, cum sit scientia à priori, ut diximus, medium ex quo per se deducitur, non est experientia, sed causa ipsius effectus quem experimur, ynde si principia quæ causam conclusionis continent, sciri possent vel intelligi clare fine experientia, nullo modo scientia conclusionis ab experientia pender. Principiorum autem co-

gnitio euident, quæ propria illorum est, non ex aliquo medio, sed ex ipso naturali lumine immediatè nascitur, cognita extremonum significacione seu ratione. Agimus autem de principiis, primis, & immediatis, nam si sint mediata, erunt conclusiones demonstratz, de quibus eadem erit ratio, quæ de omnibus aliis veritatis, quæ a priori sciuntur. Igitur nec immediata principia per se cognoscuntur per experientiam tanquam per proprium medium: hoc enim modo non cognoscuntur ut principia, sed ut conclusiones à posteriori demonstratz, & scitz per scientiam quia: ut sic autem, non possent esse sufficientia ad generandam scientiam propter quid conclusionis, quia non potest causa nobiliorem effectum producere quam ipsa sit. Relinquitur ergo experientiam solum requiri ad scientiam ut intellectus noster manu educatur per eam ad intelligendas exacte rationes terminorum simplicium, quibus intellectus ipse naturali lumine suo videt clare immediatam connexionem eorum inter se, quæ est prima & vñica non assentiendi illis.

Altera pars difficultatis fusior est, sed proprium habet locum in lib. 1. Posterior. cap. 14. & 18. & ideo breuiter quod sentio, proferam. Quidam enim absolute, & fine villa restrictione aut distinctione putant experientiam propriissimè sumptam esse necessariam ad scientiam vel artem ex parte iudicij principiorum, ita ut nunquam sufficiat unius vel alterius singularis cognitione experimentalis, sed necessarium sit multa experiri, & inter se conferre, & omnia uniformia & fine discrimine reperire. Nam antequam intellectus omnem hanc diligentiam adhibeat, non potest omni certitudine naturali assentire, prout in primis principiis necessarium est: quia cum ipsum lumen intellectus nostri sit infirmum, & imperfictum, nisi iuuetur experientia, facile hallucinari potest: sicut è conuerso ipsa etiam experientia per se fallax est, nisi intellectus suo lumine inuigilet ad rationes rerum, & connexionem terminorum in se ipsa inuendam: Putaturque hæc sententia esse Aristotelis variis in locis, scilicet libro 1. Prior. c. 31. & lib. 2. c. 23. & libro 1. Posterior. cap. 14. & 2. Posterior. cap. ultim. vbi interpres antiqui ita sentire videntur. Nihilominus si de experientia proprie dicta sit sermo, mihi videtur distinctione, vtendum, tam in principiis ipsis, quam in modo acquirendi scientiam. Dixi, si de experientia propria sit sermo, quia si generatim agatur de quaunque sensibili cognitione necessaria ad terminorum apprehensionem & intelligentiam, claram est hanc esse necessariam ad cognitionem principiorum, quia omnis nostra cognitione à sensu incipit: hæc autem non est proprie experientia, quæ, ut ex dictis constat, in iudicio, seu habitu indicatiuo constat: & de hac siue dubio locutus est Aristoteles. De hac ergo loquendo, distinctione vtendum est: principia enim non omnia æqualia sunt. Est namque in primis vnum vel alterum generalissimum & notissimum, scilicet, *Quodlibet est, vel non est. Impossibile est idem simul esse & non esse*: & ad hæc cognoscenda nulla requiritur experientia, sed sola terminorum apprehensio, intelligentia seu explicatio: imo vix possunt illa principia ad positivam experientiam reduci: nam licet de quocunq; singulari possimus experiri quod sit: tamen quod tunc non careat existentia, non possumus posse experiri distincto experimento ab eo quo videtur illud esse, sed sola intelligentia id percipitur explicatis terminis. Ethoc videtur adeo per se notum, ut alia probatione non indigeat. Possumus tamen ad maiorem explicationem exemplum adhibere: nam si hominem rusticum qui ob ignorantiam terminorum nescit assentiri illis principiis, velimus inducere ad eorum assentim, nulla certe noua experientia vtemur, sed solum conabimur ita terminos explicare, ut intelligat, rem, quam videt esse, non posse absolute non esse.

XXVI.
An fine ex:
perienti, si:
entia genera:
ri posse.
Fonc ea lib:
i. c. 1. q. 4.

XXVII. Præter hæc vero principia notissima, de quibus vix potest (vt opinor) esse controværia, quin propriam experientiam non requirant, sunt alia etiam valde vniuersalia, & communia serè omnibus scientiis, vt, *Quæcunque sunt eadem vni serio, sunt eadem inter se: & Omnes totum est minus sua parte: & Si ab equalibus aequalia demas, quæ remaneant sunt aequalia.* Et de his distingue oportet, quando talium principiorum notitia inuentione acquiritur, vel disciplina. Nam in hoc posteriori modo existimò non esse necessariam experientiam propriæ sumptam, sed supposita illa quæ ad distinctam notitiam terminorum satis sit, & explicatis sufficienter per doctrinam rationibus terminorum, absque alia experientia posse intellectum assentiri suo lumine cum sufficiente evidentiâ & certitudine. Et ratio est, quia hæc quæ requiruntur ad huiusmodi assensum evidentem, sive sit experientia, sive quæcunque alia terminorum declaratio, non requiruntur, vt formalis ratio assentiendi, neque etiam vt principium per se sufficiens, seu eliciens actum assentiendi, sed vt sufficiens applicatio obiecti, vt priori parte difficultatis declaratum est. Sed nulla est sufficiens ratio quæ suadat experientiam rigorose sumptam, prout includit multorum singularium intuitionem, & collationem, ac inductionem, esse necessariam ad sufficientem applicationem horum principiorum, per sufficientem apprehensionem terminorum, earumque rationum intelligentiam aptamque compositionem. Cur enim non potest hoc per doctrinam suppleri, adhibito ad summum vno vel altero exemplo sensibili, quo satis penetrato per intellectum, statim apparet per se evidens veritas principij? Atque hoc ipsum confirmat experientia: ad admittenda enim hæc principia in doctrinis, nullus expectat plurimum singularium inductionem, vel experimentalis cognitionem, sed facilimè negotio rationes terminorum quisque intelligit, & statim illorum veritatem mente intuerit, præceptoris mediocri diligentia adhibita.

XXVIII. At vero qui sola inuentione scientias acquirunt, indigent experientia ad horum principiorum cognitionem: quia sine illa, & sine exteriori adiutorio præceptoris & doctrinæ, non possunt hæc principia satis proponi, aut rationes terminorum satis cognosci, vt illis evidens præbeat assensus. Atque hoc confirmant testimonia Aristotelis, & vñus ipse satis id ipsum docet. Ratio autem est, quia nostra intellectu cognitionis valde limitata est, & imperfecta, nimiumque à sensu pendet, & ideo sine sufficiente adminiculo eius non potest cum sufficiente certitudine & firmitate procedere, & inde accedit sèpe, vt qui multum de intellectu confidunt, sensum deferentes, facile in rebus naturalibus errant, & vt annotauit Aristoteles. *Physiæ capite 3.* Oportet autem hic limitationem adhibere, nimis regulariter intelligendum esse: nam adeo posset aliquis possere ingenio, & tam attente ac considerante rationem totius & partis, verbi gratia, in vno tantum singulari pendere, vt veritatem totius principij inde statim eliceret: sicut dicunt Theologi animam Christi ex sola efficacia naturalis ingenij, sine speciali adminiculo supernaturali, ex vnophantasmate eliciunt multas veritates vel principia. Quia medium experientia non est tam per se necessarium, quin possit aliunde suppleri.

XXIX. Alia denique sunt principia particularia & propria singularium scientiarum: & de his verisimile est necessariam esse experientiam & collationem multorum singularium ad firmum & evidentem assensum eorum, non tantum via inuentionis, quod est notissimum, sed etiam via disciplinæ: quia rationes terminorum in his principiis non sunt ita notaæ ac faciles, vt sufficiat quælibet propositio eorum, nisi si qui addiscit, eas conferat cum singula-

ribus quæ nouit, & videat, cum illis, & cum omnibus quæ de talibus rebus expertus est, recte consentire: nunquam item talia principia, instantiam (vt dicunt) passa esse. Denique in his tanta fere semper est difficultas, vt vix perueniatur ad assensum proprium principiorum, seu per se notum de illis habendum, sed Inductione, & notitia à posteriori sistatur: ergo signum est ad obtainendum assensum evidentem ex ipsorum terminorum rationibus probe cognitis multam esse necessariam experientiam: maiorem quidem via inuentionis, aliquam vero via disciplinæ: quamvis pro ingeniorum diuersitate, maiorem etiam, vel minor sufficiat.

Quinto loco proponit tacite Aristoteles diuisionem artis seu scientiarum (iamen notauimus hæc nomina indifferenter hic, sicuti) in scientiam practicam, & speculativam, quæ in eo distinguit, quod practicæ ad vitæ vñsum: & commoditatem: speculativam ad veritatis cognitionem referatur. Practicas etiam subdistinguit tacite: nam aliae ad vitæ necessariam, aliae vero ad voluptratem (vitæ sensibilem) conferunt. Prioris generis sunt vel mechanicæ artes, vt futoria, &c. vel medicinae & similes: posterioris autem generis esse videntur artes quæ vocantur liberales, vt musica, ars etiam pingendi, omnes denique quæ ad oblectandos sensus pertinent. Ab his ergo omnibus separata scientiam speculativam, quæ in contemplatione veritatis fistit, & propter eam solum est, adeo vt licet ad illam maxima voluptas cœsequatur, tamen secundum rectum & optimum naturæ ordinem illa non propter voluptatem queratur, sed propter se: voluptas autem solum vt iuuet ad frumentum ipsa veritatis consideratione & contemplatione maiori quiete ac perseverantia. Ex quo recte colligit hoc genus scientiarum alteri præferri: eosque sapientiores haberi, qui contemplationem veritatis propter se ipsum intendunt. Nobilis enim est id quod est propter se, quam quod propter aliud: Item quia optimum in homine est veritatis contemplatio: hæc autem eo excellentior est, quo est de rebus anterioribus, & quæ ad operationem non ordinantur. Haec enim Aristoteles.

Ex quibus tacite, vt dixi, concludere vñus est illum appetitum quem natura homini ad sciendum dedit, maxime propendere in contemplationem veritatis propter se ipsum: quia hæc est suprema hominis operatio. Et consequenter hinc concluditur quod propositum est, hunc scilicet appetitum illum appetit esse magis inclinari ad speculativas scientias, quam ad alias, quia illæ ordinantur ad veritatem contempladæ propter se ipsum. Vnde non excluditur, quin appetitus sciendi, ad practicas scientias feramur, sed quod vehementius ad speculativas.

Sed quæres, an practicas scientiarum possint etiam appeti propter veritatis cognitionem in ea fistendo, absque vñus utilitate. Quidam enim generatim negare videntur homines posse appetere scientias practicas tantum sciendi causa, sed solum propter opus. Veruntamen licet scientia practica hoc differat ab speculativa, quod per se ordinatur ad opus, illa vero minimè, vt suo loco dicetur: hoc tamen non excludit quin practica scientia proxime & immediate conferat aliquis veritatis cognitionem, imo id necessarium est: alioqui scientia non esset. Omnis autem cognitionis veritatis est per se amabilis, etiam si aliam utilitatem non afferat: nam per se est magna perfectio naturæ intellectualis. Vnde angeli has artes nonunt, etiam si ad suum vñsum illis non seruantur. Et ideo scientiarum practicarum sunt appetibles propter cognitionem veritatis, etiam si in ea fistatur, & ad vñsum non ordinetur. Et confirmatur, quia alias reverè non appetentur ex vi appetitus sciendi, quia appetentur tantum ut media, medium autem ut medium non appetitur, nisi ex vi propensionis ad finem: & ita Musica non appetetur

XXX:
Scientia vas
ria partiu-
nes.

Praefunctiones
practicæ spo-
culativa,
etis iam est
speculativa.

XXXI:
Confusiones
omnibus a-
sociatibus dia-
logis iam est
speculativa.

XXXII:
Prædictio scien-
tia propter
solum veritatem
suum appetit.

tur, nisi ex vi appetitus voluntatis, vel lucri: & sic de aliis, non autem ex vi appetitus scientia: vt sic, cum sint veræ, & in suo genere perfectæ scientiæ. Quod etiam experientia docet: multi enim in harum scientiarum exercitio recreantur, non propter vsum, vel utilitatem, sed solum ut sciant. Regulariter autem solum propter utilitatem aliquam humanam queruntur: quia hoc est magis conforme institutioni & finalium artium: & quia sensibilia commoda vel necessitatis aut voluntatis frequentius plus mouent: & quia si scientia propter solum veritatem querenda esset, in aliis scientiis nobilioribz quereretur, præsertim cum non possit homo omnibus simul vacare. Si igitur practicæ scientiæ appetibilis quidem sunt, multo tamen magis speculatiæ, si appetitus hominis, vt homo est, spectetur, & aliis humanis commodis, aut necessitatibus non impediatur.

Totius questionis resolutio.

VLTIMO cœcluditur ex dictis omnibus assertio intenta, Metaphysicam esse maximè appetibilem ab homine vt homo est, tam appetitu naturali, quam rationabili optime ordinato. Probatur tacite ab Aristotele in fine eiusdem capituli: quia inter omnes speculatiæ scientiæ, hæc maximè nomen sapientiæ meretur: cum versetur circa primas causas, omniumque principia, quod à nobis superiori sectione satis declaratum est: si ergo scientiæ speculatiæ inter omnes maximè appetuntur, inter quas hæc est suprema: erit utique ex se maximè appetibilis. Tandem maximus hominis appetitus est ad suam naturalem felicitatem: hæc autem per hanc scientiam comparatur, vel potius in ipsis perfecta assecuratio consistit. Nam vt traditur lib. io. Ethicorum, hæc felicitas in contemplatione Dei & substantiarum separatarum posita est: hæc autem contemplatio proprius actus est, & præcipius finis huius scientiæ: ergo & felicitas naturalis in actu huius scientiæ consistit: est ergo hæc appetitus maximè consentaneus, tam nature, quam rectæ rationi. Superest ergo vt omni diligentia & studio hanc perfectissimam scientiam inuestigamus.

DISPUTATIO II.

De ratione essentiali seu conceptu entis.

Sic suppositis, quæ de obiecto seu subiecto huius scientiæ tradidimus, necessarium in primis est, eius propriæ, & adæquatam rationem, ac deinde proprietates eius, & causas expondere, & hæc erit prior principialis pars huius operis. In posteriori præcipuum eius partitionem proponemus, arque ita res omnes, quæ sub ente continentur, & illius rationem includunt, vt sub obiectu ratione huius scientiæ cadunt, & à materia in suo esse abstracti, quantum ratione naturali attingi possunt, inuestigabimus, & explanabimus. Ut enim maiori compendio ac brevitate vtamur, & conueniente methodo vniuersa tractemus, à textus Aristotelici prolixa explicacione abstinentem duimus, resque ipsas, in quibus hæc sapientia versatur, eo doctrinæ ordine ac dicendi ratione, quæ ipsis magis consentanea sit, contemplari. Nam, quod spectat ad Philosophi textum in his Metaphysicæ libris, nonnullæ partes eius parum habent utilitatem, vel quod varias questiones ac dubitationes proponat, easque infolatas relinquit, vt in toto tertio libro, vel quod in antiquorum placit's referendis, & refutandis immoretur: vt ex primo fere libro, & ex magna parte aliorum constare facile potest: vel denique quod eadem, quæ in prioribus libris dicta fuerant, vel re-

Franc. Suar. Metaph. Tom. I.

perat, vel in summam redigat, vt patet ex libro undecimo, & aliis. Quæ vero utilia sunt, scitque digna, & necessaria, insudarunt satis in eis explicandis, prout in litera Aristotelis continentur, variis expositores Græci, Arabes, & Latini, ex quibus nos præcipue vtemur Alexand. Aphrodisei, Auerrois, & maxime omnium Diu Thomæ expositione. Rerum vero ipsarum examinationem in sequentibus disputationibus trademus, simulque curabimus Aristot. mentem ac sensum, & singula testimonia, in quibus fere questiones omnes fundari solent, accuratius declarare. Ut verò Aristotelis studioli omni ex parte satisfaciamus, in fine huius operis indicem questionum omnium, quæ circa textum Aristotelis, & seruato eius ordine tractari solent, vel nobis occurserunt, possumus, & loca, in quibus nos eos disputationem, designauimus. Quod si fortasse sententia aliqua Aristot. quarum cognitio ad alias scientiæ utilis est, in his libris occurrant, quæ in nostris disputationibus, seruato doctrinæ ordine, quem instituimus, tractari non posunt, in eodem indice breves circa textum Aristot. annotationes tradimus, in quibus quidquid in disputationibus tacitum non est, & aliquid difficultatis, vel utilitatis habet, declaramus. In præsente ergo disputatione explicanda nobis est questione, quid sit ens in quantum ens: nam, quod ens sit, ita per se notum est, vt nulla declaratione indigeat. Post questionem autem, an est, questione quid res sit, est prima omnium, quam in initio cuiuscunque scientiæ de subiecto eius præsupponi, aut declarare, necesse est. Hæc autem scientia, cum sit omnium naturalium prima atque suprema, non potest ab alia sumere, vel probatam, vel declaratam subiecti sui rationem, & quiditatatem: & ideo ipsam statim in initio tradere, & declarare oportet.

SECTIO I.

Vtrum ens in quantum ens, habeat in mente nostra unum conceptum formalem omnibus entibus communem.

SOpponenda in primis est vulgaris distinctione conceptus formalis, & obiectiū. Conceptus formalis dicitur actus ipse, leu (quod idem est) verbum, quo intellectus rem aliquam seu communem rationem concipit, qui dicitur conceptus: quia est veluti proles mentis, formalis autem appellatur, vel quia est ultima forma mentis, vel quia formaliter repræsentat mentem cognitam: vel quia reuera est intrinsecus & formalis terminus conceptionis mentalis, in quo differt à conceptu obiectiū, vt ita dicam. Conceptus obiectiū dicitur res illa, velilla, quæ proprie & immediate per concepsum formaliter cognoscitur seu repræsentatur, vt verbi gratia, cum hominem concipimus, ille actus, quem in mente efficiimus ad concipiendum hominem, vocatur conceptus formalis, homo autem cognitus, & repræsentatus illo actu dicitur conceptus obiectiū. Conceptus quidem per denominationem extrinsecam à conceptu formalis, per quem obiectum eius concipi dicitur, & ideo recte dicitur obiectiū: quia non est conceptus, vt forma intrinseca terminans conceptionem, sed vt obiectum & materia circa quam versatur formalis conceptio, & ad quam mentis actes directe tendit, proper quod ab aliquibus ex Auerro intentio intellectus appellatur. ab aliis dicitur ratio obiectiū. Unde colligitur differentia inter concepsum formalem, & obiectiū, quod formalis semper est vera ac positiva res & in creaturis qualitas menti inhaerens, obiectiū vero non semper est vera res po-

D 3 situa,